

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
2019-YL-...

2011 LİBYA KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ASKERİ
MÜDAHALE GİRİŞİMİ

HAZIRLAYAN
Özlem MADAK

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP

AYDIN-2019

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Özlem Madak tarafından hazırlanan “2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği’nin Askeri Müdahale Girişimi” başlıklı tez, tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan)
.....
.....
.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu ... (Tezin Türü) tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2019

Özlem MADAK

ÖZET

2011 LİBYA KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ

Özlem MADAK

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP

2019, XIII + 92 sayfa

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından değişen dünyada bölgesel birliklere duyulan ihtiyaç artmış ve bu Avrupa için de geçerli olmuştur. Ekonomik, siyasi ve askeri birliğe ulaşma yolunda kurulduğu günden bu yana sayısız adım atmış olan Avrupa Birliği (AB), ekonomik alanda bütünleşme açısından başarılı sonuçlar almıştır. Ancak bu başarısını siyasi ve askeri alanda aynı oranda gerçekleştiremediği görülmektedir. Birlik, bugüne kadar karşılaşılan uluslararası krizlerin birçoğunda ne dış politika yapımı ne de güvenlik ve savunma boyutlarında ortak tutumlar geliştirememiştir. Bu durum, AB'nin hem bölgesel anlamda hem de küresel olarak etkili ve güçlü bir güvenlik aktörü haline gelmesini engellemektedir.

AB'nin ilgi alanı sadece Avrupa kıtasındaki ülkelerle sınırlı değildir. Avrupa güvenliğini etkileyebilecek her bölge AB açısından önem taşımaktadır. 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan halk hareketleri tüm Arap ülkelerini etkilemiştir. Arap Baharı olarak nitelendirilen bu süreç, uzun zamandır bölge halklarının yaşamakta olduğu, kökeni sömürgecilik yıllarına dayanan siyasi, sosyo-ekonomik ve psikolojik huzursuzlukların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Arap Baharı, Libya'da rejim değişikliği ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi ile sonuçlanmıştır.

Uluslararası örgütler, Libya'da yaşanan sürece dâhil olmuş ve çeşitli politikalar üretmişlerdir. Bu örgütlerden biri olan AB için Libya oldukça önemli bir ülkedir. Geçmişte Libya ile sadece üye ülkelerin ticari ilişkileri boyutunda teması olan AB, Libya Krizi'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) açısından ortak bir tutum izleyememiştir. Gerçekleştirme kararı aldığı askeri operasyonu birtakım sebepler dolayısıyla AB çatısı altında yapamamış ve NATO'ya devretmek zorunda kalmıştır.

Bu çalışmada, AB'nin Arap Baharı sürecinin bir parçası olan Libya Krizi'ne verdiği tepkiler incelenmiştir. Askeri operasyonun NATO'ya devredildiği ana kadar olan olaylar başlıca aktörler açısından detaylıca irdelenmiştir. Çalışma, AB'nin kurumsal tutumunun yanı sıra İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'ya odaklanarak üye ülke tutumlarını etraflıca ele almıştır. Bu dört üye ülkenin süreci birbirinden farklı değerlendirmesi sonucunda AB, askeri operasyonu bağımsız olarak gerçekleştirememiştir. Çalışmada, adı geçen üye ülkelerin tutumları karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir. Ortaya çıkan verilerin ışığında AB'nin askeri operasyonu gerçekleştirememesi sebepleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Avrupa Birliği, Arap Baharı, Libya Krizi, Güvenlik

ABSTRACT

2011 LİBYA KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ

Özlem MADAK

M.sc. Thesis, at International Relations

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP

2019, XIII + 92 pages

Regional unions became a global essentiality following the end of the World War II and Europe experienced this necessity, too. The European Union (EU) has developed in economic, political and military integrity and achieved remarkable economic unity. However, the same success has not been reflected in political and military domains. With regard to political and military integrity, EU has failed to present a common foreign policy making and defence mechanism within itself when facing the international crisis since its foundation, which has rendered its capacity to evolve into not only an effectively regional but also a global security actor.

EU's interests have always gone beyond its physical borders. Regions that may have impact upon the security of Europe weighs a valuable asset for the EU. In 2010, civil uprisings began in Tunisia and affected other Arabic countries. These uprisings have later been called as The Arab Spring which has resulted from political, socio-economic and psychological unrest dating back to the colonial period. The Arab Spring also had an impact on Libya, as a result of which the leader Muammer Kaddafi was killed and the regime changed.

International organizations played their roles during the process and tried to impose their policies on Libya which has been a prominent country for Europe. In the past, the members of the EU performed only individual trade relations with Libya rather than integrally; furthermore, EU failed to draw a common framework in terms of Common Foreign and Security Policy (CFSP). The military intervention within the scope of CFSP halted owing to some reasons and NATO carried out the intervention.

This study aims to investigate the EU's reactions to the Libya Crisis as a part of The Arab Spring. We give a detailed review of actors presenting significant contributions during the events that occurred until the intended military intervention was replaced by NATO.

The present study focuses on the attitudes of England, France, Germany and Italy as well as the EU's role integrally. The EU failed to perform a military intervention due to the distinctive evaluations of abovementioned four actors. The study tries to give insights of the failure of the EU's military intervention by presenting the findings resulting from the comparison of the attitudes portrayed by the beforementioned actors.

KEYWORDS: The European Union, The Arab Spring, Libya Crisis, Security

ÖNSÖZ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika çok eski çağlardan bu yana tüm dünyanın dikkatini çekmekte olan bir bölgedir. Jeopolitik önemi bölgeyi her daim kıymetli ve cazip hale getirmektedir. Bundan dolayı tüm önemli uluslararası aktörler bölge özelinde politikalar üretmektedir. Bu aktörlerden biri olan Avrupa Birliği de kurulduğu günden bu yana söz konusu coğrafya üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Bulunduğu mevki ve sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları dolayısı ile Libya, 2011 yılında Arap coğrafyasında Arap Baharı adı ile ortaya çıkmış olan halk hareketleri sürecinde Avrupa için önem teşkil eden bir ülke konumundaydı. Olaylar kısa sürede Libya'ya ulaşmış ve bu ülkede bir krize dönüşmüştür. AB bu süreci uzun süredir geliştirmeye çabaladığı ODGP/AGSP kapsamında değerlendirmek istemiştir. Bunu gerçekleştirmek adına bölgede askeri güç kullanmak istemiş ancak çeşitli sebeplerden dolayı bunu gerçekleştirememiştir. Avrupa Birliği'nin ve üyelerinin Libya Krizi sürecine tepkilerinin incelendiği zaman dilimi, olayların Libya'ya ulaştığı 17 Şubat 2011 ile NATO'nun operasyonu resmen devraldığı 31 Mart 2011 tarihleri arasında kapsamaktadır. Çalışmayı kısıtlayan en önemli olgu bu sürecin günlerle ifade edilebilecek olan kısalığıdır. O yüzden mümkün olduğunca fazla kaynağa başvurularak, bu oldukça kısa süreci etraflıca değerlendirmeye çalıştım.

Bu tezi hazırlarken geçirdiğim süreçte benden yardımlarını esirgemeyen, kendimi geliştirmeme katkı sağlayan değerli hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Ebru GENÇALP'e (ADÜ Aydın İktisat Fakültesi) sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca değerli yorumları ve hiç eksilmeyen desteği için kıymetli hocam sayın Doç. Dr. Bülent Sarper AĞIR'a (ADÜ Aydın İktisat Fakültesi) da teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu süreçte manevi desteğini her an yanımda hissettiğim Eşim Murat MADAK, sabır ve anlayış gösteren Melis Ceylin MADAK ve Mert Can MADAK'a da teşekkür etmek isterim.

Özlem MADAK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	5
1. AVRUPA'DA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜRECİ	5
1.1. Güvenlik Kavramı.....	5
1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Güvenlik ve Savunma Yapılanmasının Gelişimi.....	9
1.2.1. Pleven Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimi.....	10
1.2.2. Batı Avrupa Birliği	11
1.2.3. Fouchet Planları	12
1.2.4. Avrupa Siyasi İşbirliği	13
1.2.5. Tek Avrupa Senedi	15
1.2.6. Batı Avrupa Birliği'nin Tekrar Canlandırılması.....	15
1.2.7. Maastricht Antlaşması'nda Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ve Petersberg Deklarasyonu... ..	16
1.3. NATO ve Avrupa Güvenliğindeki Rolü	19
1.3.1. NATO'nun Kuruluşu ve Stratejileri.....	19
1.3.2. Brüksel Zirvesi ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği.....	22
1.3.3. Berlin-artı Düzenlemeleri	23
1.4. Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına Doğru.....	24
1.4.1. Amsterdam Antlaşması.....	25

1.4.2. St. Malo ve Köln Zirveleri	26
1.4.3. Helsinki Zirvesi ve Temel Hedef Konsepti	28
1.4.4. Diğer Bazı Avrupa Birliği Zirvelerinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na Yönelik Alınan Kararlar	30
1.4.5. Roma Zirvesi ve 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi.....	32
1.4.6. 2010 Temel Hedef Konsepti	32
1.5. Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası.....	33
2. BÖLÜM	36
2. ARAP BAHARI VE LİBYA'DAKİ YANSIMALARI	36
2.1. Tarihsel Süreçte Libya	36
2.1.1. Kaddafi Öncesi Dönem	37
2.1.2. Kaddafi Dönemi	38
2.2. Arap Baharı	42
2.3. Arap Baharı'nın Libya'ya Sıçraması	48
3. BÖLÜM	51
3. AB'İN LİBYA KRİZİNE YÖNELİK ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ	51
3.1. Kriz Öncesinde Avrupa Birliği-Libya İlişkileri	52
3.2. AB ve Libya Krizine Yönelik Tutumu	55
3.2.1. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Libya Krizine Yönelik Tutumları	58
3.2.1.1. İngiltere'nin Libya Krizine Yönelik Tutumu	59
3.2.1.2. Fransa'nın Libya Krizine Yönelik Tutumu	61
3.2.1.3. Almanya'nın Libya Krizine Yönelik Tutumu	63
3.2.1.4. İtalya'nın Libya Krizine Yönelik Tutumu.....	66
3.3. Askeri Müdahalenin Avrupa Birliği Tarafından Gerçekleştirilememesinin Olası Nedenleri	67
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	71
5. KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	92

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGS	: Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	: Avrupa Komşuluk Politikası
ASİ	: Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
AWACS	: Havadan Uyarı ve Denetim Sistemi (Airborne Warning and Control Systems)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGG	: Birleşik Müşterek Görev Gücü
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
EUFOR	: Avrupa Birliği Kuvvetleri (European Union Forces)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FRONTEX	: Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (the European Border and Coast Guard Agency)
GDP	: Gayri Safi Milli Hasıla (Gross Domestic Product)
GAP	: Global Akdeniz Politikası
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army)
IUGK	: İngiliz Ulusal Güvenlik Konseyi

MEDA	: Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı Programı
MENA	: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi
NATO	: Kuzet Atlantik Anlaşması Örgütü
OCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
ODGP	: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
PESCO	: Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği (The Permanent Structured Cooperation)
RAF	: İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (Royal Air Force)
RUSI	: Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (Royal United Services Institute)
SACEUR	: Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı (The Supreme Allied Commander Europe)
SFOR	: NATO İstikrar Gücü (Stabilisation Force)
SHAPE	: Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı Karargâhı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAS	: Tek Avrupa Senedi
UfM	: Akdeniz için Birlik (Union for the Mediteranean)
UGK	: Ulusal Geçiş Konseyi (National Transition Council)
YAP	: Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası

GİRİŞ

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'na sahne olan Avrupa Kıtası'nda birlik çabaları düşünsel anlamda çok daha önceleri başlamıştı. Ancak bu düşünsel zeminden gerçek hayata geçirilememişti. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan sosyal, ekonomik ve askeri çöküntüden sonra birlik kurulması bir zorunluluk haline gelmişti çünkü savaş sonrası ortam dinamikleri arasında Avrupa'yı tedirgin eden durumlar bulunmaktaydı. Gittikçe belirgin hale gelmeye başlayan Sovyetler Birliği-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) çekişmesi Soğuk Savaş adı verilen süreci başlatmıştı. Aynı zamanda Avrupa açısından iç tehdit olarak görülen Almanya'nın tekrar silahlı bir güç haline gelmesinden de korkuluyordu. Durumu değerlendiren Avrupa ülkeleri için tek çıkış noktası ortaklaşa atılacak adımlarla Avrupa güvenliğini sağlamaktı. Bu çabaların ilki olarak 1947 yılında İngiltere ile Fransa arasında Dunkirk Anlaşması imzalanmış, bunu 1948 yılında Belçika, Hollanda, Lüksemburg'un oluşturduğu Benelüks ülkelerine ek olarak, İngiltere ve Fransa'nın imzaladığı Brüksel Anlaşması takip etmiştir. İlerleyen yıllarda bütünleşme yolunda çaba sarf eden Avrupa, başarıya ulaşamayan Plevin Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Girişimi gibi hareketlerden sonra Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) oluşturmuş, böylece güvenlik alanında sağlam bir adım atmıştır. Bir süre Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) etkisi ile gölgede kalan bu oluşum daha sonraki yıllarda birtakım mekanizma değişiklikleri yapılarak daha işlevsel hale getirilmeye çalışılmıştır. 1970'lerde Avrupa Siyasi İşbirliği süreci başlatılmış ve bu başlık altında birçok girişimde bulunulmuştur. 1986 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi (TAS) ile birlik konusunda eksik olan hukuki zemin tesis edilmiştir.

TAS ile ivme kazanan "Avrupa Birliği" fikri 1992 yılında imzalanıp, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile gerçeğe dönüşmüştür. Avrupa Birliği'ni (AB) kuran Maastricht Antlaşması ile üye ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve hukuki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Antlaşmayla, Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile Adalet ve İçişleri alanında iş birliği başlıkları altında üç sütunlu bir yapı tesis edilmiştir. İlerleyen dönemde AB, düzenlenen çok sayıda önemli zirve ile ODGP alanı dâhil olmak üzere birçok karara imza atmıştır. Bu zirvelerde alınan kararlarla ODGP alanında ilerleme kaydedilmeye çalışılmıştır. 2007 Lizbon Anlaşması ile son şekli verilen güvenlik ve savunma boyutu AB'nin en çok geliştirme ihtiyacı duyduğu alanlardan biridir.

AB kurulduğu günden bu yana sadece sınırları içerisinde cereyan eden olaylarla değil diğer coğrafyalarda olup bitenlerle de ilgilenmektedir. Farklı dış politika araçları kullanmak sureti ile bölgesel açılımlar yaparak birliğin dünyadaki diğer bölgelerle sağlıklı ilişkiler kurması hedeflenmiştir. AB açısından güvenlik ve savunma boyutu çerçevesinde önem teşkil eden bölgelerden bir tanesi de Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'dir (MENA). MENA bölgesi kendine has özellikleri dolayısı ile her zaman Avrupa'nın dikkatini çekmiş bir alandır. Jeopolitik önemine ek olarak sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları dünyanın bu bölgesini diğer ülkelerin gözünde her daim kontrol edilmesi gereken yerler haline getirmiştir. Bölge genelinde görülen otoriter rejimlerin demokrasiye ters düşen uygulamaları sebebiyle halkın çoğunluğu sahip olunan zenginlikten faydalanamamıştır. Bu durumun uzun süre devam etmesinde dışsal etmenlerin de rolü olmuştur. Bu bölgeyi kontrol altında tutabilmek ve zenginliklerinden pay alabilmek adına bölgede hüküm süren tek adam tarzı rejimler bölge dışı gcl aktörlerce el altından ya da açıkça desteklenmekteydi. 2010 yılının sonunda patlak veren Arap Baharı, bölge ülkelerinde uzun zamandır birikmiş olan olumsuzlukların bir sonucuydu. Demokrasi ve reform taleplerinin görmezden gelinmesine ek olarak adam kayırmacılık, yolsuzluk, rüşvet gibi birtakım sosyal yozlaşma belirtilerinin artması, işsizlik oranlarının yükselmesi, hayat pahalılığına bağlı olarak yaşam kalitesinin düşük olması gibi etmenler bölge halkını olumsuz etkilemiştir.

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ayaklanmalar hızla diğer Arap ülkelerine sıçramış, kısa sürede tüm bölgeyi etkisi altına almıştır. 15 şubat 2011'de olayların etkisi Libya'da da görülmeye başlanmış, ardından bu ülkedeki durum bir siyasi krize oradan da kabileler arası bir iç savaşa dönüşmüştür. Kırk iki yıldır kesintisiz bir biçimde kendi koyduğu kurallarla ülkeye hükmeden Muammer Kaddafi, dış aktörlerin de desteği ile muhaliflerce iktidardan düşürülmüş ve 20 Ekim 2011'de öldürülmüştür. Libya Krizi'ne müdahil olan bölge dışı aktörler arasında AB de bulunmaktaydı. İlk önce rejim güçlerince sivillere uygulanan şiddetin durdurulması çağrısında bulunan AB, krizin ilerleyen günlerinde ODGP kapsamında bunu sağlamak adına askeri bir hava operasyonu planlamıştır. Bu girişimin mimarları arasında özellikle İngiltere ve Fransa dikkat çekmekteydi. Almanya'nın AB'nin bölgede sert güç kullanımına destek vermemesi dolayısı ile AB'nin kendi imkânları dâhilinde yapılması tasarlanan hava harekâtı gerçekleşememiş, Atlantikçi yelerin ısrarı sonucunda operasyon NATO imkân ve kuvvetleri ile hayata geçirilmiştir. Eski sömürgesi olan Libya ile ikili ilişikleri yukarıda adları zikredilen  üyeden daha geniş çapta olan İtalya kriz sürecini daha farklı ele almıştır. Çalışmada tüm bu farklı yaklaşımlara detayları

ile değinilmiştir. Bu farklılıklar, AB içerisinde kronikleşmiş bir alışkanlığın Arap Baharı sürecindeki tezahürü olmuştur. AB, dış politika alanında tek sesle hareket edememiş, bunun bir yansıması olarak da askeri gücüyle Libya’da varlık gösterememiştir. Askeri alandaki yetersizlikler AB’nin zayıf karnı olarak değerlendirilebilir. Libya Krizi, AB’nin askeri gücünün henüz kendi imkânları dâhilinde uluslararası çapta bir operasyon yürütebilecek kapasiteye ulaşmadığının bir kanıtıdır. Bu çalışmada öncelikle AB’nin kurumsal açıdan Arap Baharı’nın bir parçası olan Libya Krizi’ni nasıl ele aldığı incelenmiştir. Ardından, seçilen dört üye ülkenin askeri müdahale kararına farklı yaklaşımları irdelenmiştir. Bu çalışma, AB’nin hangi sebeplerden dolayı Libya’ya askeri müdahaleyi bağımsız olarak gerçekleştiremediği sorusunun cevabını ortaya koyma amacını taşımaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Avrupa’da Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) oluşturma süreci ele alınmıştır. Öncelikle güvenlik kavramının anlamı üzerinde durulmuş, Uluslararası İlişkiler disiplini oluşturulan farklı teorilerin güvenlik kavramını nasıl ele aldıkları ve hangi boyutlarını öne çıkardıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da güvenlik ve savunma yapılanmasının gelişimi kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği’ne giden yolda ortak güvenlik ve savunma anlayışı geliştirme çabalarından bahsedilmiştir. Maastricht Antlaşması sonrası dönemle ilgili olarak önemli AB zirvelerine ve alınan kararlara değinilmiştir. Yine bu bölümde, NATO oluşumundan bahsedilerek AB ile paylaştığı işbirliği mekanizmaları tarihsel gelişimi ile aktarılmıştır. Son olarak Lizbon Antlaşmasına değinilerek, ODGP açısından önemi belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Arap Baharı ve Libya’daki yansımalarına değinilmiştir. Öncelikle Arap Baharı kavramı tanımlanmaya gayret edilmiş, bu sürecin aslında sürpriz olmadığı tarihsel arka planı ortaya konularak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın odağını teşkil eden Libya, tarihi boyutu ile irdelenerek Kaddafi öncesi dönem ve Kaddafi dönemi olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak Arap Baharı’nın Libya’ya sıçraması kronolojik verilerle desteklenerek detaylıca anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, AB’nin Libya Krizi’ne yönelik askeri müdahale girişimi ele alınmıştır. Çalışmada “Libya Krizi” olarak değerlendirilen süreç, olayların Libya’ya sıçradığı 15 Şubat 2011 ile askeri operasyonun NATO tarafından devralındığı 31 Mart 2011 tarihleri arasında kalan zaman dilimini kapsamaktadır. Çalışmanın bu bölümü, özellikle AB’nin ve üye ülkelerin Libya’da yaşananları değerlendirme ve bu durumla ilgili karar alma

süreçlerini detaylıca incelenmiştir. Bu bölümü oluşturan alt başlıklardan ilkinde, AB'nin kurumsal çerçevede nasıl bir tutum izlediği açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer alt başlıklarda, üye ülkelerin her biri Libya Krizi süreci açısından değerlendirilerek kurumsal düzeyden ülke düzeyine geçiş yapılmıştır. Burada amaçlanan, ülkeler bazında ortaya çıkmış olan farklı tutumları tespit edip, bunların karar sürecine olan etkilerini incelemektir. Bu bölümün en sonunda askeri müdahale kararının alınamayışına etkisi olduğu tespit edilen olası sebepler sıralanmıştır.

Çalışmanın son bölümünü teşkil eden dördüncü bölümde, diğer bölümlerde ortaya konmuş olan bulguların ışığında etraflı bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Libya Krizi sırasında hem AB'nin, hem çalışmada ele alınan dört üye ülkenin tutumlarının arka planını oluşturan olasılıklar yorumlanmıştır. Çıkarılan sonuçlar yine bulgularla desteklenerek sıralanmış ve tespit edilen sorunlara olası çözümler önerilmiştir.

1. BÖLÜM

1. AVRUPA'DA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜRECİ

1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. İlk çağlardan bu yana insanlık bireysel ve toplumsal anlamda güvende olmanın çeşitli yollarını aramaktadır. İlkel dönemde yaşayan bir insan için yırtıcı hayvanlara yem olmadan yaşamını sürdürebilmek güvenlik demekken, bu kavram bugünün dünyasında yaşayan biri için çok farklı ve daha geniş anlamlara gelebilir. En genel şekli ile “güvenlik” insanın yaşamını korkusuzca sürdürebilmesi hali ve tehlike karşısında emniyette olabilmesi durumu olarak ifade edilebilir. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından bakıldığında güvenlik anahtar kavramlardan biridir ve güvenlik çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Baldwin'e göre güvenlik “sahip olunan değerlere karşı zararın en az olduğu durumdur” (Baldwin, 1997: 13). Wolfers ise güvenliği muğlak bir kavram olarak değerlendirmiş ve tanımını “daha önceden kazanılmış değerlere kasteden tehditlerin ya da bu tehditlere dair korkuların bulunup bulunmaması” olarak yapmıştır. Ancak Wolfers tanımın ne olduğundan ziyade “hangi değerlerin, hangi tehditlerden, hangi araçlar kullanılarak ve hangi maliyetle korunacağına” odaklanarak önceliğin bu sorulara cevap verilmesi olması gerektiğinin altını çizmiştir (Wolfers, 1952: 485). Barry Buzan ise güvenliği tanımlamaktan ziyade onun önemli bir özelliğine dikkat çekerek “güvenlik az gelişmiş bir kavramdır” şeklinde değerlendirmiştir (Buzan, 2009: 26).

Uluslararası sistemde rol oynayan aktörler söz konusu olduğunda her birinin güvenliği algılayışı ve ona olan ihtiyacının derecesi farklı olabilmektedir. Aktörün taşıdığı özellikler, kapasitesi, sistemdeki rolü gibi birtakım etmenler bu farkı yaratmaktadır. Yani devletlerin güvenliğini tehdit edebilecek durumlar devletten devlete değişebilir; bir devlet için tehdit unsuru olan bir durum diğer bir devlet için gayet güvenli bir durum olabilir.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı sistemin tamamının güvenliği, bölgesel alt sistemlerin güvenliği, birim olarak devletin güvenliği, toplum güvenliği ve bireyin güvenliği olarak sıralanabilecek farklı düzeylerde ele alınmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 36). Bu

düzeylelerden “devlet” ele alındığında toprak bütünlüğü, egemenlik ve bağımsızlık kavramları güvenliğin sağlanması ve korunması için olmazsa olmaz kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer bu bahsedilen kavramlar zarara uğradıysa veya tehdit altında bulunuyorsa o devlet için tam bir güvenlikten bahsedilemez (Çakmak, 2007: 25).

Uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yeri olan idealizme göre, insan özü itibarıyla barışçıl bir varlıktır. İdealist yaklaşım savaşların kaçınılmaz olmadığını ve devletlerarası işbirliği yolu ile ortadan kaldırılabileceğini kabul eder. Bu fikir idealizmin ana argümanıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrası ABD Başkanı Woodrow Wilson, daha sonrasında kendi adı ile anılacak olan, on dört ilkesini açıklamış ve güvenli bir uluslararası sistemin ön şartlarını belirlemiştir. Bu ilkeler temel olarak barışın ve güvenliğin uluslararası işbirliği sayesinde tesis edilebileceği fikrine dayanmaktadır (Dedeoğlu:2014: 70). Yani, idealizme göre, devletlerarasında işbirliği imkânları geliştirilebilir ve kurulacak uluslararası örgütler vasıtası ile uluslararası güvenlik sağlanabilir. İdealistlere göre, kolektif bir güvenlik sistemi oluşturulursa savaşlar daha çıkmadan önlenilecektir. Dahası silahlanma yarışının güvenliği engelleyen bir etmen olduğuna vurgu yapan idealistler silahlanmanın önüne geçilmesi için silahsızlanma antlaşmaları yapılmasını önerirler.

Özgürlükçü düşüncüyü temel alan liberalizmin devlet ve güvenlik anlayışı birey odaklıdır. Liberalizmin oluşmasında payı olan önemli isimlerden biri olan Locke’a göre, devletin varoluş amacı bireysel özgürlükleri ve mülkiyet hakkını hukuk çerçevesinde korumaktır. Yani, devlet bireysel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda üzerine düşeni yapmalıdır. Liberalizm uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul etmekte ancak realistlerin aksine bunun aşılabilir olduğunu reddetmemektedir. Bunu sağlamanın yolu olarak kurumların ve demokrasinin uluslararası düzeye taşınmasını önerir böylece çatışma ve savaşlar yerini barış ve işbirliğine bırakacaktır inancını savunur. Liberal görüşü güvenlik açısından farklı kılan bir diğer özelliği de özgürce yapılan ticari faaliyetlerin barışa ve güven ortamına sağlayacağını düşündükleri katkısıdır. Yine askeri harcamaların, savaş maliyetlerinin ve savaşın yol açacağı yıkımların da uluslararası güvenliği tehlikeye sokacak etmenler olduğunu iddia ederler (Emeklier, 2011: 112).

İkinci Dünya Savaşı ve akabinde yaşanan Soğuk Savaş deneyimleri ile idealizmin etkisi azalmış ve uluslararası ilişkiler disiplininde realizm kuramı öne çıkmıştır. Realizm güvenlik kavramını ele alırken birim olarak devleti merkeze oturtur ve güvenliği devletin sahip olduğu güç ile orantılı kabul eder. Güç sahibi olan bir devlet olası tehditlere karşı

tedbir olarak bekasını sürdürür. Ama bu aynı zamanda diğer devletler için bir tehdit unsuru oluşturabilir. Diğer bir deyişle devletler sürekli bir güç mücadelesi içerisinde kendi güvenliklerini komşuları pahasına sağlamaya çalışabilir (Baylis, 2008: 72). Realizm ilkelerinin oluşmasına katkı sağlayan önemli isimlerden biri olan Machiavelli'ye göre güvenliğin sağlanabilmesi için devletin yönetiminin iyi olması gerekmektedir ve bu ancak sağlam yasalarla ve iyi bir ordu ile desteklenirse gerçekleştirilebilir (Machiavelli, 2010: 86). Devletlerarasındaki güç mücadelesi onları sürekli olarak çatışmaya sürüklemektedir ve bu çatışma ortamında her bir devlet güvenliğini kendisi sağlamak durumundadır. Realizmin öncü isimlerinden Morgenthau da devleti uluslararası sistemde, güvenliksiz bir ortamda, yalnızca çıkarları doğrultusunda hareket eden, tek hâkim aktör olarak görür (Baylis, 2008: 72). Bu aktör güvenliğini ve bekasını sağlamak için gücünü artırmak durumundadır ki burada kastedilen güç maddi anlamda bir askeri güçtür. Güvenliği askeri güç temelli düşünen bu yaklaşımda, devletler güvenliklerini sağlamak için askeri güçlerini kullanarak silahlanma yoluna giderler. Birbirini tehdit olarak gören devletlerin kendilerini savunmak amacı ile sürekli ve karşılıklı silahlanması ise sonuçta daha güvenliksiz bir ortamı doğurmaktadır. Bu durum John Herz tarafından “güvenlik ikilemi” olarak adlandırılmıştır (Herz, 1950:76).

Kenneth Waltz'ın öncülüğünde ortaya çıkan Neorealizm kuramı uluslararası ilişkileri klasik realistler gibi salt insan doğası üzerinden değil, sistemin yapısı üzerinden açıklamaya çalışmıştır (Waltz, 1979). Bu yaklaşıma göre uluslararası sistemin anarşik¹ yapısı devletlerde güvensizliğe sebep olmaktadır. Yani güvenlik veya güvensizlik, büyük ölçüde uluslararası sistemin yapısının sonucunda ortaya çıkar. Klasik realistlerden farklı olarak, gücün asıl amaç olarak değil araç olarak kullanılması gerektiğini iddia ederler. Waltz'a göre güç faydalı bir araçtır. Ancak gücün çok az ya da aşırı derecede fazla olması da problematik bir durum yaratır, yani bu iki farklı uçtaki güç derecesi devleti güvensizliğe itmektir (Waltz, 1990: 36). Çünkü güç çok az olduğunda caydırıcı olamaz; çok fazla olduğu durumda ise diğer devletlerin buna karşı güç artırımına gitme veya ittifaklar kurarak karşı blokları güçlendirme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, devletlerin asıl amaçları güç değil güvenlik olmalıdır.

¹ “Anarşi” Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde çoğunlukla realist kuramcılarının sistemin yapısını açıklamak için kullandıkları bir tanımlamadır ve realist teorinin anahtar kavramlarından biri haline gelmiştir. En temel anlamı ile anarşi, devletler üzerinde bir merkezi otorite olmayışını ve bu yüzden uluslararası sistemdeki devletlerin sürekli bir çatışma ve savaş korkusu ile hareket ettikleri kaotik durumu betimler. Örneğin, realist kuramın düşünsel temellerini atan isimlerden biri olan Hobbes, Leviathan adlı eserinde sistemi anarşik olarak değerlendirmiştir. Bkz.: Thomas Hobbes (1998). *Leviathan*. Oxford: OUP

İnşacılık, güvenliği daha farklı bir boyuttan ele almaktadır. Klasik güvenlik yaklaşımını aşırı maddi unsurlarla yüklü olması açısından eleştiren bu yaklaşım güvenlik kavramını kimlik kavramıyla genişleterek açıklama yoluna gitmiştir. Bu görüşe göre güvenlik sadece güç ve çıkar kavramları ile açıklanamayacak kadar hassas bir konudur ve ancak kimlik de analize dâhil edilirse güvenlik kavramı anlaşılabilir. Çünkü güç de çıkar da devletlerin sahip oldukları kimliklere göre tanımlanabilir. Wendt'e göre, devletlerin kimlikleri sahip oldukları sosyal değerlerden inşa edilir; oluşan bu kimlik de tehdit algısını etkiler (Wendt, 2013: 9). İki farklı ülkenin silahlanması karşısında başka bir ülke farklı tehditler algılayabilir çünkü bir tanesi ile dostane ve barışçıl ilişkileri varken diğeri ile süregelen sınır problemleri yaşamaktadır. O yüzden bu durumda sadece ikinci ülke ile ilgili bir tehdit algısı oluşur. Buna sebep olan şey ise silahlanma değil silahlanan aktörün kimliğidir. Kısacası, güvenlik sosyal bir inşadır ve farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanabilir. Deutsch'a göre devletlerarasında kurulacak güçlü ittifaklar ve bütünleşmeler kolektif kimliklerin oluşmasına zemin hazırlayarak güvenlik alanındaki sorunların çözümüne hizmet eder (Dedeoğlu, 2014: 13-14). "Güvenlik Toplumu"² olarak adlandırılan bu oluşum, güvenlik sorununu çözme konusunda özellikle kolektif kimlik özelliğini ön plana çıkarır. Bu sayede askeri güç kullanılarak değil tam aksine barışçıl yollar aracılığı ile güvenlik sağlanmış olur ve işbirliği ortamı geliştirilir (Dedeoğlu, 2004:11). Deutsch'un "Güvenlik Toplumu" fikri Avrupa Birliği'nin oluşumuna da düşünsel anlamda büyük katkı sağlamıştır. Soğuk Savaş'ın ardından Birleşmiş Milletler (BM) güvenliği tekrar tanımlama ihtiyacı duymuş ve iki kutupluluğa vurgu yapan realist açıklamaların yerine güvenliği sosyal adalet, çevresel sorunlar, ekonomi, politik konular ve toplum gibi daha geniş çerçeveli bir biçimde ele almaya başlamıştır. 1994 tarihli BM İnsani Kalkınma Raporu³ bu yeni bakış açısı ile şekillendirilerek insan odaklı (human centric) bir güvenlik çerçevesi çizmiştir (Birdişli, 2014: 83).

Barry Buzan ve Ole Waever gibi isimlerin çalışmaları ile şekillenen Kopenhag Okulu ise güvenlik kavramını beş güvenlik sektörü şeklinde incelemiştir: "Askeri, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik" güvenlik (Buzan vd., 1998: 57). Bu sektörlerden anlaşılacağı üzere artık sadece devlet merkezli ya da salt güç ve çıkar kavramları etrafında dönen bir güvenlik anlayışı yoktur. Kavramın anlamında ciddi bir dönüşüm ve gelişim yaşanmaktadır.

² Karl Deutsch'un "Güvenlik Topluluğu" yaklaşımına burada sadece kavramsal bir çerçeve çizilmesi amacıyla kısaca değinilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz.: Deutsch, Karl W. (1968). *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall.

³Raporun tam metni için bkz.: BM (1994, Mart). BM İnsani Kalkınma Raporu 1994. 22.04.2018, http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

Dünyada olup bitenler, Soğuk Savaş'ın bitmiş olması ve bir sürü yeni oluşumların devreye girmesi ile güvenlik anlayışı da değişmek durumunda kalmıştır. Ayrıca Buzan ve Wæver'a göre güvenlik konuları bölgesel seviyelerde incelenebilir çünkü dünyanın değişik bölgelerinde birbirlerinden çok farklı tehdit algıları ve farklı bir takım risk faktörleri oluşabilir (Buzan ve Wæver, 2003). Okulun güvenlik kavramına katkılarında bir diğeri de geliştirdikleri "güvenikleştirme" teorisidir. Teoriye göre karşılaşılan her durum güvenlik sorunu teşkil etmez ama zamanla belli süreçlerden geçerek güvenlik anlamında gerçekten bir sorun haline dönüşebilir. Bu süreçte güvenikleştirici aktörler olarak hükümetler, siyasi elitler, askerler ve sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörler rol oynar. Güvenikleştirilecek olan konuyu söz eylemler vasıtası ile dile getirmek ve öncelikli mesele olmasını, dolayısı ile o meselenin çözümü için ne gerekiyorsa yapılabilmesini sağlamak bir süreç gerektirir ve bu süreci yöneten de siyasal elit olmalıdır (Buzan vd., 1998: 31-33).

Cinsiyet dikotomisi üzerinden Uluslararası ilişkiler disiplininin ele aldığı ana kavramları açıklamaya çalışan feminist kurama göre güvenlik eril anlamlar yüklenmiş bir kavramdır çünkü egemenlik, güç, çıkar gibi kavramlar maskülen değerleri yansıtmaktadır (Tickner, 2004: 44). Kuramın önde gelen isimlerinden Enloe kadınların çatışma, savaş, şiddet gibi olumsuzlukların birincil mağdurları olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, ordularda asker olarak görev yapan ya da hizmet birimlerinde çalışan kadınların hangi pozisyonlarda görev alırlarsa alsınlar görmezden gelindiğine dikkat çekmektedir (Whitworth, 2008: 108). Feministlere göre çatışma ve savaş gibi olgular ataerkil dünyanın sebep olduğu güvensizlik ve tehditlerin bir sonucudur. Bu noktada feministler erkek egemen toplumun değişmesi gerektiğini, kadınlara pozitif ayrımcılık yapılırsa bu tarz şiddet içeren eylemlerin minimuma indirgenebileceğini savunurlar.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Güvenlik ve Savunma Yapılanmasının Gelişimi

Ardı ardına yaşanan iki dünya savaşı deneyimi Avrupa kıtasında ağır hasara sebep olmuş, yıllarca sürececek izler bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşabilecek muhtemel çatışmaları ve savaş ihtimallerini en aza indirmek amacı ile kurulan Milletler Cemiyeti'nin çabaları, ikinci büyük dünya savaşını engellemeye yetmemiş ve nihayetinde İkinci Dünya Savaşı kıtayı daha da yıpratarak etkisini göstermiştir. Bunun sonucunda savaş sonrası Avrupa kıtasında yeni bir güvenlik anlayışı ve arayışı başlamıştır. Bir yanda yeniden silahlanmasından korkulan Almanya, diğer yanda artık iyice belirginleşen ABD ile Sovyet

Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) gerginliği Avrupa ülkelerini iyice tedirgin etmeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinin ortak bir güvenlik ve savunma anlayışı arayışları bu noktada başlamıştır.

Oluşabilecek her türlü güvenlik tehdidine karşı, atılabilecek ortak güvenlik ve savunma adımlarına ilk somut çaba olarak 1947 yılında İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması gösterilebilir. Antlaşmaya göre adı geçen iki ülke herhangi bir Alman saldırısı karşısında karşılıklı olarak birbirine yardım etmeyi taahhüt ediyorlardı (Strausz-Hupe,1948: 81). Coğrafi kapsamı her ne kadar dar da olsa, bu girişim savaş sonrası ortak savunma anlayışı geliştirme amacı güdülen ilk arayış olması açısından önemlidir.

1948 yılında SSCB'nin Prag'da darbe yaparak Çekoslovakya'yı komünist bloğa katması ve ardından gelen Berlin Ablukası ile Avrupa güvenliği bir kez daha sarsılmış ve ortak güvenlik arayışları hız kazanmıştır (Dedeoğlu ve Caşın, 1999: 160). Bu endişe sonucu, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel'de Benelüks ülkeleri ile Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Ekonomik, Siyasal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması ile Brüksel Antlaşması Örgütü kurulmuş oldu (Karluk, 2014: 13). Bu örgütün kurulması Dunkirk Antlaşması'nın ardından Avrupa'da ortak güvenlik ve savunma anlayışına giden yolda atılan ikinci adımdır. Daha geniş bir alanı içine alan bu yapı ile ortak savunma ve güvenlik arayışı artık bir örgüt çatısı altında ifade edilir hale gelmiştir.

1.2.1. Pleven Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimi

Dunkirk Antlaşması ve ardından imzalanan Brüksel Antlaşması ile başlayan ortak savunma ve güvenlik arayışları 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması ile beraber hız kazanmıştır. Burada ABD'nin "Avrupa'nın güvenliğini Avrupa sağlamalı" düşüncesi ve Almanya'nın da bu konuda rol oynaması gerektiği fikri etkili olmuştur. Ayrıca Kore'ye oldukça ciddi bir miktarda askeri kaynak gönderen ABD açısından Avrupa güvenliğini sağlamak artık daha da zorlaşmaktaydı. O yüzden Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için yükü paylaşacak bir kurumsal yapının bizzat Avrupa eli ile kurulması talebini dile getirmiştir (Gözkaman, 2014: 10). Böylece, Avrupa Savunma Topluluğu (AST) kurulmasını öngören bir planın taslağı, Avrupa Birliği fikrinin mimarlarından Jean Monnet tarafından hazırlanmış ve detayları dönemin Fransa Başbakanı René Pleven tarafından Ekim 1950'de açıklanmıştır.

Hazırlanan taslak plana göre ortak komuta altında görev yapacak tek bayraklı ve tek üniformalı bir Avrupa ordusu oluşturulacaktı. Yaklaşık kırk tünden oluşması planlanan bu orduda dikkat çeken bir özellik ise bu tümenlerin hiçbirinin tek bir ülke askerlerinden oluşmayacak şekilde düzenlenmesiydi. Ayrıca tüm teçhizat paydaş ülkelerce ortaklaşa temin edilecek, tatbikatlar yine ortak bir şekilde düzenlenecekti (Gözkaman, 2014: 7).

1950 ile 1952 yılları arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) üyesi altı ülke (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İtalya ve Fransa) tarafından müzakere edilen plan 27 Mayıs 1952 tarihinde kabul edilmiş ve ulusal meclislerden onay alınması aşamasına gelmiştir. Ancak Fransız parlamentosunda muhalefetle karşılanan antlaşmanın ulusal egemenlik ilkesine zarar verdiği iddia edilmiştir (Özdal, 2013: 79). “Benelux Devletleri, Almanya ve İtalya parlamentolarında büyük çoğunlukla kabul edilen Plevin Planı, öneriyi gündeme getiren Fransa’nın parlamentosunda reddedilmiş ve böylece, AST oluşturma girişimi başarısız olmuştur” (Efe, 2007: 5).

1.2.2. Batı Avrupa Birliği

AST girişiminin hayal kırıklığı ile sona ermesinin ardından Brüksel Antlaşması metinleri tekrar ele alınarak düzenlenmiştir⁴. Bunun sonucunda 23 Ekim 1954 tarihinde Paris Antlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya taraf olan devletler 1948 tarihli Brüksel Antlaşmasına imza koyan ülkelere ilaveten Almanya ve İtalya olmuştur. Bu anlaşma 6 Mayıs 1955 tarihinde yürürlüğe girmiş ve ardından Brüksel Antlaşması Örgütü “Batı Avrupa Birliği” (BAB) adını almıştır (Çakmak, 2007: 166).

Elli yıllık bir süre için kurulan BAB’ın Paris Antlaşması’na göre üç temel amacı bulunuyordu: “Batı Avrupa’da ekonomik iyileşme için sağlam bir zemin hazırlama, herhangi bir saldırgan politika karşısında üyelerin topyekûn hareket etmesine imkân sağlama ve Avrupa Entegrasyonunu sağlama konusunda birlikte adımlar atılması” (Erdem, 1999: 199). Beşinci Madde’ye göre BAB üyesi bir devletin güvenliği tehdit altına girerse , diğer BAB üyeleri, Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması’nın 51. Maddesinin öngördüğü düzenlemelere bağlı kalmak şartı ile, askeri destek ulaştırabileceklerdi (Reçber, 2003: 237).

⁴Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması adını alan belgenin tam metni için bkz.: Western European Union. (1954, Kasım). Text of Modified Brussels Treaty. 06.11.2018, http://www.cvce.eu/obj/modified_brussels_treaty_paris_23_october_1954-en7d182408-0ff6-432e-b793-0d1065ebe695.html

Kuruluşundan itibaren NATO ile işbirliği içinde çalışmak durumunda kalan BAB bu yüzden kendi bağımsız askeri yapısını ve karargahını oluşturamamış; özellikle savunma alanında etkisiz kalmıştır. BAB üyesi devletlerin eş zamanlı olarak NATO'ya da üye olmaları, ayrıca BAB'ın NATO'nun askeri kapasitesinin yanında zayıf kalması gibi sebepler de BAB'ın güçlenmesini engellemiştir (Akgül Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2014: 138). Sonuç olarak, BAB tekrar canlandırıldığı 1984 yılına kadar amaçlarını gerçekleştirme açısından çok etkili olamamış, Avrupa'nın savunma ve güvenlik ihtiyacı NATO eli ile sağlanır hale gelmişti.

Her ne kadar Roma Antlaşmalarından (1957) sonra ortak bir pazar yaratma hedefi izlenmeye başlanmış ve savunma konuları biraz daha gündem dışı bırakılmışsa da bu noktada Charles de Gaulle iktidarı ile Fransa önderliğinde birtakım çabalarda bulunulmuştur. 1958 yılında cumhurbaşkanı olan Charles de Gaulle Avrupa'da siyasi bir birlik oluşumu için bir sekretarya kurulması önerisini getirmiştir. Bu sekretaryanın siyasi sorunlar ve özellikle ihmal edilen savunma ve güvenlikle alakalı konularda çalışmasını teklif etmiştir. (Özdal, 2013: 81) Ancak öneri diğer Avrupa Topluluğu (AT) üyeleri tarafından kabul görmemiştir. (Özdal ve Genç, 2005: 84).

1.2.3. Fouchet Planları

“Bağımsız Avrupa Gücü” fikrine oldukça önem atfeden De Gaulle, 1961'de Avrupa'da siyasi birlik kurma çabaları açısından önemli sayılan Fouchet Planları'nı devreye sokmuştur (Erdem, 1999: 205). Fransa'nın Kopenhag Büyükelçisi Christian Fouchet tarafından kaleme alınan bu taslak planlar iki aşamadan oluşmaktadır. İlk Fouchet Planı içerik olarak ABD'nin dahil olmadığı dolayısı ile NATO'dan bağımsız bir Avrupa güvenliği kimliği oluşturmayı tasarlıyordu ki bu fikirde de Gaulle etkisi görülmekteydi (Akgül Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2013: 17). Ona göre, “Fransa Anglo-Saksonların egemenliğe boyun eğmemeli aksine bağımsızlığını kazanmalıydı ve bu da ancak uluslararası oluşumlardan kaçınarak ve sağlam bir savunma gücü geliştirerek olabilirdi. Bu NATO'dan uzaklaşmak anlamına geliyordu”. (Demirkıran, 2007: 90).

Burada Avrupa ülkeleri arasında iyice belirginleşmeye başlayan Atlantikçi ve Avrupacı ayrımı⁵ karşımıza çıkmaktadır. İngiltere'nin başı çektiği bir grup üye ülke ABD

⁵ Avrupacı ve Atlantikçi ayrımı konusunda daha detaylı bilgi için bkz.: Howorth, J. (2005). The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain and the ESDP. *Journal of Transatlantic Studies*, 5(1), 39-54.

destekli ve NATO liderliğinde bir Avrupa Güvenliği fikrine sıcak bakarken, Fransa'nın öncülüğünde bir grup üye de tamamıyla Avrupa eli ile gerçekleşecek bir Avrupa Güvenliğini tercih etmekteydi. Ancak Soğuk Savaş dönemine hakim olan çift kutupluluk yüzünden Fransa'nın amaçladığı bağımsız güvenlik kurumu gerçekleştirilememiş, Soğuk Savaş bitene kadar Avrupa kıtasının güvenliğinde öncelikli rolü oynayan NATO olmuştur. ABD ve NATO dışarıda bırakılarak gerçekleştirilmesi planlanan Avrupa güvenliği için hazırlanan ilk Fouchet Planı kabul görmeyince 1962 yılında ikinci bir taslak hazırlanmıştır (Teasdale, 2016: 28). Ancak bu tasarı da muhalefetle karşılaşmış ve sonuçta her iki plan da kabul edilmemiştir.

1.2.4. Avrupa Siyasi İşbirliği

Soğuk Savaş'ın "Detant" adı ile anılan yumuşama dönemine denk gelen 1960'lar ile beraber Avrupa kıtasında güvenlik ve savunma alanlarında bir türlü istenen birlik kurulamamıştı. Ancak ekonomik alanda birlik ilerleme kaydetmekteydi. Ayrıca 1969'da toplanan La Haye Zirvesi'nde katılımcılardan İngiltere, İrlanda ve Danimarka, Avrupa'da siyasi açıdan da işbirliği sağlanmasının gerekliliği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu girişimin sonucunda 1970 yılında Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) mekanizması oluşturulmuştur. Bu bağlamda ASİ, AT'nin uluslararası sistem ile ilişkilerini tamamlayan bir mekanizma görevi görmüştür.

Ekim 1970'te Lüksemburg'da düzenlenen zirvede Belçikalı Siyasi Direktör Étienne Davignon başkanlığında hazırlanan Davignon Raporu yayınlanmıştır. Belgede üye ülkelerin siyasi işbirliğinin gerekliliğine değinilmiştir. Böylece hükümetler arası özellik taşıyan bir ASİ mekanizması tesis edilmiştir (Tangör, 2009: 55). Ancak ASİ Avrupa Toplulukları karar mekanizması dâhilinde değildir, yani üye ülkeler kesin taahhütler altına girmek durumunda kalmadan dış politika konularında bilgi ve fikir alışverişinde bulunabilecek ve özellikle dış politika konusunda ortak tutum belirleme yolunda önemli bir adım atabileceklerdi (Ülger, 2002: 64). Ancak burada dikkati çeken bir husus vardır: Fouchet Planları'ndan farklı olarak, Davignon Raporu ile beraber ortak savunma alanı kapsam dışı kalmıştır (Özdal, 2013: 90). ASİ çerçevesinde düzenlenen diğer bir rapor Kopenhag Raporu'dur. 14-15 Aralık 1973 tarihlerinde toplanan Kopenhag Zirvesi'nde üye devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından "Avrupa Kimliği" tanımlanmış ve bir belge ile ifade edilmiştir (Özdal ve Genç, 2005: 96). 1973'te toplanan Kopenhag Zirvesi'nde üye ülkelerin acil durumlarda işbirliği yapmaları kabul edilmiştir.

1974 yılında toplanan Paris Zirvesi sonrasında AT üyesi ülkelerin 1980 yılına kadar Avrupa'da bir birlik oluşturma hedefleri ifade edilmiş ve bu doğrultuda bir rapor Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans tarafından hazırlanmıştır. Bu belgede⁶ savunma ve güvenlikle ilgili meselelerin ASİ kapsamına dâhil edilmesi ve sorunların üye devletlerce danışma ve istişare yolu ile ortak tutumlar belirlenerek halledilmesi önerisi bulunmaktaydı ancak bu girişim de kabul görmemiştir (Özdal ve Genç, 2005: 96).

ASİ süreci açısından önemli bir diğer belge de 13 Ekim 1981 tarihinde yayınlanmış olan Londra Raporu'dur⁷. Bu raporun önemi, güvenlik konusunun ilk kez siyasi işbirliği sürecinin yadsınamaz bir parçası olarak ele alınmış olmasıdır. Belge ile üye ülkelere uygulanacak güvenlik politikalarının, dış politika gibi ortak oluşturulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Güvenliğin siyasi boyutu ASİ kapsamına dâhil edilmeye çalışılmıştır (Kızıltan ve Kaya, 2005: 210). Londra Raporu ile beraber silahların kontrolü, terörizm, silahlanma meseleleri ASİ sürecine dâhil edilmiştir (Efe, 2007: 6). Ancak Londra Raporu, Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmış olmasına rağmen gerekli desteği bulamadığı için gerçekleşmemiştir.

ASİ sürecini etkileyen bir diğer gelişme 19 Kasım 1981 tarihinde Avrupa Parlamentosu'na sunulmuş olan ve "Genscher-Colombo" adı ile anılan plandır. Planın birincil amacı mevcut kurumsal alanlar için ASİ ve Avrupa Toplulukları arasında ortak güvenlik anlayışı oluşturarak birbirinden kopuk hareket etmelerini önlemek ve AT oluşumunun siyasi gücüne katkı sağlamaktır (Tangör, 2009: 63). Genscher-Colombo Planı üye devletlerin görüş birliğine varamamaları dolayısı ile hedeflediği amaçları gerçekleştirememiştir. Ancak bu girişimin bir sonucu olarak 19 Haziran 1983 tarihinde Stuttgart Bildirisi yayınlanmıştır.

17-19 Haziran 1983'de Stuttgart'ta toplanan ve ağırlıkla ekonomik konuların tartışıldığı Avrupa Toplulukları Konseyi Zirvesi'nin sonuç bildirgesine ek olarak Stuttgart Bildirisi⁸ yayınlanmıştır. Bildiri ile Avrupa'da siyasi işbirliği amacına ulaşabilmek için üye devletlerin sadece dış politika konusunda ortak hareket etmesinin yeterli olmayacağını ve

⁶ Raporun tam metni için bkz.: CVCE (2015). The Tindemans Report 1975. *CVCE Ağ Sitesi*. 22.03.2019, https://www.cvce.eu/obj/the_tindemans_report-en-03f0d181-4838-4a86-a1b5-f143bb34cbd0.html

⁷ Londra Raporu tam metni için bkz.: CVCE (2015). London Report on European Political Cooperation 1981. *CVCE Ağ Sitesi*. 28.03.2019, <http://www.ena.lu>

⁸ Stuttgart Bildirisi tam metni için bkz.: Council of the European Union (1983). Solemn Declaration on European Union. Avrupa Konseyi Ağ Sitesi. 22.03.2019, https://www.consilium.europa.eu/media/20680/1983_june_-_stuttgart__eng_.pdf

bunun mutlaka ortak güvenlik anlayışı ile desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur (Kızıltan ve Kaya, 2005: 210). Daha önceki dönemlerde ASİ içerisinde ele alınmayan savunma ve güvenlik meselelerinin bu bildiriden sonra mekanizmanın içerisinde ele alınmasının önemine değinilmiştir. Ancak burada şunu belirtmekte fayda vardır ki bildirgede güvenliğin askeri boyutu ele alınmamış, siyasi ve ekonomik bağlamda güvenlik kavramı kullanılmıştır (Özdal ve Genç, 2005: 102). Yani Stuttgart Bildirgesi ile güvenliğin siyasi ve ekonomik yönleri vurgulanarak bir anlamda ASİ sürecinde yer almasının önü açılmıştır.

1.2.5. Tek Avrupa Senedi (TAS)

Batı Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde birçok girişimde bulunulmuştur. Yukarıda en önemlilerinden bahsedilen bu girişimlerin çoğunda güvenlik ve savunma meseleleri ihmal edilmiştir. En önemli eksikliklerden biri olan hukuki zemin altyapısı TAS⁹ (The Single European Act) ile sağlanmıştır. ASİ sürecinde etkili bir adım olan TAS 1987'de yürürlüğe girdi ve ASİ hukuksal nitelik kazanmış oldu. Siyasi işbirliğinin bir gereği olarak güvenlik ve dış politika konuları da antlaşma içerisine dâhil edilmiştir. Ayrıca TAS sayesinde üye devletler güvenliğin siyasi ve iktisadi yönleri konusunda da işbirliğine hazır olduklarını ifade etmişler, güvenlik amaçlarını gerçekleştirebilmek için birtakım teknolojik ve endüstriyel şartları sağlamaya niyetli olduklarını belirtmişlerdir (Yiğittepe, 2017a: 117).

Bu maddelerin içeriklerinden de anlaşılacağı üzere artık güvenlik resmi bir şekilde ASİ sürecindedir ve hukuksal olarak TAS tarafından da tanımlanmıştır. TAS'ın kabul edilmesiyle birlikte üye devletlerin siyasi ve ekonomik alanda işbirliği süreci hızlanmış, güvenlik politikalarının da hukuki olarak alt yapısı hazırlanmıştır. Yani Avrupa Toplulukları'ndan Avrupa Birliği'ne gidilirken ortak güvenlik yapılandırması oluşumunda karşılaşılabilecek zorluklar da önceden bu hukuksal metinle bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Mor, 2010: 516).

1.2.6. BAB'ın Tekrar Canlandırılması

Kuruluşundan itibaren Batı Avrupa için işbirliği ortamının geliştirilmeye çalışıldığı bir kurum olan BAB, Avrupa savunma ve güvenliğinin Avrupa tarafından sağlanması amacı ile

⁹ TAS tam metni için Bkz.: European Parliament (1986, 11 Aralık). Single European Act. 25.03.2019, http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-acthb9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF

kurulmuştu. Ancak 1949 yılında NATO'nun kurulması ile BAB'ın temelini teşkil eden Brüksel Antlaşması'nın askeri sorumlulukları el değiştirerek NATO'ya geçmişti. 1950 yılında genelkurmay başkanlarından oluşan askeri kanat ile Batı Avrupa Daimi Başkomutanlığı NATO çerçevesinde kurulmuş olan Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı (SACEUR)¹⁰ ile birleştirilmiştir. Bu aşamadan sonra BAB'ın güvenlik konusundaki etkinliği geri planda kalmıştır.

1980'lerin başlarına kadar geçen sürede BAB arka planda pasif bir duruş sergilemiş ancak bu yıllara gelindiğinde NATO ile uyumlu çalışan ancak organik olarak ayrı bir güvenlik kurumu olarak daha aktif rol almaya başlamıştır. 26-27 Ekim 1984 tarihinde yayınlanan Roma Bildirisi'ne göre Avrupa dışındaki bölgelerde eğer Avrupa güvenliğini etkileyen bir durum söz konusu ise birliğin bu kriz bölgeleri ile de ilgilenmesi gerekmektedir. NATO sahası içerisinde barışın tesisi için BAB'ın daha etkin kullanımı ve BAB üyesi olmayıp NATO'ya dâhil olan ülkelerle daha sıkı işbirliği geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Erdem, 1999: 199). Aynı düşünce ile 1985 yılında Roma'da yapılan BAB Dışişleri ve Savunma Bakanları toplantısında, BAB'ın sadece Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için değil, aynı zamanda NATO üyesi tüm ülkelerin ortak savunma gücünün geliştirilmesi için de daha aktif rol alması gerektiğinin altı çizilmiş ve böylece BAB'ın yeniden hayata geçirilmesi konusunda karar alınmıştır. Böylece BAB Avrupa güvenliğinden sorumlu kurum haline gelmiş ve faaliyetlerini NATO ile uyumlu sürdüreceği ilkesini benimsemiştir (Dedeoğlu, 2014: 348).

1.2.7.Maastricht Antlaşması'nda Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ve Petersberg Deklarasyonu

1991 yılına gelindiğinde bağımsız bir Avrupa güvenliği için atılan adımlar hızlandırılmaya başlamış, Soğuk Savaş sonrası döneme girilmiş ve bu yeni dönemin getirdiği özelliklere göre düzenlemeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Hoffman, 2000: 193). 1991 yılında iki büyük gelişme birden yaşanmış hem Varşova Paktı dağılmış hem de SSCB çökmüştü. Yugoslavya'daki etnik huzursuzluklar ve diğer yanda Irak'ta yaşanmakta olan Körfez Krizi, AT üyesi ülkeleri derinden etkileyen olaylardı ve bu durum dış politika, güvenlik ve savunma konularında her zamankinden daha sıkı tedbirler alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Bunun üzerine AT üyesi ülkelerin Devlet ve Hükümet

¹⁰ SACEUR, NATO içerisinde en yetkili askeri kumandanlık mekanizmasının adıdır.

Başkanları 9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'da Maastricht Zirvesi'nde bir araya gelerek bütünleşme yolunda önemli bir adım olan Maastricht Antlaşması'nı imzalamışlardır.

1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren anlaşma ile birlikte AT artık AB adını alarak üç sütunlu bir yapıya bürünmüştür (Karluk, 2014: 161). Birinci sütun ekonomik ve parasal birliği düzenleyecek Avrupa Toplulukları, ikinci sütun ODGP ve üçüncü sütun ise Adalet ve İçişleri olarak belirlenmiştir¹¹. Görüldüğü üzere ikinci sütunu oluşturan yapı uzun zamandır üyeler arasında uzlaşmaya varılamayan ortak dış politika, güvenlik ve savunma alanlarını kapsamaktadır. Maastricht Anlaşması ile artık bu alanlarda yapılacak olan çalışmalar hukuki olarak sağlam bir temele oturmuş olacaktır. Kısacası Soğuk Savaş sonrası dönemin Avrupa güvenliği açısından en önemli gelişmelerinden biri Maastricht Anlaşması'dır (Çakmak, 2007:183).

Yeni adı ile AB üyesi devletlerarasında oluşturulması hedeflenen ODGP ile ilgili amaçlar Avrupa Birliği Kurucu Anlaşması'nda 5. Bölüm ile belirtilmiştir¹². Birlik'in bağımsızlığını, ortak değer ve çıkarlarını korumak, Birliğin ve üyelerinin güvenliklerinin kuvvetlendirilmesine katkı sağlamak, demokratik değerleri sağlamlaştırmak, insan hakları ve hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmek ODGP sütununun başlıca amaçları olarak sıralanmaktadır (European Parliament, 1992). Ayrıca ODGP'nin çerçevesi çizilirken AB güvenliği ile ilgili tüm konuları kapsamaya gerektiği belirtilmiştir. Bu durumun gelecekte olası bir ortak savunma mekanizması haline gelebileceği ihtimali de ifade edilmiştir. ODGP sütununda kapsamı tanımlanan konular, AB üyesi ülkelerce temel ulusal egemenlik alanlarına dâhil olarak kabul edilmiştir. Buna göre ODGP hükümetler arası işbirliği esasına dayalı bir yapı olarak hizmet verecektir.

Maastricht Antlaşması ile beraber ODGP başlığı altında getirilen yeniliklerden biri de yukarıda bahsi geçen 5. Bölümdeki amaçlar arasında, J4 maddesi ile ifade edilen, BAB'ın daha işlevsel bir organ haline getirilmek istenmesidir. BAB, AB'nin gelişimi için önemi yadsınamaz bir organ haline gelmiştir ve güvenlik ile ilgili karar ve eylemleri yürütmekten sorumlu bir kurum olarak görev tanımı yapılmıştır. BAB'ın ayrıca AB'nin savunma alanında faaliyette bulunması da alınan kararlar arasındadır. Bu adı geçen alanlarda

¹¹ Avrupa Birliği'nin Üç Sütunlu yapısının içeriği ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: Karluk, R. (2014). *Avrupa Birliği, Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*. (11. Baskı). İstanbul: Beta.

¹² Maastricht Anlaşması tam metni için bkz.: European Parliament (1992, April). The Maastricht Treaty, the Treaty on the European Union. 23.03.2018, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign.html>

yapacağı tüm çalışmalarda kullanılacak olan araçlar ise ortak stratejiler, ortak eylemler ve ortak tutumlar olarak belirlenmiştir (Europran Parliament, 1992).

Maastricht Antlaşması'nın ardından 19 Haziran 1992 tarihinde BAB'a üye ülkelerin Dışişleri ve Savunma Bakanları Petersberg'de bir araya gelerek bir zirve düzenlemişlerdir. Zirve sonucunda açıklanan Petersberg Deklarasyonu¹³ ile BAB'ın savunma gücü bir adım daha öteye taşınmıştır. Deklarasyonda BAB üyesi devletler, "konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarını, BAB yönetiminde gerçekleştirilecek askeri misyonlarda kullanıma sunmaya hazır olduklarını" belirtmişlerdir (Western European Union Council of Ministers, 1992: 6). Bildiri metninin birinci bölümünde, Maastricht Antlaşması'nın BAB'ın gücünü artıracak bir adım olduğu vurgulanmış, ikinci bölümünde ise bu bildirin içeriğini oluşturan Petersberg Görevleri'nin asıl amacının BAB'ın operasyonel kapasitesini güçlendirmek olduğu belirtilmiştir. Petersberg Görevleri olarak nitelendirilen bu operasyonlar ile ilgili görev tanımlaması, bildirge metninin ikinci bölümün dördüncü maddesinde şöyle yer almıştır (Western European Union Council of Ministers, 1992: 6).

"Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi ve tadil edilen Brüksel Antlaşması'nın 5. Maddesi çerçevesinde ortak güvenliğe katkıda bulunmanın yanı sıra, BAB üyesi devletlerin askeri güçleri aşağıda belirtilen alanlarda kullanılabilir:

- İnsani misyonlar ve kurtarma misyonları,
- Barış misyonları,
- Barış sağlama da dâhil olmak üzere çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi için belirlenen misyonlar"

Deklarasyon'un üçüncü bölümü, BAB'ın Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve NATO ile ilişkilerini düzenleyen hükümleri içermektedir. Deklarasyon, BAB'ın geleceğine ilişkin yönlendirici ilkeleri tanımlamaktadır (Western European Union Council of Ministers, 1992). 19 Haziran 1992'de kabul edilen Petersberg Deklarasyonu, Batı Avrupa Birliği'nin (BAB), AB'nin savunma unsuru olarak geliştirilmesi ve NATO'nun Avrupa kanadının kuvvetlendirilmesi için bir araç olarak kullanılması yönündeki kararlılığı belirtmesi açısından son derece önemlidir.

¹³ Petersberg Deklarasyonu tam metni için Bkz.: Western European Union Council of Ministers, (1992). Petersberg Declaration. 29.03.2019, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

Ayrıca, Petersberg Deklarasyonu, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi için düzenlenecek girişimlerin (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ya da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) barış operasyonları da dahil olmak üzere) etkin biçimde uygulanabilmesi için BAB'ın, olay bazında ve kendi prosedürlerine uygun biçimde destek vermeye hazır olduğunu beyan etmektedir (Western European Union Council of Ministers, 1992: 7) .

Petersberg Deklarasyonu ile ayrıca yukarıda bahsi geçen kapsam dâhilinde yapılacak olan askeri operasyonlarda hangi ülkenin, kullanılacak olan gücün ne kadarına destek vereceği ve bunu yaparken nasıl bir organizasyona gidileceği gibi konularda netlik sağlanması amacı ile bir planlama ünitesi oluşturulmasına, bunun merkezinin ise Brüksel olmasına karar verilmiştir (Çakmak, 2007: 184).

1.3. NATO ve Avrupa Güvenliğindeki Rolü

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa güvenliğini sağlamak adına ilk atılan adımlardan biri daha önceki bölümlerde de zikredildiği gibi 1947'de İngiltere ve Fransa arasında yapılmış olan Dunkirk Antlaşması'dır. Bu anlaşmanın amacı Almanya'nın saldırgan politikalar izlemeye başlama ihtimalini ve Sovyetler Birliği tehdidini ortadan kaldırmaya çalışmaktı (Çelik, 2013: 70). Ancak anlaşmanın kapsamı sınırlı olduğundan yeni adımlar atılması ihtiyacı doğmuştu. Bunu takiben 1948 yılında Brüksel Antlaşması imzalanmış ve böylece Avrupa güvenliği ile ilgili taraf olan ülke sayısı artmıştır. Brüksel Antlaşması ile bir araya gelen bu ittifakın gücü ABD desteğinden yoksun olması sebebi ile caydırıcılıktan uzak görünüyordu. Plevin Planı'nın da reddedilmesi ile birlikte, Avrupa güvenliği konusunda Avrupa'nın tek ses olamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu şartlar altında yeni ve daha kapsamlı bir oluşuma ihtiyaç vardı. Bu yeni oluşum ise NATO olacaktır. Kuruluşundan itibaren NATO Avrupa güvenliği için vazgeçilemez bir kurum haline gelerek bu özelliğini Soğuk Savaş yılları boyunca devam ettirmiştir.

1.3.1. NATO'nun Kuruluşu ve Stratejileri

Avrupa güvenliği ve savunması konusunda Avrupa kıtasında atılan adımların zayıf ve yetersiz kalması sonucunda ABD'nin de dâhil olacağı bir örgütlenmeye gidilmesi gereği doğmuştur. Ancak ABD hala izolasyon politikasını takip etmekte idi, yürütülen müzakereler sonucunda ABD senatosunda kabul edilen Vandenberg Kararları ile birlikte artık ABD'nin

de kurulacak yeni ittifaka üye olmasının önünde bir engel kalmamıştı (Çakmak, 2007: 161). Böylece 4 Nisan 1949 tarihinde NATO'yu kuran Washington Antlaşması¹⁴ imzalanmıştır. ABD ve Kanada ile beraber İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, İzlanda, İtalya, Portekiz anlaşmaya taraf olan on iki imzacı devlettir.

NATO ilk genişlemesini 1952 yılında o dönemde Sovyet baskısı altında bulunan Türkiye ve Yunanistan ile gerçekleştirdi (Sander, 2014: 266). 1955 yılında Federal Almanya NATO üyesi olmuştur. Böylece Avrupa içinde süregelen Almanya yeniden silahlandırılmalı mı tartışmalarının da sonu gelmiş oluyordu. Çünkü NATO yolu ile hem Almanya kontrollü olarak silahlandırılacak hem de bir güvenlik tehdidi olmaktan çıkacaktı. Brzezinski'ye göre bu amaç NATO gibi bir örgüt kurulduğu ve kendi içinde bütünlüğünü koruyabildiği için başarılı olmuştur (Brzezinski, 2009: 5). Bir sonraki genişleme 1982 yılında İspanya ile gerçekleşmişti. Doğu Bloku'nun çöküşü ile Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti 1999'da NATO şemsiyesi altına girmiştir. Ardından üye olan ülkeler ise sırası ile Bulgaristan (2004), Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya (2004), Arnavutluk, Hırvatistan (2009) ve Karadağ (2017)'dir.

NATO kuruluşundan itibaren örgütlenme yapısı ve sahip olduğu imkânları ile Avrupa ve Kuzey Amerika için güvenliğin baş aktörü konumunda olmuştur (Howorth, 2013: 4). Sözü edilen bölgede barışı ve güvenliği tesis etme amacı ile kurulan örgüt yıllar içinde farklı stratejiler kullanmıştır. İlk kullanılan strateji "Sınırlı Savaş Stratejisi" olarak adlandırılmıştır ve 1950 ile 1952 yılları arasını kapsar. Amacı ilk önce caydırıcılık sağlamak, eğer bu sağlanamazsa savunma amaçlı operasyonlar düzenlemektir (Dedeoğlu, 2014: 315). Bu strateji Sovyetler Birliği'nin de ABD gibi nükleer güç sahibi olmasıyla caydırıcılığını kaybetmiş ve yeni stratejiler geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

İkinci olarak kullanılan strateji "Entegre Askeri Kuvvet Stratejisi"dir. Çıkış noktası Kore Savaşı olan bu stratejide amaç saldırı ihtimalini önlemek, gerektiğinde karşı tarafın tüm yeteneklerini yok etmektir. Ayrıca bu strateji döneminde SACEUR ile Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı Karargâhı (SHAPE) kurulmuştur (Çakmak, 2007: 162). "Kitlemel Karşılık Stratejisi" 1954 yılında benimsendi ve 1967 yılına değin geçerliliğini korudu. NATO'nun askeri gücünün Sovyetler Birliği'ninkinden daha fazla olduğu varsayımı esas alınarak geliştirilen bu strateji herhangi bir komünist saldırısı karşısında karşı tarafın en

¹⁴ Washington Antlaşması metni için bkz: North Atlantic Treaty Organization. (2001). *NATO Handbook*. Brussels: NATO Office of Information and Press.

önemli merkezlerini hedef almayı öngörüyordu. Karşı taraf hangi tür silah kullanırsa kullansın NATO nükleer güç ile karşılık verecekti. Ardından “Sınırlı Nükleer Savaş” kavramına geçildi. Bu stratejiye göre eğer nükleer bir savaş gerçekleşirse bu ABD topraklarında değil büyük çoğunlukla Avrupa kıtasında yaşanacaktı. Bu durum Avrupa ülkeleri tarafından endişe ile karşılanmıştır. Fransa, 10 Mart 1966’da resmen NATO’nun askeri kanadından ayrılmıştır.¹⁵

“Esnek Savaş Stratejisi” NATO’nun uygulamış olduğu bir diğer stratejidir. Bu stratejiye göre bir saldırı karşısında ilk kullanılacak olan nükleer silahlar değil konvansiyonel silahlardır. Çakmak’a göre aslında burada amaçlanan şey “nükleer silah kullanan tarafın Avrupa ya da ABD olmamasını sağlayıp bu ölümcül sorumluluğu Doğu Bloku tarafına yüklemektir” (Çakmak, 2007: 164).

1970’lerden itibaren Doğu Blok’unun yıkılışına kadar geçen sürede uygulanan NATO stratejisi “Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi” olarak adlandırılmıştır. Bu stratejinin temelini teşkil eden bir ifade olan “Çift Yol” (Dual Track) NATO tarafından 1979 yılında açıklanmıştır. Bu kavram ile kastedilen şey nükleer silah kullanmama prensibi ile beraber konvansiyonel silah sayısının artırımına gidilmesidir. Bu stratejide amaç karşı tarafın askeri kapasitelerini yok etmek, ikinci vuruş şansını azaltmak ve en önemlisi karşı tarafın stratejik hareket etme kabiliyetini ortadan kaldırmaktır (Dedeoğlu, 2014: 321).

Bir diğer NATO stratejisi ise 1991 yılında açıklanan “Kapsamlı Güvenlik Kavramı Stratejisi” olmuştur. Doğu Blok’unun yıkılışı ile artık NATO’nun karşısında bir Varşova Paktı kalmamış, yani NATO “öteki”sini yitirmiştir. Benimsenen kavrama göre NATO askeri gücünü azaltacak ancak eskiye oranla çok daha hızlı harekete geçebilecek yetenekte acil müdahale birlikleri oluşturma yoluna gidecektir. Yeni anlayışa göre NATO’nun müdahale alanı NATO üyesi ülkelerle sınırlı olmayacak, aksine uluslararası düzeni tehdit eden her yere müdahale edilebilecektir (Gürkaynak, 2005: 11). Geliştirilmiş olan bu strateji ilerleyen yıllarda tekrar ele alınmış; 1994 Brüksel Zirvesi ve ardından 1999 Washington

¹⁵ Bu kararın yıllar öncesinde, bir yanda nükleer güce sahip ABD, diğer yanda aynı gücü geliştirmekte olan SSCB, De Gaulle’e Fransa’nın da nükleer çalışmalar yapmasının gerekli olduğu fikrini aşlamıştır. Sonucunda Fransa adına ilk atom bombası 1960’ta Sahra Çölü üzerinde denendi. Üç yıl içerisinde ise bu bombaların üretimi gerçekleştirildi. 1963 yılına gelindiğinde, Fransız yapımı, atom bombası taşıyabilen Mirage-IV tipi uçakların da üretimine geçilmişti. 1967’de, ilk Fransız nükleer denizaltısı yapıldı. Ertesi yıl içerisinde Pasifik Okyanusu’nda ilk hidrojen bomba denemesi yapıldı. Detaylı bilgi için bkz.: Demirkıran, Ö. (2007). Fransa’nın Güvenlik Politikası ve De Gaulle Dönemi: 1958-1969. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 79-92.

Zirvesi'nde yeniden değerlendirilerek günün şartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır (Dedeoğlu, 2014: 321).

1.3.2. Brüksel Zirvesi ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)

Avrupa'da güvenliği sağlama konusunda NATO'nun liderliğini kabul eden İngiltere, Danimarka ve Hollanda gibi Avrupa devletleri olduğu kadar bu konunun Avrupa içinde kendi güçleri tarafından sağlanmasını destekleyen Fransa, Lüksemburg, Belçika gibi devletlerin de olduğu daha önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Bu görüş farklılıklarına rağmen BAB ve NATO işbirliğine gitme yolunda adımlar atmıştır. 1990 yılında yayınlanan Londra Zirvesi Bildirgesi¹⁶ ile uluslararası sistemde Atlantik İttifakı'nın dönüşüme uğramasını gerektiren gelişmeler yaşandığının altı çizilmiştir. 1991 yılında düzenlenen NATO Roma Zirvesi¹⁷ ile önceki zirveden çıkarılan sonuç bir adım daha ileri götürülerek NATO dâhilinde bir "Avrupa Savunma Kimliği" oluşturulması fikri desteklenmiştir. Bunun somut göstergesi olarak 1992 yılında Bonn Zirvesi ile birlikte Petersberg Görevleri ortaya çıkmıştır. Daha önceki bölümlerde kapsamından detaylıca bahsedilen bu görevler ile birlikte BAB ve NATO ortaklığı somut hale gelmiştir.

1994 yılının Ocak ayında düzenlenen Brüksel NATO Zirvesi kurumlar arası işbirliğine işaret eden bir deklarasyon¹⁸ ile sonuçlanmıştır. Deklarasyonda Maastricht Anlaşması'na atıfta bulunularak Avrupa Birliği'nin kuruluşundan dolayı duyulan memnuniyet ifade edilmiş, İttifak'ın Avrupa kolunu oluşturan BAB ile işbirliğine gidilerek Avrupa güvenliğinin güçlendirilmesi konusunda destek olunacağını işaretleri verilmiştir. Yine bu zirvede Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) politikasının zemini hazırlanmıştır. Böyle bir yapı ortaya çıkarılmasının sebebi Avrupa'nın NATO'dan tam bağımsız bir güvenlik ve savunma sistemi geliştirmesinin arzu edilmeyişiydi. Bu sebeple NATO, AGSP konusunda Avrupa'ya destek sözü verirken aynı zamanda kendine bağımlı bir AGSK yaratarak güvenlik ve savunma alanlarını domine etmeye devam edecekti. O günkü şartlar göz önünde bulundurulduğunda NATO imkânları ile yarışabilecek bir Avrupa güvenlik ve savunma yapılanmasının henüz oluşmamış olduğunu ve planlanan bu yeni

¹⁶ Londra Zirvesi Bildirgesi için bkz.: NATO (1990). London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance. 04.04.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm?selectedLocale=en

¹⁷ Roma Bildirgesi için bkz.: NATO (1991). North Atlantic Cooperation Council Statement on Dialogue, Partnership and Cooperation. 04.04.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23841.htm?selectedLocale=en

¹⁸Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi için bkz.: NATO (1994). The Brussels Summit Declaration. 27.02.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?selectedLocale=en

AGSK yapısının güvenliği sağlama konusunda NATO'ya bağımlılığın devamı anlamına gelse de avantajlı olacağını kabul etmek gerekir (Cornish, 1996: 764). Kısacası AGSK ile kastedilen şey BAB tarafından düzenlenecek olan askeri operasyonlarda NATO imkânlarının ve kabiliyetlerinin kullanılmasının yolunu açan politika olarak özetlenebilir.

AGSK politikası çerçevesinde altı çizilmesi gereken bir husus da “ayrılabilir fakat ayrılmamış imkânlar” meselesidir. Bu kavram kullanılarak BAB ve NATO arasında organik bir bağ oluşturulacak, operasyonların gerçekleştirilmesi öncesi ve esnasında iletişim ve bilgi akışı şeffaflık ilkesine bağlı ilerleyecekti. Solana'ya göre “NATO değişmek ve dönüşmek durumundadır, kriz yönetimi ve barış koruma gibi operasyonlarda Avrupalı müttefiklerden daha fazla destek görmelidir”(Solana, 1996). Bunu kolaylaştırmanın bir yolu olarak görülen AGSK içerisinde, daha önce teklif edilen Birleşik Müşterek Görev Gücü¹⁹ (BMGG) uygulaması geliştirilmelidir. Böylece askeri operasyonlarda daha hızlı müdahale edebilecek bir görev gücü oluşacaktır ve dahası Avrupalı müttefikler Avrupa savunması için daha fazla rol alabilecektir. (Solana, 1996).

AGSK kapsamında BAB tarafından yürütülecek operasyonlar için dört ana şart vardır: Birinci olarak bu operasyonlar sadece Petersberg Görevleri kapsamında yapılabilecekti. İkinci şart ise “BAB, BMGG ve AGİT çatısı altında yürütülen barış koruma ve çatışmayı önleme operasyonlarına ancak bu örgütlerden talep gelirse dâhil olabilecekti” şeklinde özetlenebilir. Üçüncü temel şarta göre BAB'ın operasyon yapabilmesi için ya AB talepte bulunacak ya da tüm BAB üyeleri oybirliği ile karar alacaktı. Son şart olarak BAB'ın kısıtlı gücünden dolayı başarılı olamama ihtimaline karşı NATO'nun çatısı altında konuşlandırılacak olan BMGG yapısının kullanılması karşımıza çıkmaktadır. Ayrılabilir ama ayrılmamış imkânlar ile kast edilen bu BMGG yapılanmasıdır (Akgül Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2013: 28).

1.3.3. Berlin-artı Düzenlemeleri

Berlin-artı Düzenlemeleri, NATO tarafından gerçekleştirilen 1994 Brüksel ve 1996 Berlin Zirveleri sonucunda geliştirilmeye başlanan bir mekanizma olup, BAB'ın NATO imkânlarını kullanarak yapacağı operasyonların esaslarını belirlemektedir. 1997 Madrid

¹⁹ Birleşik Karma Görev Gücü kavramı ilk olarak ABD tarafından 1993 yılında yapılan NATO Savunma Planlama Komitesi toplantısında teklif edilmiş ve fikir olarak kabul görünce 1994 Brüksel Deklarasyonu'nda yer almıştır. Daha detaylı bilgi için Bkz.: Perry, A. A. (1998). Combined Joint Task Forces as an Instrument of European Security. *SAIS Journal Online*. 01.012.2019, <http://www.saisjournal.org/posts/combined-joint-task-forces-as-an-instrument-of-european-security>.

Zirvesi'nde bu iki örgütün işbirliği konusu tekrar ele alınmış, işbirliğinin gerekliliği teyit edilmiş ancak bunun temel esaslarına 1999 Washington Zirvesi ile karar verilmiştir²⁰ (Çakmak, 2007: 223).

Aynı zirvede AB'nin BAB'ın görevlerini devralmasına da karar verilmiştir. Bir diğer deyişle Berlin-artı düzenlemeleri NATO ile AB arasında köprü vazifesi yapan kavram haline gelmiştir. Akabinde 2002 yılında bu işbirliğinin altınını iyice çizildiği NATO-AB ortak deklarasyonu yayınlanmıştır. Ertesi yıl Uzlaşmış Çerçeve Anlaşması imzalanmış ve yine 2003 yılında NATO-AB Güvenlik Anlaşması yürürlüğe girmiştir (Tangör, 2009: 97). Tüm bu gelişmeler ışığında NATO-AB ilişkilerinin temeli atılmıştır.

Berlin-artı Düzenlemeleri'nin içeriğinde ayrıca hangi NATO kabiliyetlerinin hangi durumlarda AB emrine tahsis edilebileceği ile ilgili maddeler de bulunmaktadır. Planlama kabiliyetleri ve imkânlarına erişim için bir kısıt söz konusu değilken, komuta ve kontrol konularında durum bazında değerlendirme yapılarak karar verilmesi esası benimsenmiştir. Ayrıca AB'ye tahsisine karar verilen kaynakların gönderilmesi, bu kaynakların kullanımı, operasyon esnasında NATO ile AB arasındaki istihbarat paylaşımı, kullanılan kaynakların denetlenmesi, görev sonrası bu kaynakların NATO'ya geri dönüşünü sağlayan prosedürün nasıl işleyeceği gibi bazı teknik detaylar da bu düzenlemeler kapsamında ele alınmıştır (Akgül Açıkmeşe ve Dizdaroğlu, 2013: 51).

1.4.Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına Doğru

1992 Maastricht Antlaşması ile kurulan AB, nispeten daha başarılı ilerleyen ekonomi ve siyasi alandaki bütünleşme çabalarına ODGP oluşumu ile beraber güvenlik ve savunma boyutunu da eklemeye çalışmaktadır. Ancak bunu gölgeleyen deneyimler de yaşanmıştır. Örneğin, AB'nin yanı başında yaşanan ilk büyük çaplı krizde, yani Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla sonuçlanan olaylar zincirinde, AB üyesi devletler tek ses olamamış, ortak bir tutum belirleyememiş ve sonuç olarak Yugoslavya özelinde ortak bir dış politika üretememişlerdir (Özdal, 2013: 129). Dönemin canlı şahitlerinden biri olan Carl Bildt²¹,

²⁰ Washington Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde 8.,9., 10., 40. ve 41. maddeler doğrudan NATO, BAB ve AB arasındaki işbirliğinin esaslarını belirtmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz.: NATO (1999).Washington Summit Communiqué. 02.02.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm?selectedLocale=en

²¹ Carl Bildt, 1991-1994 yılları arasında İsveç Başbakanlığı yapmıştır. 1995-1997 yılları arasında Bosna'da ilk Yüksek Temsilci olmuş ve aynı zamanda Yugoslavya'da Avrupa Birliği Özel Temsilciliği görevlerini yürütmüş bir siyasetçidir. 1999-2001 yılları arasında Birleşmiş Milletler Genel sekreteri Balkanlar Özel Elçiliği görevini de ifa etmiştir. Bildt'in konu ile ilgili daha detaylı yorumları için bkz.: Bildt, C. (2005).

AB'nin 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'teki etnik temizlikte ve ardından 1998-1999 yılları arasında süren Kosova Savaşı'nda etkisiz kaldığını belirtmiştir. Bildt'e göre bu bölgelere uluslararası toplumun müdahalesi gecikmiştir ve AB askeri yetersizliklerinden dolayı burada başarısız olmuştur (Bildt, 2005: 170). Bu askeri yetersizlikler sadece teçhizat ve mühimmat eksiklikleri ile ifade edilemez. Üyeler arasındaki farklı görüşler de operasyonların niteliğini ve başarısını etkilemiştir. Dolayısı ile bu bölgelerde AB liderliğinde bağımsız askeri müdahaleler olmamış, hem Bosna Hersek'te hem Kosova olaylarında NATO liderliğinde operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Sonrasında AB, bölgede daha çok barış koruma, polis gücü gibi alanlarda görev yapmıştır. EUFOR Althea (Bosna Hersek) ve Concordia (Makedonya) Operasyonları buna örnek teşkil etmektedir. AB'nin bölgedeki çatışmalarda etkisiz kalışının en önemli sebeplerinden biri, üye devletlerarasında çözülemeyen görüş ayrılıklarının ODGP'yi sekteye uğratmasıdır. AB açısından, Balkanlar'dan çıkartılan derslerle OGSP oluşturma çabaları hız kazanmaya başlamıştır.

1.4.1. Amsterdam Antlaşması

Amsterdam Antlaşması 1 Mayıs 1999 tarihi itibarı ile yürürlüğe girmiştir. ODGP'yi kurumsal yapı, karar alma süreçleri gibi alanlarda değişikliğe uğratmıştır²² (European Parliament, 1997). Ayrıca "ODGP Yüksek Temsilciliği" makamı oluşturularak ilk görev Javier Solana de Madariaga'ya verilmiştir (Özdal ve Genç, 2005: 133). Bir diğer değişiklik ise karar alma mekanizmasında yapılmıştır. "Yapıcı Çekimserlik" ilkesi benimsenmiştir (Tangör, 2009: 110). Bu hareketle ODGP'de ortak karar alma süreci daha pratik ve akıcı hale getirilmek istenmiştir. Yapıcı çekimserlik dışında bir diğer yenilik de üye devletlerin alınan kararlara çekince koyma hakkına sahip olmasıdır. Danimarka'nın güvenlik alanında alınan kararlara katılmak istemeyişi buna örnek olarak verilebilir (Meiers, 1999: 244). Amsterdam Antlaşması ile beraber Danimarka'nın Durumuna Dair Protokol hazırlanmış böylece belirsizliğe ve karar alma süreçlerine olumsuz etki eden bir durum açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca anlaşma ile çekimser oyların üye sayısının üçte birinden fazla çıkması durumunda karar geçersiz olacak ilkesi de benimsenmiştir.

Aktörler ve Tanıklar: Carl Bildt, Gnesotto, N. (Editör), *AB Güvenlik ve Savunma Politikası: İlk Beş Yıl* içinde (167-172). İstanbul: Tasam.

²² Amsterdam Antlaşması tam metni için bkz.: European Parliament (10.11.1997). Treaty of Amsterdam. *Official Journal of the European Union*, 340, 1-144. Avrupa Parlamentosu Ağ Sitesi. 14.12.2018, <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>

Antlaşma'nın 17. Maddesine göre BAB, AB'nin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilmiştir. Dahası eğer Konsey karar alırsa BAB, AB ile bütünleştirilebilir denmiştir (European Parliament, 1997). Bunun bir işareti olarak AB'ye BAB kapsamına giren Petersberg Görevleri dâhilindeki operasyonlarda askeri kaynakları kullanabilme olanağı tanınmıştır. Böylece AB ve BAB arasında daha sıkı bir kurumsal işbirliği tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu işbirliğinin olası sonucu olarak güvenlik alanında daha fazla söz sahibi olan bir AB yaratılmak istenmiştir.

1.4.2. St. Malo ve Köln Zirveleri

Balkan coğrafyasında yaşanan etnik çatışmaların savaşa dönüşmesi, Bosna ve Kosova'da yaşanan krizler Avrupa Birliği'nin endişe ile izlediği gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler Avrupa Birliği'nin ODGP konusunda daha kararlı ve etkili bir tavır içine girmesi gerekliliğini su yüzüne çıkaran etmenler olmuştur.

Bu paralelde düşünenlerden biri de Tony Blair'dir ve 1998 yılında, İngiliz Başbakanı Avrupa'nın savunma alanında daha etkin bir rol almasının gerekliliğini vurgulayan bir açıklama yapmıştır. Blair, "bunun yolunun AB çerçevesinde sağlam temelli bir Ortak ve Dış Politika oluşturmaktan geçtiğini" söylemiş ve "bunun için güçlü bir askeri yapılanmaya ihtiyaç olacağını" vurgulamıştır. Ancak Blair, aynı konuşmasının devamında "bu yapılanmanın Atlantik dayanışmasına ters düşmeyecek şekilde oluşturulması gerektiğini" ifade etmiştir (IISS, 2011: 8). İngiltere'nin Avrupa Savunma Kimliği konusunda geleneksel görüşlerinde bir değişim olduğu gözlemlenmiştir²³.

Fransa açısından bakılacak olursa, Avrupalı kanadın en güçlü temsilcisi olarak "NATO'ya bağımlı olmayan, harekât kapasitesi yüksek bir Avrupa ordusu" fikri Fransa için oldukça cazipti. Daha önceki kısımlarda da bahsi geçtiği üzere 1966 senesinde De Gaulle iktidarı Avrupa güvenliğinin sadece Avrupalılarca sağlanması gerektiği fikrinden yola çıkarak, Fransa'nın NATO askeri kanadından çekilmesi kararına imza atmıştı. Yirmi dokuz

²³İngiltere'nin daha önceki görüşlerini yansıtmaması amacı ile Blair'den önce görev yapmış olan Muhafazakâr John Major hükümeti döneminde savunulan görüşler örnek olarak verilebilir: Mart 1996'da Major Hükümeti tarafından yapılan açıklamada, İngiltere'nin NATO dışında bir Avrupa güvenliği seçeneğini düşünmediği, ayrıca AB'nin savunma konularında karar almasının uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Avrupa savunmasının sadece NATO çerçevesinde yapılabileceğinin ve BAB'nin sadece küçük çaplı operasyonlarda Petersberg çizgileri dışına çıkmadan operasyon yapmasının doğru olacağının altı çizilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz: Whitman, R. G. (1999). Amsterdam Unfinished Business? The Blair Governments Initiative and the Future of the Western European Union. *Paris EU Institute for Security Studies, Occasional Paper 7*, 1-29.

yıl sonra 1995 yılına gelindiğinde ise Fransa tekrar NATO askeri kanadına katılma kararı alıyordu. Bu noktada Fransa'nın görüşlerinde de bir miktar değişim olduğu söylenebilir. Buna sebep olarak ise AB'nin Balkan krizindeki etkisizliği ve müdahale konusundaki yetersizliği öne sürülmektedir.

Tüm bu gelişme ve değişimlerin ışığında, Aralık 1998'de Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve İngiltere Başbakanı Tony Blair, St. Malo'da bir araya gelerek bu konuların altını çizmişlerdir. Aslında önceki yıllardan beri iki devlet arasında derin görüş ayrılıkları yaşanmaktaydı. Bu görüş ayrılıkları özellikle güvenlik ve savunma alanlarında belirginleşiyordu. Avrupacı çizgiyi benimsemiş Fransa NATO'nun hâkim olmadığı bir Avrupa güvenliği arzularken, Atlantikçi kanadın en önde gelen temsilcisi olan İngiltere Avrupa için, NATO'nun içinde bulunmadığı hiçbir güvenlik ve savunma planına sıcak bakmadığını çeşitli platformlarda dile getirmiştir.

Zirve sonucunda yayınlanan St. Malo Deklarasyonu'na göre Avrupa Birliği olası uluslararası krizlere hızla ve etkin bir şekilde müdahale edebilecek kapasitede, güvenilir askeri güç birimleri oluşturmalı ve bunları her an kullanıma hazır olacak şekilde düzenlemelidir. Her an kullanıma hazır olması ile kast edilen ise teknolojik açıdan gelişmiş, altyapısı kuvvetli bir savunma sanayi ile desteklenmiş olan bir Avrupa gücüdür (Whitman, 1999: 8). St Malo Deklarasyonunda öne çıkan esas görüş, BAB'ın yerinde yapılması öngörülen değişikliktir. Buna göre BAB, AB içine dâhil edilecek ve AB ikinci sütunu olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde değerlendirilecektir. Kısacası St. Malo Deklarasyonu ile İngiltere ve Fransa, AB içerisinde yürütülecek bir güvenlik ve savunma politikasına destek olacak askeri gücün oluşturulması fikrinde mutabakat sağlamışlardır. Böylece Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) zemini hazırlanmış oluyordu. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright tarafından yapılan açıklamada ABD yönetiminin uzun zamandır Avrupa'ya kendi güvenliğini ve savunmasını sağlama konusunda daha fazla rol alması yönünde tavsiyede bulunduğu hatırlatılmıştır. Bu bildiriye de destek verildiği ancak AGSP ve NATO arasında ikileme, ayrıştırma ve ayrımcılığa²⁴ sebebiyet verecek davranış ve tutumlardan da kaçınılması gerektiği belirtilmiştir (Albright, 1998).

²⁴ NATO ile Avrupa Birliği arasındaki ilişki konusunda ABD açısından duyulan endişeleri Madeline Albright 'üç D'ler' olarak nitelemiştir. Sırası ile Decoupling: Bağlaşım; Duplication: Yineleme; Discrimination: Ayrımcılık olarak Türkçe ifade edilebilir. Paulauskas'a göre NATO-AB ilişkilerinde (Transatlantik güvenlik konusunda) bağlaşımın kesilmesi söz konusu olamaz. NATO yapılarında yineleme yoktur ve AB üyesi

St. Malo Zirvesi sonucunda daha da belirginleşmeye başlayan AGSP'nin genel esasları 3-4 Haziran 1999'da gerçekleştirilen Köln Zirvesi²⁵ ile belirlenmeye çalışılmıştır. Kosova krizinin şiddetlendiği bir ortamda gerçekleşen zirvede üye devletlerin askeri yeteneklerini geliştirme konusunda zaruri adımları atmaya istekli olduğu ifade edilerek bu askeri yeteneklerin ve kapasitelerin kullanımı için birtakım araçlara ihtiyaç olduğunun altı çizilmiştir. Bu konu ile alakalı olarak zirvede AGSP'nin Güçlendirilmesi konusunda bir bildiri yayınlanmıştır. Sözkonusu bildiri Petersberg Görevleri ile ilgili bir açıklama bulunmaktadır. AB'nin bu çerçevede yapacağı askeri operasyonların başarılı olabilmesi için planlama konusunda stratejik hareket edebilecek bir kadroya ve istihbarat imkânlarına ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bu gereksinimlerin karşılanması amacı ile Brüksel merkezli Siyasi ve Güvenlik Komitesi oluşturularak, içerisine siyasi ve askeri uzmanların dâhil edilmesi önerilmiştir. Ayrıca bu komiteye destek olmak amacı ile AB Askeri Komitesi kurulması da tavsiye edilmiştir (Tangör, 2009: 127).

Köln Zirvesi'nin önemli bir özelliği de BAB'ın gidişatının belirlendiği yer olmasıdır (Özdal, 2013: 148). Burada BAB'ın artık AB'nin ayrılmaz bir parçası olduğu teyit edilerek 2000 yılına kadar AB ile bütünleşmesi öngörülmüştür. Bu hareketle beraber savunma kimliği AB'nin bir parçası haline gelmiştir denilebilir. Ayrıca Javier Solana Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamına atanmıştır. Burada amaçlanan BAB-AB bütünleşmesini kolaylaştıracak bir adım atmaktır çünkü Solana aynı zamanda BAB Genel Sekreterliği görevini de yerine getirecekti.

1.4.3. Helsinki Zirvesi ve Temel Hedef Konsepti

9-10 Aralık 1999'da Finlandiya'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi AGSP'nin gelişimini hızlandıran zirvelerden bir tanesidir. Köln Zirvesi'nde alınan kararların bir kez daha teyit edildiği ve bazı açılardan daha ileri adımlara geçildiği bir zirve olma özelliği taşımaktadır. İçerik olarak kriz yönetimi ile ilgili tartışmalara da yer verilen bir zirvedir. Bunun en önemli sebebi ise bu tarihlerde devam etmekte olan Kosova'daki çatışmalardır. Daha önceki zirvelerde zikredilmiş olan Avrupa askeri gücü bu zirve kararları ile bir anlamda hayata geçirilmiş olacaktır (Tangör, 2010: 45). Tam olarak bir "Avrupa Ordusu"

olmayan müttefiklere karşı ayrımcılık yoktur. Daha detaylı bilgi için bkz.: Palauskas, K. (2018). İttifak'ın Gelişen Duruşu: Her Şeyin Teorisi'ne Doğru. *NATO Dergisi*. 06.07.2018, <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-alliances-evolving-posture-towards-a-theory-of-everything-nato/TR/index.htm>

²⁵ Köln Zirvesi Kararları için bkz.: The Council of the European Union. (1999, Haziran). Cologne European Council Presidency Conclusions.12.04.2019, http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm

adı ile nitelenmese de kriz anlarında müdahaleye hazır bir askeri kapasite oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Askeri Komitesi ve Avrupa Askeri Personeli gibi yeni kurumlar tasarlanmıştır. Bu yeni oluşumlarla beraber, AB kriz yönetimi açısından elini güçlendirmiş ve askeri kapasite ve yeteneklerini ODGP'ye uyumlu bir şekilde artırmış olacaktır.

Helsinki Zirvesi ile ilgili önemli bir husus da açıklanan ‘‘Temel Hedef’’ (Headline Goal) konseptidir. Bu konsepte göre AB, askeri kapasitelerini 2003 yılına kadar zirvede öngörülen şekli ile geliştirmekle sorumlu olacaktır. Buna göre, AB tarafından yürütülecek operasyonlarda, Petersberg Görevlerini eksiksiz yapabilecek şekilde eğitilmiş 50.000-60.000 askerlik bir kara gücü oluşturulacak, bu askeri kuvvet altmış gün içinde harekete geçebilecek ve minimum bir yıl boyunca konuşlandırıldığı yerde kalabilecek durumda bulunacaktır. Bunlara destek olacak deniz ve hava gücü de hazır edilecek ve gerektiği durumlarda hizmet verecekti. Bu askeri güce topyekûn ‘‘Avrupa Acil Müdahale Gücü’’ (European Rapid Reaction Force) adı verilmiştir (The Council of the European Union, 1999).

Ancak burada şunu belirtmek yerinde olacaktır; Zirve Sonuç Bildirgesi 27. Maddesinde²⁶ açık ve net bir biçimde ‘‘amacın bu süreçte Avrupa Ordusu kurmak olmadığı, NATO’nun müdahil olmadığı krizlerde AB’nin hızlı ve etkin bir biçimde rol oynamasının hedeflendiği’’ belirtilmiştir (The Council of the European Union, 1999). Yani her ne kadar bu ve bundan önce bahsi geçen zirvelerde teorik olarak bağımsız bir Avrupa askeri gücü oluşturulması hedefinden söz edilse de pratikteki uygulamalarda Atlantik ittifakını zedeleyecek hareket ve tutumlardan özenle kaçınıldığı görülmektedir. AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ve diğer ülkeler AB’nin yürüteceği askeri operasyonlara katılım sağlamak isterlerse, AB’nin karar mekanizmalarına saygılı olmak şartı gözetilerek, bunun sağlanması için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi de karara bağlanmıştır (The Council of the European Union, 1999).

²⁶ Helsinki Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi’nin tam metnine ulaşmak için Bkz: The Council of the European Union. (1999, Aralık). Helsinki European Council Presidency Conclusions. 12.04.2019, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm

1.4.4. Diğer Bazı Avrupa Birliği Zirvelerinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Yönelik Alman Kararlar

Haziran 2000’de Portekiz’in Feira kentinde gerçekleşen zirvede NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerle ilgili bazı kararlar alınmıştır. Bu ülkelerin AB’nin karar mekanizmalarında yer almalarına sıcak bakılmadığından sadece danışma düzeyinde katılımlarına izin verilmiştir. Çünkü AB için karar alma aşamasında sadece üye devletlerin söz hakkı vardır ve bu uygulamaya güvenlik alanı da dâhil olmak üzere tüm konularda sıkı sıkıya bağlı kalınmıştır (Tangör, 2009: 133).

Helsinki Zirvesi’nde altı çizildiği üzere AB-NATO ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin düzenlemelerin de hızla yapılması yolunda çalışıldığı belirtilmiştir. Yine Helsinki’de ifade bulan Temel Hedef’in geliştirilmesi için, Konsey Sekreteryası çatısı altında, kriz yönetimi konusunda sivil koordinasyonu da gerçekleştirecek bir komite kurulması yönünde karar alınmıştır. Dahası, geçici bir askeri kurulun da oluşturulması kararı verilmiştir. Bu zirvede kriz yönetimi konusunda fayda sağlayacak olan beş bin personelden oluşacak bir Polis gücünün kurulması öngörülmüştür (Özdal, 2013: 149). Feira Zirvesi ile beraber Köln ve Helsinki Zirveleri’nde alınan kararlar hayata geçirilmeye başlanmış ve AGSP ilerlemeye devam etmiştir.

2000 yılı Aralık ayında gerçekleşen Nice Zirvesi AGSP sürecinin önemli bir ayağını teşkil eder çünkü bu zirvede AGSP’nin ODGP’nin bir uzantısı olduğu resmen ilan edilmiştir. Böylelikle AB’nin siyasal bütünleşmesi çerçevesinde savunma ve güvenlik boyutunun olmazsa olmaz bir unsur olduğu teyit edilmiş oluyordu. Nice Antlaşması ile AB Kurucu Antlaşmaları’na bazı değişiklikler ve ilaveler yapılmış, ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece bu süreç ile beraber ODGP kurumsallaşmaya başlamıştır. Nice Zirvesi’nde AB’nin hızla güvenlik ve savunma alanında operasyonel hale gelmesi gerektiği bir kez daha vurgulanmış; herhangi bir kriz durumunda kontrol ve stratejik yönlendirmeyi hızla ve etkin bir şekilde sağlamak amacı ile üç yeni kurumun kurulmasına karar verilmiştir. Bunlar Siyasal ve Stratejik Komite, Askeri Komite ve AB Genelkurmayı’dır (Efe, 2007: 14).

Yine bu zirvede, daha önce Amsterdam Antlaşması’nda 17. Madde olarak ifade edilen BAB’nın AB’nin içine alınması kararına varılmıştır. Bu son düzenleme ile kriz yönetimi AB’ye tamamen devredilmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra 14-15 Aralık 2001

tarihlerinde gerçekleşen Leaken Zirvesi²⁷ bazı açılardan önem arz etmektedir. Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi'ne göre "AGSP konusunda süregelen gelişmeler, sivil ve askeri kapasitelerin artırılması ve uygun kurumsal yapıların oluşumu sonucunda AB, kriz yönetimi operasyonlarını uygulayabilecek duruma gelmiştir"(European Council, 2001: 2). Yine bu zirvede NATO-AB ilişkilerinin düzenlenmesi çalışmalarının hızla devam ettiği bildirilmiştir. Bu durumun kararlılıkla sürdürülerek tamamlanacağı, ardından AB'nin operasyonel gücünün ve kapasitesinin artacağı öngörülmüştür (Kızıltan ve Kaya, 2005: 216).

21-22 Haziran 2002 tarihlerinde İspanya'da yapılan Avrupa Konseyi Sevilla Zirvesi ile Leaken Zirvesi'nde açıklanan AB'nin kriz yönetimi operasyonu yapabilecek durumda olduğu bilgisi teyit edilmiştir. 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren AB'nin polis misyonunun Bosna-Hersek'te görev yapmakta olan Birleşmiş Milletler Polis Gücü yerine geçebilecek şekilde hazır olduğu bildirilmiştir.

2002 yılı Aralık ayında toplanan Kopenhag Zirvesi'nde AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Avrupa ülkeleri açısından bazı kararlar alınmıştır²⁸. Bahsi geçen ülkelerin üçüncü ülke sıfatı ile NATO kabiliyetlerinin kullanılacağı AGSP operasyonlarına dâhil olabilmeleri yolu açılmış, bu yönde bir düzenlemeye gidilmiştir (European Council, 2002).

11 Eylül 2001 saldırılarının etkisi sadece ABD ile sınırlı kalmamış tüm dünyayı olduğu gibi AB'ni de etkilemiştir. Güvenlik ve savunma alanlarında atılmaya çalışılan adımlar biraz daha hızlı ve yoğun hale gelmeye başlamıştır. Örneğin saldırılardan hemen sonra Kasım 2001'de Avrupa İmkân Aksiyon Planı kabul edilmiştir. Bunu takiben Aralık 2002'de ise AB kendi içinde Acil Müdahale Gücü kurma niyetini bildirmiştir. Adımlar bununla da kalmamış, 1996'dan buyana geliştirilmekte olan NATO-AB ilişkileri 2003'te kabul edilen Berlin-artı Paketi ile düzene sokulmuştur. Akabinde Mayıs 2003'te NATO-AB İmkân Grupları oluşturulmuştur.

²⁷ Leaken Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz.: European Council (2001). Presidency Conclusions Leaken.12.04.2109, <https://www.consilium.europa.eu/media/20950/68827.pdf>

²⁸ Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz.: European Council (2002). Copenhagen European Council Presidency Conclusions. 04.04.2019, <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>

1.4.5. Roma Zirvesi ve 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi

AB'nin ODGP Yüksek Temsilcisi Solana tarafından hazırlanan ve Haziran 2003'te Selanik Zirvesi'nde sunulan Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesi²⁹ (AGS) ‘‘Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa’’ söylemi ile yola çıkmış ve 12 Aralık 2003 tarihinde yapılan Roma Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2003). AGS belgesi hem AB'nin ilk güvenlik doktrini olması özelliği ile hem de 11 Eylül sonrası dönemin getirdiği yeni tehdit algıları ve risk faktörlerine dikkat çekmesi dolayısı ile önem taşımaktadır.

Belgenin taslak metninin tartışıldığı Selanik Zirvesi'nde 11 Eylül sonrası dönemin getirmiş olduğu yeni risklere değinilerek artık Avrupa güvenliğinin sadece Avrupa'nın yakın coğrafyası ile sınırlı düşünülmemeyeceğinin altı çizilmiştir. Bu yeni durumda güvenliği tehdit eden faktörler olarak küresel terör, kitle imha silahlarının yayılması, çökmekte olan ya da çöken rejimler ve organize suçlar ifade edilmiştir. AB olarak bunlarla mücadele etme konusunda kararlı olunacağı belirtilerek bazı yöntemler ve stratejiler belirlenmiştir. Öncelikle yeni düzenin getirdiği tehditlerin bertaraf edilmesi, ardından AB çevresinin güvenliğinin tesis edilmesi ve son aşamada da çok taraflılık ilkesi çerçevesinde işbirliği ile yürüyecek bir uluslararası sistem kurulması amaçlanmaktadır (Ateşoğlu Güney, 2006: 18). Belgenin mimarı olan Solana'ya göre bu strateji bundan böyle AB'nin stratejik kimliği olarak görülmelidir. Ayrıca uzun vadeli bir proje olan bu belgedeki görüşler ODGP için genel bir çerçeve çizmektedir (Gnessoto, 2005: 10).

1.4.6. 2010 Temel Hedef Konsepti

Bir önceki kısımda bahsedilen 2003 AGS ile AGSP oluşturulması süreci hızlanmış ardından 2004 yılında Temel Hedef 2010 (Head Line Goal 2010) konsepti³⁰ AB'nin askeri yetenek ve kapasitelerini geliştirmek için ilan edilmiştir. Bu belgede AB'nin küresel bir aktör olduğunun altı çizilmiş ve küresel güvenliğin bir parçası olma gayreti gösterdiği vurgulanmıştır. Ayrıca bir önceki yıl ilan edilen AGS ile uyumlu olacak şekilde tutumlar

²⁹ AGS Belgesi İngilizce tam metni için bkz.: European Council (2009). European Security Strategy - A secure Europe in a better World. 13.11.2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>

³⁰ 2010 Temel Hedef Konsepti ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: European Parliament (2010). Headline Goal 2010, *Avrupa Paramentosu Ağ Sitesi*. 5.4.2019, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headlinegoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf

belirlenmesi gerektiği ve BM ile beraber etkili çok taraflılık ilkesine dayanarak uluslararası düzeni destekler nitelikte bir rol oynama hedefi belirlendiği de ifade edilmiştir. Kapsam olarak Acil Müdahale Gücü'ne vurgu yapan bu konseptte göre AB, 2010 yılına kadar her çeşit kriz yönetimi operasyonlarını ifa edebilecek hale gelmelidir (Özdal, 2013: 176). AB'nin daha etkili ve güçlü bir askeri kapasitesi olabilmesi için Avrupa Müdahale Birlikleri ve Avrupa Muharebe Grupları oluşturulması kararlaştırıldı. Muharebe gruplarının kuruluş amacı herhangi bir kriz ortaya çıktığında on beş gün içerisinde harekete geçebilmek ve operasyon kararı akabinde maksimum on günde konuşlanabilme imkânını yaratmaktır. Diğer bir deyişle tüm bu planlarla AB'nin kriz yönetimi konusunda daha hızlı hareket edebilmesi amaçlanmaktaydı.

Ayrıca Temmuz 2004'te Avrupa Savunma Ajansı kurulmuştur. "Ajansın faaliyet alanları öncelikli olarak ODGP ve AGSP'yi desteklemek, kriz yönetimi alanında savunma kabiliyetlerini geliştirmek, AB içinde silahlanma alanında işbirliği tesis etmek, Avrupa savunma sanayinin temellerini güçlendirmek, dış dünya ile rekabet edebilecek nitelikte bir Avrupa askeri ürünler pazarı kurmak, askeri alandaki AR-GE çalışmalarına destek vermek olarak belirlenmiştir" (Dedeoğlu, 2014: 356).

1.5. Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

2004 yılında gerçekleşen genişleme ile AB'ye on yeni üye daha dâhil olmuştur. Bu sebeptendir ki AB, uzun süredir üzerinde uzlaşılamayan güvenlik ve savunma alanlarında ortak bir politika oluşturulması konusunu tekrar ele almıştır. Aynı yıl yapılan Nice Zirvesi'nde "AB Anayasası" fikir olarak benimsenmiştir. Ardından hazırlanan taslak AB Anayasası, üye devletlerin iç hukuklarında yapılan referandumlardan olumsuz sonuçlanması sebebi ile yürürlüğe girememiştir. Bunun üzerine AB liderleri yeni bir strateji izlemeye karar vermiş ve iki kurucu antlaşma olan AT Antlaşması ile AB Antlaşması'nı tadil eden yeni bir anlaşma metni oluşturma çabaları başlamıştır. Lizbon ya da diğer adı ile "Reform Antlaşması" 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanıp 2009 yılında yürürlüğe girmiştir³¹. Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır ki bu antlaşma bir anayasa niteliğinde kabul edilmemektedir. Amacı kurucu anlaşmaları tadil ederek gerekli olduğu görülen değişiklikleri hukuki zemin çerçevesinde yapabilmektir (Zhussipbek, 2009: 146). Antlaşma,

³¹ Lizbon Antlaşması tam metni için bkz.: European Parliament (2007, Aralık). Lizbon Treaty. *Official Journal of the European Union*, C 306, 1-271.

AB'nin etkin bir güvenlik aktörü olduğunu vurgulayan kurumsal bazı değişiklikleri ve yeni kavramları içermektedir. “Kalıcı yapısal işbirliği” olarak bahsi geçen bu kavramla Birliğin güvenlik aktörlüğünün sürdürülebilir yanının güçlendirilmesi kastedilmektedir. Kurumsal değişiklik olarak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi gibi yeni bir makamın oluşturulması sayılabilir (Özdal, TY.: 147).

Lizbon Antlaşması ile ilgili bir başka husus da AGSP ile ilgili meselelerin ilk kez AB Anlaşması metnine dâhil edildiği yer olmasıdır, öyle ki daha önceki antlaşmalarda AGSP hükümlerine rastlanmaz. Anlaşma metninde AGSP adının “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” olarak dönüştürülmesi karara bağlanmıştır (European Parliament, 2007). OGSP'yi ODGP'nin tamamlayıcı bir parçası ve Birlik'e operasyonel destek sağlayan bir oluşum olarak tanımlayan Lizbon Antlaşması'na göre OGSP, Avrupa Konseyi'nin oybirliğine varması şartı ile ortak savunmaya dönüştürülebilir bir kavramdır (Yiğittepe, 2017a: 173). 28. Madde'ye göre OGSP kapsamına giren eylemler, barış oluşturma ve istikrar sağlama dâhil olmak üzere ortak silahsızlandırma operasyonları, insan ve kurtarma görevleri, askeri danışmanlık, çatışma önleme, barış koruma görevleri ile kriz anında askeri güç kullanımını içeren tüm görevlerdir (Zhussipbek, 2009: 147).

OGSP / AGSP'nin teorik bir prensipler bütünü olmaktan çıkıp gerçekliğe kavuşması, AB eli ile yapılan askeri operasyonlarla desteklenmektedir. AGSP dâhilinde gerçekleşen ilk görev 1 Ocak 2003'de Bosna-Hersek'te icra edilen AB Polis Misyonu olmuştur. Bu misyon, BM tarafından yürütülmekte olan görevin AB tarafından devralınması şeklinde icra edilmiştir. (Yiğittepe, 2017b: 15). Polis misyonu olması dolayısı ile sivil nitelikli kriz yönetimi operasyonudur. Makedonya'da gerçekleştirilen Concordia Operasyonu (EUFOR - Concordia) ise AB'nin ilk askeri operasyonu olma özelliğindedir ve dahası bu operasyon 2002'de kurulan “Berlin-artı” yani NATO-AB işbirliği düzenlemelerinin ilk uygulaması olmuştur. Ayrıca Concordia'nın bir özelliği de, NATO tarafından sağlanan planlama ve lojistik desteği ile gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Bir diğer operasyon AB'nin 2003 yılında Haziran ile Eylül ayları arasında, bir barış koruma gücü ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde gerçekleştirmiş olduğu Artemis Operasyonu'dur. Bu operasyonun özelliği Avrupa sınırları dışında gerçekleşen ilk askeri misyon olmasıdır (Lindstrom, 2005: 118-119). Fransa'nın liderliğinde gerçekleşen bu operasyon tam da Fransa'nın istediği ve yıllardır savunduğu “NATO'dan bağımsız Avrupa Askeri Gücü'ne” bir örnek teşkil etmektedir. Bu misyona en fazla sayıda asker gönderme

konusunda da lider olan Fransa'nın operasyona bu açıdan baktığı söylenebilir. Althea Operasyonu, Bosna-Hersek'te barışın tesis edilmesini sağlamak amacı ile NATO Barış Gücü (SFOR)'un yürütmekte olduğu görevin AB Barış Gücü'nün (EUFOR) tarafından 2 Aralık 2004'de devralınmasıyla başlamıştır. Operasyonun planlama ve yürütülme aşamaları Berlin Plus düzenlemeleri çerçevesinde NATO imkân ve kabiliyetlerinden yararlanılmak sureti ile gerçekleştirilmiştir (Söylemiş, 2007: 50). Somali bölgesinde korsanlık faaliyetlerinin artması üzerine AB tarafından, 2008 yılı Aralık ayında ilk deniz operasyonu olan "Atalanta Operasyonu" (EU NAVTOR ATALANTA) yapılmıştır. İki önemli amaca hizmet eden bu operasyonla beraber açlık çeken insanlara gönderilen insani yardımların güvenli bir biçimde hedeflenen bölgeye intikali sağlanmış, ayrıca Somali civarında gerçekleşen korsanlık faaliyetleri ve silahlı soygunlar önlenmeye çalışılmıştır.

Tüm bu operasyonların yapılması ile birlikte OGSP/AGSP işlerlik kazanmış ve sadece temennilerden öteye geçemeyen bir kavram olmaktan çıkmıştır. Bu operasyonların düzenlenmesi ve yürütülmesi ile kâğıt üzerinde resmi olarak hedeflenen Avrupa askeri gücü, güvenlik ve savunma boyutları çerçevesinde hayata geçmiştir. Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır: Adı geçen operasyonların çoğunun nitelik olarak NATO ya da BM liderliğindeki operasyonların devamı olması dolayısı ile AB askeri operasyonlarının kapsamı ve başarısı AGSP açısından henüz amaçlanan seviyelerde değildir. Dahası, 2003 yılında ilan edilen AGS ile ivme kazanan AGSP'nin önünde kaynak sıkıntıları bulunmaktadır. Daha çok yumuşak güç uygulamaları ile özdeşleşmiş olan Avrupa Birliği'nin, bütçesinde güvenlik ve savunma harcamalarına oldukça düşük bir pay ayırmasından dolayı³² AGSP'nin işlevselliği ve gelişimi sekteye uğramaktadır. Birliğin genişleme sürecinin devam ettiği bir dönem olan 2011 yılı itibarı üyeler dış politika üretimi, güvenlik ve savunma konularına yaklaşımlarında henüz tam bir ortak tutum oluşturamadıklarından AGSP'nin henüz amaçlanan hedeflere uzak olduğu görülmektedir.

³² Mali kaynak kısıtlılığına örnek teşkil etmesi amacı ile 2005 yılı AB Bütçesi incelendiğinde, ODGP/AGSP alanındaki harcamalara ayrılan yüzdelik dilimin sadece %5 olduğu görülmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz.: European Commission Press Release Database (2004, December). Budget 2005: the first EU budget adopted by and for the enlarged Union. 05.05.2109, http://www.europe.eu/rapid/press-release_IP/04/1491

2. BÖLÜM

2. ARAP BAHARI ve LİBYA'DAKİ YANSIMALARI

2.1. Tarihsel Süreçte Libya

Libya Akdeniz kıyısında bulunan bir Kuzey Afrika ülkesidir. Yaklaşık 1.800.000 kilometrekare ile Afrika Kıtası'nın dördüncü büyük yüzölçümüne sahip ülkesi olan Libya'nın komşuları kuzeybatısında Tunus, batısında Cezayir, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda Sudan ve doğusunda Mısır'dır. 2018 yılı itibarı ile tahmini nüfus 6,754,507'dir. Başkenti Trablus'tur. Nüfusun büyük bir kısmı (%90) Akdeniz kıyısındaki Trablus, Bingazi gibi büyük şehirlerde yaşamaktadır, iç kısımlarda nüfus yoğunluğu fazla değildir çünkü Sahra Çölü dolayısı ile ülkenin yüzölçümünün %90'ından fazlası çöl ya da yarı çöl özelliği göstermektedir. Bu sebepten dolayı tarım ve hayvancılık çok gelişmemiştir (CIA The World Fact Book, 2016-17).

Dini inanç olarak Müslümanlığın çok yaygın olduğu ülkede nüfusun yaklaşık %97'si Sünni mezhebine dâhildir. Libya'da Etnik köken olarak Arap ve Berberiler öne çıkmaktadır, okuma yazma oranı diğer Afrika ülkelerine kıyasla daha yüksektir, 2015 yılı itibarı ile nüfusun %91'i okur-yazardır ancak işsizlik oranları özellikle genç kesimde oldukça yüksek seyretmektedir (15-24 yaş aralığı için %48.7). Resmi dil Arapça olmakla beraber günlük hayatta kabilelere ait yerel diller de oldukça yaygındır (CIA The World Fact Book, 2016-17).

1959 yılında Libya'da zengin petrol yatakları bulununca ülkenin ekonomik ve buna bağlı olarak da toplumsal yapısı değişmeye başlamıştır. Petrolün yanı sıra doğalgaz rezervlerinin de bulunduğu ülkenin ekonomisi büyük çoğunlukla bu kaynaklara bağımlı olarak işlemektedir. İhracat gelirlerinin tamamına yakını (%95) hidrokarbon kaynaklı üretimle sağlanmaktadır. 2017 yılı için tahmini ihracat rakamı 18.38 milyar dolardır. İhracat bağlantısı olan başlıca ülkeler sırası ile İtalya (%19), İspanya (%12.5), Fransa (%11), Mısır (% 8.6), Almanya (%8.6), Çin (%8.3), ABD (%4.9), İngiltere (%4.6) ve Hollanda (% 4.5)'dir. İthalat rakamları ise 2017 itibarı ile tahmini 11.36 milyar dolardır. İthalat yaptığı ülkelerden bazıları ise sırası ile Çin(%13.5), Türkiye (%11.3), İtalya (%6.9), Güney Kore (%5.9) ve İspanya (%4.8)'dir. (CIA The World Fact Book, 2016-17).

2.1.1. Kaddafi Öncesi Dönem

Tarihsel açıdan bakıldığında Libya'nın kuruluşu iki ayrı bölgede gerçekleşmiştir. Trablus antik dönemde bu bölgeye ticaret amaçlı gelen Fenikeliler tarafından kurulmuştur ve yönetim M.Ö. beşinci yüzyılda Kartaca'ya geçmiştir. Bingazi ise M.Ö. 630'da Siren antik şehri olarak Yunanlılar tarafından kurulmuştur. M.S. 530 yılında Bizans egemenliğine geçen tüm bu topraklar 707 yılında Müslüman fetihlerine sahne olmuştur. İslamiyet'le birlikte Arap kabileleri yoğun bir biçimde bugün tamamına Libya adı verilen alana göç etmeye başlamışlardır. Trablus Osmanlı idaresine geçene kadar Libya'da kabileler üç ana bölgede yoğunlaşmış ve kendine has bir idari ve siyasi bir yapı haline gelmiştir. Bu bölgeler Mısır ve Trablus arasında kalan Sirenyka, Çad ile Nijer arasında sınır bölgesi olan Fizan ve Akdeniz kıyısından iç kesimlere kadar derinleşen Trablus bölgeleridir (Ayhan, 2011: 11).

15 Ağustos 1551 tarihinde Osmanlı Devleti'nin bir parçası haline gelerek eyalet statüsü verilmiştir. Trablus eyaletinin içinde olduğu Garp Ocakları, Osmanlı için hem imparatorluğun hem İslam dünyasının savunulması açısından önem arz eden ileri bir karakol görevi görmeye başlamıştı. İstanbul'dan görevlendirilen beylerbeyinin eyaleti yönetmesi anlayışından 1711 yılından itibaren vazgeçilmiş ve Senusi tarikatına bağlı emirler eli ile idare edilmeye başlanmıştır. 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Tunus, Mısır gibi komşuları işgal edilince Libya için de pazarlıklar yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti bu duruma bölgeyi silahlandırarak karşı tedbir almış, ayrıca bölgede nüfuzu olan tarikatlarla bağların güçlendirilmesi yoluna gidilmek istenmiştir. Bir noktaya kadar da başarı sağlanmıştır çünkü Senusi Tarikatı ileri gelenleri bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Hatta 1908 yılında Osmanlı Meclisi'nde farklı vilayetlerden olmak üzere sekiz "Cebel-i Garb" milletvekili bulunmakta idi (Bölme vd., 2011b: 4).

29 Eylül 1911 tarihinde Libya toprakları İtalya tarafından işgal edilmiş ancak İtalyan kuvvetleri direnişle karşılaşmışlardır. 1912 yılında imzalanan Uşi Anlaşması ile Libya resmen İtalya'ya bırakılmıştır ve sömürgeleşmiştir. Fakat İtalyanlar ile Osmanlılar arasında çatışmalar 1917 yılına kadar sürmüştür (Doğan ve Durgun, 2012: 64). 1937 yılında Mussolini Trablus'ta İslam Kılıcı'nı kuşanmıştır. Ocak 1939'da ise Libya İtalyan Krallığı'nın ayrılmaz bir parçası olarak ilan edilmiş ve Libyalı yerli halka Özel İtalyan Vatandaşlığı sıfatı verilmiştir (Ceviz, 2011: 90). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilen Libya ancak 1951 senesinde bağımsızlığına kavuşabilmiştir. Libya Birleşik Krallığı adı ile kurulan monarşinin ilk ve son kralı Senusi

Tarikatından gelen I. İdris olmuştur (Özgen, 2016: 160). I. İdris dönemi fakirlikle geçen, hemen hemen hiçbir endüstrinin olmadığı bir dönemdir. Geçim kaynakları genelde tütün yetiştiriciliği, zeytinyağı ve hurma gibi yerel ürünler ile halı, battaniye gibi el dokuması ürünlerdi. Bunların dışında gelir kaynağı olarak hurda metal pazarlamacılığı dikkat çekiyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan hurdalar halk için bir geçim kaynağı oluşturuyordu (El-Kihya, 2011: 126). I. İdris döneminde dikkat çeken çeken bir gelişme 1959 yılında Zelten Dağlık Bölgesi'nde petrol rezervlerinin bulunması ile değişen ekonomik yapı olmuştur. Bunun sonucunda 1961 yılında Libya Avrupa'ya ve dünyaya petrol ihraç eden bir ülke konumunu almıştır. Ardından gelen Batı ve ABD ilgisi ülkede iki hava üssü açılmasına ve Libya'nın buralardan oldukça yüksek kira gelirleri almaya başlamasına sebebiyet vermiştir (Akgül, 2011: 53). Petrol ihracatının başlamasıyla Libya artık fakir bir ülke olmaktan çıkmıştır. Ancak halkın büyük bir kısmı hidrokarbon gelirlerinden faydalanamamış ve fakir kalmaya devam etmiştir (Prashad, 2012: 116).

2.1.2. Kaddafi Dönemi

1969 yılında askeri darbe düzenleyerek iktidarı ele geçiren Muammer Kaddafi ülkeyi Sosyalizm ve İslamı sentezleyerek geliştirdiği kendine has yöntemle kırk iki yıl yönetmiştir. İdeolojisine “Üçüncü Evrensel Teori” adını veren Kaddafi 1973 yılında “Zawara Beyanı” olarak adlandırılan açıklamasını yapmıştır (Fraihat, 2016: 21). Beyanatının arka planında Arap milliyetçiliği ile beraber bir Cemal Abdülnasır etkisi görülmektedir. Bu beyandan sonra mevcut hukuk düzeni değiştirilerek Şeriat düzenine geçilmiştir. Ayrıca halk rejimi adını verdiği bu yeni yönetim şeklini uygulama konusunda birtakım düzenlemelere gitmiş ve kendisine karşı çıkan ya da çıkma potansiyeli olan belediye başkanı, vali gibi idarecileri görevden alarak bunların yerine halk komiteleri kurmuştur (Vanderwalle, 2006: 84). Kaddafi tarafından “Cemâhîriyye” sistemi olarak adlandırılan sistemde teorik olarak halkın mutlak egemenliği söz konusu iken aslında pratikte gerçekleşen durum farklıydı. Cemâhîriyye ya da “Kütlelerin devleti” Kaddafi tarafından sosyalizmle birlikte İslami kurallara göre işleyen, aynı zamanda kabileler arası dengeler gözetilerek idare edilen bir devlettir. Muammer Kaddafi ülkenin güneyinde yerleşmiş olan Kazazife Aşireti'nden gelmekteydi ve aşiretlerin ülkenin sosyal, askeri ve siyasi yapısında ne gibi bir rolü olduğunu çok iyi biliyordu. Kaddafi, aile mensuplarına önem arz eden pozisyonları vermekle kalmamış kendi kabilesinden olanları da önemli noktalara atamıştır. Bir anlamda kendi güvenliğini sağlamış; sadık ve onun sözünden çıkmayan isimleri etrafında tutmuş ve

bu şekilde uzun yıllar gücünü muhafaza ederek Libya siyasetini tek başına yönlendirmiştir (Bölme vd., 2011a: 10). Kaddafi döneminde Trablusgarp bölgesinden Warfalla ve Magariha Aşiretleri, Sirenayka'dan El-Awaqir, El-Abaidat ve El-Mujabra Aşiretleri, Sirte bölgesinden ise Kazazife Aşiretleri öne çıkan ailerdi. Özellikle ordu kademelerinde Kaddafi tarafından üst düzeylere Warfalla Aşireti üyeleri getirilmişti (Ayhan, 2011: 13). Doğu bölgesinde önemli bir başka kabile ise Senusilerdir ve kökenleri itibarı ile Libya tarihini oldukça etkilemiş olan bir ailedir öyle ki Kaddafi'nin devirdiği kral İdris de bu aşiretin bir üyesidir. Kaddafi iktidarı boyunca siyasi ve askeri gücünü korumak ve güçlendirmek amacı için Libya'daki kabile ilişkilerini bir araç olarak kullanmıştır (Sadıki, 2012: 297). Oldukça fazla sayıdaki kabileler Libya'yı diğer bazı bölge ülkelerinden ayırt eden en belirgin farklardan birini oluşturmaktadır. Arap Baharı'nın Libya'da oldukça farklı seyretmesinin muhtemel sebeplerinden birisi de ülkenin bu çok kabileli yaşam tarzıdır.

Kaddafi 1975 yılında düşüncelerini ifade ettiği ve manifesto niteliği taşıyan "Yeşil Kitap"ın ilk bölümünü yayınlamıştır³³, bu eserde yönetiminin esaslarını ortaya koymuştur. Kaddafi, kitabında genel olarak dönemin demokrasi anlayışının eleştirisini yapmış, sorun olarak gördüğü parlamenter rejimlere karşı çözümler sunmuştur (Kaddafi, 1979: 8-10). 1976-1980 dönemine işaret eden İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre Halk Komiteleri kurulacak, bürokrasi ve parlamenter düzen terk edilecekti. Politik partilerin kurulması da yasaklanıyordu. Kişisel malvarlığı ihtiyacın ötesinde olamayacaktı. Özellikle konut ve yol yapımı gibi projelere ağırlık verilecek bir döneme giriliyordu (Vanderwalle, 1986: 32).

Arap Birliği fikrine sıkı sıkıya bağlı olan Kaddafi bu yolda bazı çalışmalar yapmış ancak sonuçta başarılı olamamıştır. 1970 yılında Mısır ve Libya arasında yapılan görüşmeler Abdülnasır'ın vefatı sonrasında devam ettirilmiş, Suriye'nin de katılımı ile beraber üç ülkenin federatif bir yapıyla birleşme kararı alınmıştır. 1972 yılında Arap Cumhuriyetleri Federasyonu adı altında duyurulan bu yapı görüş ayrılıklarının giderilememesi yüzünden hayata geçememiştir. 1972 ve 1974 yıllarında Tunus'a Libya ile birleşmesi teklifini sunan Kaddafi her iki seferde de ret cevabı almıştır (Bölme vd., 2011a: 12). 1980'e gelindiğinde Libya, Çad iç savaşına asker göndererek müdahil olmuş ardından iki ülke birleşmiştir. Ancak buna karşı çıkan diğer ülkelerin baskısı ile Libya Çad'dan

³² Kaddafi tarafından kaleme alınan Yeşil Kitap üç bölüm halinde neşredilmiştir. 1975 tarihli ilk bölüm "Demokrasi Sorununa Çözüm: Halkın İktidarı" adı ile yayınlanmış, 1977'de yayınlanan ikinci bölüme "İktisadi Sorunlara Çözüm: Sosyalizm" başlığı konulmuş ve son olarak 1981'de yayınlanan üçüncü bölüm ise "Üçüncü Evrensel Teorinin Sosyal Temeli" adı ile basılmıştır. Kaddafi'nin yönetim anlayışını ve siyasal prensiplerini ifade ettiği her bir bölüm farklı boyutları ele almıştır.

çıkmak zorunda kalmış ve birleşme iptal olmuştur. 1984 yılında Fas ile imzalanan Qujda Anlaşması ile iki yıl boyunca ülkeler arasında işbirliği sağlanmış ancak görüş ayrılıklarının belirginleşmesi ile bu hareket de sonuçsuz kalmıştır (Doğan ve Durgun, 2012: 71). Arap Birliği sağlama fikrinde başarısız olunca bölge ülkelerindeki muhalif grupları desteklemeye ve hatta terör eylemlerini bile finanse etmeye başlamıştır. Bu noktada Libya'nın Körfez ülkeleri başta olmak üzere, Suudi Arabistan gibi ülkelerle ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Geçmiş yıllarda Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) destek olurken artık bu örgütle de ilişkileri kötüye gitmiştir (Bölme vd., 2011a: 12).

Arap Birliği idealinden vazgeçmek zorunda kalan Kaddafi bu sefer Afrika Birliği sağlamak için çalışmaya koyulmuş ancak bu hedefine de ulaşamamıştır. (Huliaras, 2001: 12). Ancak İsrail politikalarına karşı verdiği savaşta Libya lideri, birçok Afrika ülkesinin İsraille bakışını etkilemeyi başarmış ve bazılarının bu ülke ile olan diplomatik ilişkilerini kesmesine sebep olmuştur. Ancak bu gelişmeler uzun soluklu olamamış, Libya'nın bölge üzerindeki dengesiz politikaları sonucu Afrika ülkeleri ile de ilişkiler bozulmuştur (Bölme vd., 2011a: 12). Tepki olarak Kaddafi bu dönemden sonra hem bölgedeki komşu ülkelerde ortaya çıkmış olan ayrılıkçı hareketleri desteklemiş, hem uzak coğrafyalardaki terör örgütlerine mali ve operasyonel destek vermiştir (Akgül, 2011: 53). Bu sebeple, 1978 ile 1987 yılları arasında Uganda ve Çad'da beş binden fazla Libya askeri hayatını kaybetmiştir (El-Kihya, 2011: 213).

1970'lerden sonra Kaddafi'nin ve dolayısı ile Libya Devleti'nin Batılı ülkelerle ilişkileri oldukça bozulmuştur. Bunun sebebi Kaddafi'nin Libya Arap Cumhuriyeti'ni ilan ettikten sonra devrim konseyinin başına geçerek ülkede millileştirme çabalarına girişmiş olmasıdır. 1970 yılında çıkarılan Devrim Konseyi Kararları ile ülkede yaşamakta olan yaklaşık yüz bin İtalyan asıllı insan göçe zorlanmıştır. Aynı politikanın uzantısı olarak Kaddafi, İngiliz üslerini kapatmış ve havaalanlarını millileştirdiğini duyurmuştur. Ayrıca İrlanda Cumhuriyet Ordusu'na (IRA) silah temin etmesi de Batı ile ilişkilerini bozan etmenlerden birisi olmuştur (Akgül, 2011: 53). 1980'li yıllar Kaddafi rejimi ile ABD arasında da gerilimin tırmandığı yıllar olmuştur. El-Kihya'ya göre bu dönemin özelliği Kaddafi'nin Başkan Ronald Reagan'a duyduğu kin ve öfke ile hareket ettiği yıllar olmasıydı (El-Kihya, 2011: 257). Reagan rejimi ile sürekli çatışan Kaddafi bu dönemde ABD'nin Libya'yı "haydut devlet" olarak etiketlemesine sebep olacak tavırlar takınmıştı. Örneğin İsrail-Filistin meselesinde Kaddafi açıkça Filistin yönetimini desteklediğini belirten ifadeler

kullanıyordu. Filistin Kurtuluş Örgütü 'ne (FKÖ) açık destek verdiğini, Libya topraklarında FKÖ eğitim kampları açılmasına izin verdiği biliniyordu (Zoubir, 2009: 403). 1981 yılının sonunda ABD tüm ham petrol alımlarını durdurmuş ve yüksek teknoloji ürünlerini Libya'ya ihraç etmeyi kesmiştir (Vanderwalle, 1986: 33). 1986 yılında Libya ABD tarafından terör kampları barındırdığı gerekçe gösterilerek bombalanmıştır. Bunun hemen öncesinde Libya'nın Berlin'de Amerikan askerlerinin uğrak yeri olan bir eğlence mekanını bombalamış olması dikkat çekici bir detaydır. 1988 yılında Pan-Am Havayolu'na ait bir yolcu uçağı İskoçya'nın Lockerbie kasabasından geçerken düşürülmüş ve akabinde iki Libya vatandaşı bu uçak düşürme eylemi ile ilişkilendirilerek mahkemeye çıkarılmak üzere Libya'dan istenmiştir. Ancak Kaddafi Magariha aşiretinin üyesi olan bu kişileri teslim etmeyi reddetmiş ve gerilim iyice üst düzeye çıkmıştır (Schwartz, 2007: 554).

1992 yılında BM tarafından Libya'ya yaptırım kararı çıkmış ve Kaddafi 1999 yılında şüphelilerin Lahey'de yargılanması teklifini kabul edene kadar da devam etmiştir. Bu yaptırımların olumsuz etkileri Libya ekonomisini zayıflatmıştır. Ayrıca Arap ülkelerinin yaptırım kararı karşısındaki tutumu da Kaddafi'nin politikalarını değiştirmesine sebep olmuştur. Hularias'a göre "beklediği desteği görmeyen Kaddafi'ye göre Libya yalnız bırakılmıştır, Arap ülkeleri Libya'yı desteklemek yerine Londra, Washington ve Trablus arasında arabulucu rolü oynamayı tercih etmişlerdir" (Hularias, 2001: 12).

Dış politika yöntemlerini değişime uğratmaktan başka yol göremeyen Kaddafi'nin Batı'ya mesajları bu dönemden sonra daha yapıcı ve yumuşamış görünüyordu (Vanderwalle, 1991: 230). Hatta 2003 yılında kitle imha silahlarının tamamını ifşa edeceğini ve ardından sökeceğini bildiren bir açıklama yapmıştır (Prashad, 2012: 131). Bu değişime cevaben Batılı ülkeler Libya'ya uygulanan yaptırımları kaldırma kararı aldılar. Özellikle İngiltere, İtalya ve Almanya başta olmak üzere birçok Avrupalı ülke Libya ile tekrar ilişki kurarak ticari anlaşmalar yapma ve petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarını Libya'dan temin etme yoluna gittiler (Akgül, 2011: 56).

Avrupa'nın yumuşamasının ardından 2006 yılında ABD de Libya'yı teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarmakla kalmamış Libya ile ticaret yapmaya ve burada yatırımlara girişmeye karar vermiştir (Özgen, 2106: 163). Ancak Libya ile sadece ticari ilişki kuruldu demek yanlış olacaktır çünkü Libya konumu dolayısı ile göç sorunu açısından da büyük önem teşkil eden bir ülkedir. Büyük çapta göçlerin Avrupa'ya geçiş rotasının Libya olması yüzünden bazı Avrupalı ülkeler endişe duymuştur. Örneğin İtalya'ya yapılan

yasadışı göçler genelde Libya üzerinden gerçekleştiği için Libya ile AB nezdinde işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır (Bölme vd, 2011a: 16). Ayrıca İtalya ile 2008 yılında dostluk anlaşması imzalanmıştır. Bunun arka planında oldukça geniş kapasiteli ticari ilişkiler yatmaktadır. İtalya'nın eski sömürgesi olan Libya toprakları zengin petrolü ile İtalya için önemli bir ticaret partneridir. 2011'de Arap Baharı'nın Libya'ya sıçramasına kadar İtalya bu ülkeye yatırımlar yapmasının yanı sıra boru hatları ve otoyol yapımları gibi işlerde de etkin roller almaktaydı (Bölme vd., 2011a: 17)

Kaddafi döneminin önemli bir özelliği de zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine karşın halkın zenginliğinin bir türlü istenenen düzeye gelememiş olmasıdır. Oldukça büyük çapta ticari faaliyet gösteren bir ülke oluşuna ve aslında düşük sayılabilecek bir nüfusa sahip olmasına rağmen halkın alt tabakaları Kaddafi rejimi boyunca hiçbir zaman refaha ve zenginliğe erememiştir. Toplumun sadece en üst kesimini oluşturanlar bu zenginliği ve bolluğu hissedebilmişlerdir. Tüm yetkileri kendisinde toplayarak muhalefet eden ya da etme ihtimali olanları hapis cezası ve sürgünlerle cezalandırmış ve hatta idam ettirerek gücünü pekiştirmiştir. Kırk iki yıl boyunca politik parti kurulmasını yasakladığı gibi sivil toplum kuruluşlarının da gelişimini engellemiştir (Fraihat, 2016: 21) .

Arap Baharı'nın kısa sürede Libya'da etkisini göstermesinin sebeplerinden biri de gelir dağılımındaki eşitsizliktir. BM ambargosunun ağır etkilerinin görüldüğü 1992 ile 2000'li yıllarda sadece halkın alt ve orta tabakası bundan etkilenmiş, Kaddafi ve etrafındaki siyasi ve askeri elit ise lüks içindeki yaşamlarına devam etmişlerdir (El-Kihya, 2011: 259). Tüm bunların halkın üzerinde yarattığı öfke ve sıkıntıların büyüklüğü Arap Baharı'nın Libya'da kısa sürede yayılmasına ve etki etmesine sebebiyet vermiştir.

2.2. Arap Baharı

“Arap Baharı”, Ortadoğu bölgesinde halkın iktidarı elinde tutan baskıcı ve otoriter rejimlere karşı sesini yükseltmeye başlamasıyla ortaya çıkmış olan ayaklanmalara verilen addır. Bölge üzerinde bulunan birçok ülkede düzenlenen protesto gösterilerine halk tarafından büyük çapta katılım sağlanmış ve bu hareketler kimi ülkelerde rejim değişikliğine gidilmesine kimi ülkelerde ise iç savaşa ve hatta dış kaynaklı askeri müdahalelere sebep olmuştur. İlk olarak Aralık 2010'da Tunus'ta patlak veren olaylar bölge ülkelerinin çoğunda yaşanmakta olan siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar ortak olduğundan, takip eden aylarda diğer bölge ülkelerine de sirayet etmiştir. Mısır, Bahreyn, Suriye, Yemen gibi ülkelerde

olaylar isyanlar şeklinde görülürken, Cezayir, Irak, Ürdün, Fas, Umman'da büyük protestolar yaşanmış, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Sahra'da ise daha küçük çaplı gösterilerle sınırlı kalmıştır (Doğan ve Durgun, 2012: 62).

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'un Sidi Bu Zeyd şehrinde işsiz üniversite mezunlarından biri olan Muhammed Buazizi'nin seyyar sebze tezgâhına zabıtarlarca el konulması üzerine kendini bir kamu binasının önünde ateşe vermesi ile patlak veren olaylar hızla sokak gösterilerine ve protesto eylemlerine dönüşmüştür. Ülkedeki ekonomik sıkıntılar, yaşam kalitesinin düşük oluşu, halk üzerindeki siyasi baskılar, ifade özgürlüğünün olmayışı, yozlaşmış politikacılar, rüşvet ve yolsuzluk gibi etmenler halkı sokağa çıkarmış ve böylece Arap Baharı olarak nitelendirilen süreç başlamıştır (Prashad, 2012: 28).

Ancak bu toplumsal tepkinin bir de arka planı vardır, zira bu hareket bir anda ortaya çıkmış bir durum değildir. Bu halk hareketlerinin hazırlayıcısı olarak hem içsel hem de dışsal faktörler bulunmaktadır. Ortadoğu Bölgesi'nin kendine has siyasi, tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri Arap Baharı'nı hazırlayan etmenler arasındadır. İçsel faktörlerden öne çıkanlar tek-adam rejimlerinin uyguladığı yoğun baskının halk üzerinde yarattığı psikolojik çöküntü, rantiyeci devlet özelliğinin halk üzerindeki olumsuz etkileri, sosyal ve ekonomik yetersizliklerin günlük yaşamı olumsuz etkilemesi, sivil toplum kuruluşlarının olmayışı (Sadiki, 2012: 287), hukuk sistemlerinin iktidar sahiplerince yönlendiriliyor olması, artan teknolojik bilinçlenme ile sosyal medyanın özellikle genç kesimi etkilemesidir (Perthes, 2011: 81) .

Arap Baharı sürecini sadece içsel sebeplere bağlamak doğru bir yaklaşım değildir çünkü içsel sebeplerin yanı sıra bölge üzerinde etkili olan dışsal faktörler de bulunmaktadır. Bölge dışı aktörlerin en önemlilerinden biri olan ABD'nin Ortadoğu politikaları, 11 Eylül olayları öncesindeki ve sonrasındaki dönem olmak üzere, iki farklı boyutu ile bölgedeki dinamikleri derinden etkilemiştir (Altunışık, 2012). Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde demokratikleşme süreci bölge ülkelerine Batı ve özellikle ABD eli ile getirilmeye çalışılmış, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ortaklık İnisiyatifi gibi girişimlerde bulunulmuştur. Brzezinski'ye göre Avrasya ve onun bir parçası olan Ortadoğu Bölgesi küresel üstünlük mücadelesinin üzerinde geçtiği bir satranç tahtasıdır. Bu satranç tahtasında ABD kaybederse, küresel hegemonyasını da kaybeder. Bu yüzden ABD Avrasya ve Ortadoğu'da hâkim gücünü devam ettirmek için çalışacaktır (Brzezinski, 2005: 43-57). Libya jeopolitik özellikleri ve sahip olduğu zengin

hidrokarbon rezervleri dolayısı ile ABD için önem taşıyan bir ülke olduğundan ABD tarafından uygulanan Ortadoğu politikalarından etkilenmiştir.

Arap ayaklanmalarının altında yatan içsel sebepler irdelenirken birden fazla etmenin hesaba katılması gerekmektedir. Arap ülkeleri demokratikleşme sürecini sağlıklı bir şekilde yaşamamış, patrimonyal iktidar yapılarına sahip, genelde rantiyeci devlet özelliği gösteren ülkelerdir. Bölge ülkelerinin birçoğunda görülen rantiyeci devlet özelliği halk üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Tek bir doğal kaynağın getirilerine dayanan bir ekonomi sistemi kurulması anlamına gelen bu kavram genelde petrol zenginliği yüksek olan Arap Ülkeleri için kullanılmaktadır (Bilgen, 2010: 27). Çalışmanın odak noktası olan Libya bu devlet tipine verilecek en iyi örneklerden biridir. 1959 yılında ülkede petrolün bulunması ile beraber rantiyeci devlet özelliğine bürünmüş olan Libya'nın toplam gelirleri içerisinde Avrupa'ya satmakta olduğu ham petrol ve doğal gaz gibi yeraltı kaynakları en önemli kalemi oluşturmaktadır. Ancak burada şu noktanın altını çizmekte fayda vardır: Rantiyeci devlet tipinde genelde yönetici ve çevresindeki elitler ülkedeki kaynakların dışarıya pazarlanması ile gelen zenginlikten faydalanan yegâne kesim olmaktadır. Geniş halk kitleleri bu zenginlikten hiçbir surette fayda görmemektedir. Örneğin BM yaptırımlarına maruz kalan Libya'da halk temel ihtiyaçlarını temin etmekte zorlanırken, sağlıkla ilgili kaynaklara ulaşamazken, Kaddafi ve onun çevresindeki elit halka, en lüks şekilde yaşamaya devam etmiş hiçbir şekilde yaptırımlardan olumsuz etkilenmemiştir (Prashad, 2012: 119). Bu tip davranışlar halk üzerinde olumsuz etkiler yaparak yönetime karşı güvensizlik ve öfke duyulmasına sebep olmuştur.

Weber'in üç temel otorite tipolojisine³⁴ göre Arap ülkeleri geleneksel ve karizmatik otorite tiplerinin bir arada görüldüğü bir özellik sergilemektedir (Weber, 2014: 52). Bu tip otoritelerde egemen olan halk değil de iktidar sahibi olduğu için bu yönetim şekli halk tabanının rızasına dayanan bir meşruiyete sahip değildir. Otoritenin kaynağı iktidar sahibinin elini kuvvetlendirdiği için halkın talepleri ve beklentileri öncelik taşımaz. Öncelik nepotizm³⁵ vasıtası ile yine kendi gücünü devam ettirecek politikaların uygulanmasındadır. Bu bir kısır döngüye sebebiyet verdiği için demokrasi gerçekleşemez. Bu özelliklerden

³⁴ Max Weber'e göre üç tip otorite vardır: Meşruiyetini hukuksal normlardan alan "Rasyonel Otorite", iktidarın meşruiyetini toplumun kökleşmiş gelenek ve inanışlarına dayandırdığı "Geleneksel Otorite" ve tek bir kişinin kutsallaştırılıp, onun savlarının kesin ve tartışılmaz doğrular olarak değerlendirildiği "Karizmatik Otorite". Daha detaylı bilgi için bkz.: Weber, M. (2014). *Bürokrasi ve Otorite*, Ankara: Adres.

³⁵ Nepotizm kelimesi akraba ve yakın arkadaşları kayırma anlamına gelmektedir. Demokrasinin olmadığı veya az geliştiği yerlerde daha fazla görülen bu uygulamalara Arap ülkelerinde sıklıkla rastlanmaktadır.

dolayı bir meşruiyet krizi yaşanması da kaçınılmaz hale gelmiştir. Kısacası, bölgede varlığını uzun zamandır sürdürmekte olan karizmatik “tek adam” tarzı yönetimlerin yarattığı sıkıntılar Arap Baharı sürecinin oluşmasına etki etmiştir. Hüsnü Mübarek Mısır’da, Zeynel Abidin Bin Ali Tunus’ta, Muammer Kaddafi ise Libya’da iktidarı darbe yolu ile ele geçiren liderlerdi. Ayrıca Suriye’de Hafız Esad’ın ardından iktidara oğlu Beşar Esad’ın gelmesi bölgede demokrasinin olmadığı bir kanıttır. Batı kaynaklı demokrasi anlayışı bölgeye ithal edilmeye çalışılmış ancak buradaki içsel dinamikler ve bölgeye özgü nitelikler dışlanınca sağlıklı bir sonuca varamamıştır, hatta köktendinciliğin güçlenmesine zemin hazırlamıştır (Ağır, 2006: 9).

Ayrıca bölge ülkelerinde hâkim olan nepotizm uygulamaları sebebiyle iç ve dış politikalar akraba, kabile, aşiret, klan bağları gibi ilişkilerin etkisiyle şekillenmekteydi. Bunun doğal bir sonucu olarak bölge ülkelerinde çoğulcu düşünce gelişmemiştir. Hatta “demokrasi” ve “Arap” kelimeleri bazı kesimlerce oksimoron olarak kabul edilmiştir (Sadiki, 2012: 288). Örneğin Tunus cumhuriyet yönetim şeklini benimsemiş gibi görünse de Arap Baharı’nın yaşandığı 2011 yılı itibarı ile siyasal çoğulculuk çok alt seviyede yaşanmaktaydı. Ülkenin politikalarını belirleme konusunda söz sahibi olan yegâne aktör her zaman devlet başkanları olmuştur. Arap Baharı sürecine kadar, cumhuriyet adı altında, sadece iki lider tarafından yönetilmiş olan Tunus’ta 1957-1987 yılları arasında Habib Burgiba ve 1987-2011 yılları arasında Zeynel Abidin bin Ali iç ve dış politikayı belirleyen isimler olmuştur. Tunus örneğinde cumhuriyet yönetim şekli kâğıt üzerinde kalmış, uygulamada pratiğe dökülmemiştir (Efegil, 2013: 112). Bu örnek bölge ülkelerinin çoğunluğunda geçerli olan durumların bir özetidir. Demokratik yönetimlerde görülen özellikler bölge ülkelerinde bulunmamaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının olmayışı bir başka olumsuzluktur. Bu yokluk otoriter rejimlerin keyfi uygulamalarını kuvvetlendirmiştir. Toplum ile devlet arasındaki denetim mekanizması görevini gören bu kuruluşların olmayışı otoriter liderlere bir anlamda güç katmıştır (Ağır, 2006: 8). Buna benzer şekilde, sindirme, hapis, sürgün gibi cezalarla muhalefetin güç kazanmasına izin verilmemesi, ulusal meclislerin bağımsız olarak çalışmalarının liderlerce sınırlandırılması, seçimlerin özgür irade ile değil sembolik olarak gerçekleşmesi gibi olumsuzluklar Arap ülkelerindeki ayaklanmaların iç siyasi zeminini hazırlamıştır. (Tanrıverdi Yaşar, 2013: 22).

Sosyo-ekonomik faktörlerin etkisiyle artan yolsuzlukların halk tarafından rahatsızlıkla karşılanması da sebeplerden yalnızca biridir. Yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma gibi

uygulamalar yüzünden sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim reformlarının vaat edildiği derecede gerçekleşmemiş olması halk üzerinde negatif bir etki bırakmıştır. Prashad'ın da belirttiği üzere “Arap ülkelerinin yöneticileri petrol zenginliğini halk yararına dengeli sosyal kalkınma yaratmak için kullanma girişiminde neredeyse hiç bulunmamıştır” (Prashad, 2012: 25). Bunun sonuçlarından biri bölge ülkelerinde işsizlik oranlarının artması olmuştur. Eğitimli kesimde, özellikle gençler arasında, yüksek seyreden işsizlik oranları halkın yaşamını olumsuz etkilemiştir (Herd, 2011: 104). Son yıllarda artan fiyatlarla beraber halkın az olan alım gücü daha da düşmüş, özellikle gıda fiyatlarının yükselmesi halk tarafından öfke ile karşılanmıştır (Prashad, 2012: 26).

Arap Baharı'na giden süreci anlamak için bölge dışı aktörlerin etkisini de incelemek gerekmektedir. Ortadoğu Bölgesi'nde en büyük dış aktör olan ABD, bölgedeki gücünü ve etkisini çoğaltma amacı ile yeni bir Ortadoğu düzeni kurma yoluna gitmiştir. 1947 Truman Doktrini ile başlatılan Sovyetleri Çevreleme Politikasının ardından gelen Eisenhower ve Carter Doktrinleri ile özellikle Ortadoğu Bölgesinde ABD nüfuzunun artırılması planlandı. Ortadoğu Bölgesi ABD'nin güvenliği ile ilgili kabul edilmiş ve özel ilgi alanı haline gelmişti. Yeraltı kaynakların zenginliği de bölgede etki kurma çabalarının altında yatan sebeplerden biriydi. Bu bölgeye atfedilen önem ilerleyen yıllarda da azalmadan devam etmiş; Arap Baharı öncesinde yaşanan İran-İrak Savaşı, 1991 Körfez Savaşı, 2003 Irak müdahalesi gibi örneklerde ABD etkisi bölgede kuvvetli bir şekilde görülmüştür (Gençalp, 2004: 87). Bu noktada ABD'nin bir diğer politikası olarak bölgede hüküm süren otoriter liderlere açık veya dolaylı olarak verdiği destek görülmektedir. Mısır'da Hüsnü Mübarek ile kurulan sıkı bağlar buna örnek verilebilir. Arap Baharı olayları başladığında yönetimde olan çoğu bölge ülke lideri ABD tarafından bir şekilde destek görmüş ve bu şekilde gücünü muhafaza edebilmiş olan kimselerdi. ABD ile uyumlu çalışabilecek, kendi halklarının çıkarlarından ziyade ABD çıkarları doğrultusunda hareket edebilecek kişiler sivriltilerek lider pozisyona getirilmiştir. Saddam Hüseyin ve Irak-İran Savaşı bu duruma verilebilecek örneklerdir.

11 Eylül 2001'de yaşanan uçak saldırıları hem ABD'nin güvenlik algısında hem de üretilen Ortadoğu politikalarında değişimlere sebep olmuştur. Bu tarihten sonra ABD dış politikası daha müdahaleci bir biçimde yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca terör mücadelesi sadece ABD sınırları içerisinde kalmayıp tüm dünyayı kapsamaya başlamıştır (Gençalp, 2004: 87). Dönemin ABD Başkanı George W. Bush ABD düşmanlarını terör üreten Irak ve

nükleer tehlike oluşturan İran olarak açıklamıştır. Ardından Ağustos 2003'te Ulusal Güvenlik Danışmanı sıfatıyla Condoleezza Rice Washington Post'ta çıkan "Ortadoğu'yu Dönüştürmek" adlı makalesinde Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik özgürlük bulunmadığı için bu coğrafyada gerilim, şiddet ve terörün oluştuğunu öne sürmüştür. ABD'nin bu bölgede demokratik değerleri tesis etmek adına adımlar atacağını işaretlerini vermiştir. Aynı makalede bölge dâhilindeki yirmi iki ülkede dönüşüm sürecine gidileceğini ifade etmiştir (Washington Post, 2003). Bu dönüşümün bir ayağını demokratikleştirme uygulamaları oluşturmaktadır. Ancak olumlu bir sonuç çıkmamıştır çünkü ABD'nin getirmeye çalıştığı demokrasi kültürel kökenini kendi iç dinamiklerinden alan bir özelliğe sahipken bölge ülkelerinin kendine özgü yapılarını hiçe saymaktaydı. Böyle olunca seçimler göstermelik birer olaya dönüşmüş, siyasal temsil sağlıklı bir zemine oturtulamamıştır. Seçme ve seçilme hakkını büyük ölçüde kullanamayan halkın gözünde siyasal iktidarlar güvenilirliğini yitirme noktasına gelmiştir. Babadan oğula geçen devlet başkanlıkları bunun en canlı örneğidir. Çoğu zaman seçimler sayesinde iktidarlar ya görev sürelerini uzatmış ya da yönetimi oğullarına devretmişlerdir (Volpi, 2004: 1065). Örneğin Suriye'de Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad iktidara gelmiştir. Ayrıca Ürdün Kralı Hüseyin oğlu Abdullah'ı kral ilân ettikten sonra vefat etmiştir. Bu gibi örneklere Arap ülkelerinde rastlanmaktadır. Kısacası, BOP dâhilinde atılan adımların uzun vadede etkileri Arap Baharı'na temel teşkil etmiştir.

Bir diğer önemli husus da Arap Baharının tetikleyicisi sayılabilecek olan teknoloji unsurudur. Yani internet üzerinden sosyal medya kullanımı sayesinde bir anda çok sayıda insan bağlantı kurarak organize olmuş ve bireysel çapta bir protesto eylemi bir anda kitlesel bir olaya dönüşmeye başlamıştır. Genelde genç kesimin sıklıkla kullandığı sosyal medya ağları Arap Baharı sürecinde kitleleri bir araya getiren bir etmen olarak görev yapmıştır. Mısır lideri Hüsnü Mübarek olayların başladığı günlerde bunu fark etmiş ve 28 Ocak günü hem cep telefonu şebekelerinin hizmetlerini hem de internet kullanımını yasaklamıştır. Ancak bu hareket Prashad'a göre huzursuzluğu daha da körüklemiştir. Bu yasaklama henüz bir şeyden haberi olmayan vatandaşları da uyandırmıştır, bu da sosyal ağlarla sağlanan iletişimin bu noktadan sonra sokakta yüz yüze sağlanması zorunluluğunu doğurmuştur (Prashad, 2012: 35). Kısacası cep telefonu ile iletişim kuramamak ve sosyal ağların kullanımının engellenmesi daha çok insanın sokağa çıkmasını sağlamıştır. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde Tunus'ta gerçekleşen kişisel bir eylem fitil etkisi göstermiş ve olaylar toplumsal bir harekete evrilmiştir.

2.3. Arap Baharı'nın Libya'ya Sıçraması

Tunus'ta seyyar bir satıcının fitilini ateşlediği toplumsal protesto ve reform istekleri uzun bir süredir Kaddafi tarafından yönetilmekte olan Libya'ya da doğal olarak sirayet etmiştir. 15 Şubat'ta Bingazi'de toplanan yaklaşık altı bin Libyalı değişim ve reform isteklerini dile getirmek için sokaklara çıktığında güvenlik güçlerini karşılarında bulmuş ve çıkan çatışmalarda yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Gösteriler kısa sürede diğer şehirlere de sıçrayarak Arap Baharı'nın Libya ayağını oluşturacaktır. Wallerstein'e göre Tunus ve Mısır gösterilerinin başarılı olmasının direk bir sonucu olarak olaylar Libya'ya sıçramıştır (Wallerstein, 2011).

Kaddafi yapılması muhtemel gösterilere güvenlik güçleri tarafından oldukça sert bir şekilde tepki verileceğini daha olaylar başlamadan önce duyurmuştur. Akabinde 17 Şubat'ta 'Öfke Günü'³⁶ adı verilen dönüm noktası ile Libya'da rejim karşıtı ayaklanmaların fitili ateşlenmiştir. 21 Şubat günü BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, Kaddafi'ye bağlı askeri birliklerin gösterici siviller üzerine uçak ve helikopterlerle saldırdığı haberleri karşısında duyduğu kızgınlığı ifade ediyordu. Bunun üzerine Libya'nın BM temsilcileri Kaddafi'nin görevi bırakması gerektiği yönünde açıklamalarda bulundular. Ertesi gün Kaddafi bizzat konuşma yaparak şehit olana kadar görevini bırakmayacağını ve Trablus'u ne olursa olsun terk etmeyeceğini duyurdu (Bölme vd., 2011b: 48).

Tüm bu yaşananların arasında ülkedeki en güçlü aşiretlerden biri olan Warfalla'lar artık Kaddafi'ye destek vermeyeceklerini bildirdiler. Onları hızla başka kabileler takip etti ve Kaddafi güçleri birçok şehirde gücünü ve etkisini kaybetmeye başladı (Ayhan, 2011: 13). Kaddafi'ye yakın isimlerden bazıları da istifa etti. Örneğin İçişleri Bakanı Abdülcelil ve bir diğer önemli isim olan Abdülfettah Yunus da askerleri ile birlikte Kaddafi güçlerinden ayrılmış, görevlerini bırakarak isyancı güçler tarafına geçmiştir (Brahimi, 2011: 617). İşin ironik yanı şudur ki bu isimler hemen akabinde kurulacak olan ve Prashad tarafından "isyanın siyasi kolu" olarak adlandırılan Ulusal Geçiş Konseyi'nin³⁷ (UGK), çekirdeğini oluşturacak olan isimlerdi (Prashad, 2012: 160). 26 Şubat gününe gelindiğinde BMGK, Libya'daki durumu görüşerek yirmi sekiz maddeden oluşan 1970 Sayılı Karar'ı çıkarmış ve

³⁶ İngiliz yayın organı Independent Gazetesi yaptığı haberde bu ifadeyi kullanmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz.: Independent, (2011, February). *Clashes reported on Libya's 'day of rage'*. 23.01.2018, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/clashes-reported-on-libyas-day-of-rage-2217687.html>

³⁷ İngilizce karşılığı National Transitional Council (NTC) – Libya. NTC olarak adlandırılan bu konseyin kuruluşu 27 Şubat 2011 tarihinde Bingazi şehrinde ilan edilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz.: NTC Ağ Sitesi. 23.2.2018, <http://ntclibya.org>

Kaddafi Ailesi'ne yönelik yaptırım kararı aldığını açıklamıştır³⁸. Kararda öncelikle Libya yönetiminden sivillere yönelik uygulanan şiddete son verilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Libya'ya yönelik silah ambargosu kararı alınarak bununla ilgili hükümler belirtilmiştir. Kaddafi ailesi başta olmak üzere Libya yönetiminde bulunan isimlere seyahat yasağı da konmuştur. BM adına atılan bu ilk adımın yeterli olmadığı ilerleyen günlerde çatışmaların hızlanması ile görülmüştür.

Muhafif güçler ile Kaddafi yanlılarının çatışmaları devam ederken 10 Mart 2011 tarihinde Kaddafi'ye bağlı güçlerin Zaviye kentinde üstünlüğü ele alması üzerine Arap Ligi BM'ye Libya'nın Uçuşa Yasak Bölge (No-Fly Zone) ilan edilmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. Aynı gün Fransa bir açıklama yaparak UGK'yı resmen tanıdığını ilan eden ilk ülke olmuştur. Tepki olarak Kaddafi hemen Fransa ile ilişkileri dondurduğunu açıklamıştır. 17 Mart'ta BMGK tarafından alınan 1973 Sayılı kararla Libya uçuşa yasak bölge ilan edilerek şiddetin son bulması çağrısı bir kez daha yinelenmiştir³⁹. Buna istinaden 19 Mart 2011 günü Fransa, İngiltere ve ABD tarafından kurulan koalisyonca Kaddafi güçlerine karşı hava saldırıları başlatılmıştır (Özgen, 2016: 165).

Muhafiflerin Doğu Libya'yı ele geçirmesinden sonra bu bölgede Kaddafi karşıtı bir siyasi örgütlenmenin gerçekleşmesi de kolaylaşmış oldu ve sonuç olarak UGK güç kazanarak bundan sonraki dönemde söz sahibi olan ve uluslararası toplumca muhatap kabul edilen yapı haline geldi. 23 Ağustos 2011 günü Kaddafi yanlılarının Trablus'tan çıkarılması ile "Cemahiriyye" yönetimi son bulmuş oluyordu (Brahimi, 2011: 620). Kaddafi, doğum yeri olan Sirte kentinde muhafiflerce 20 Ekim 2011 tarihinde yakalanarak öldürüldü ve böylece Libya tarihinde kırk iki yıl süren Kaddafi dönemi kapanmış oldu (Fraihat, 2016: 23).

Yukarıda aktarılan olaylar zincirine bakıldığında, Libya'da çok kısa bir sürede sivil can kayıplarının artması yüzünden, olayların Tunus ve Mısır'da yaşananlardan çok daha farklı seyredebileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Ardından Libya'da "yumuşak bir geçiş süreci" olamayacağı, çatışmaların bir krize hatta iç savaşa dönüştüğü görülmektedir. Devreye giren yabancı ülkeler ve uluslararası örgütler de hesaba katıldığında Libya

³⁸ 1970 Sayılı BMGK Kararları ile ilgili BMGK'nin 26 Şubat 2011 tarihli belgesinin tam metni için bkz.: BMGK (2011). Resolution 1970. 04.04.2019, [https://www.undocs.org/S/RES/1970\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970(2011))

³⁹ 1973 Nolu BMGK kararı tam metni için bkz.: BMGK (2011). Resolution 1973. 04.04.2019, [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011))

olaylarının diğer Arap Baharı hareketlerinden bariz bir biçimde ayrıldığı açıktır. Bu noktada artık Arap Baharı, Prashad'ın deyiimiyle “Libya’da kışa dönmüştür” (Prashad, 2012: 12).

Arap Baharı hareketi hem içsel hem de dışsal faktörlerin rol oynadığı bir oluşum sürecinden geçerek kısa bir sürede iç savaşa dönüşmüştür. Bu ülkede Tunus'ta olduğu gibi barışçıl yollar izlenmemiş, daha krizin ortaya çıktığı ilk günlerden itibaren hem Kaddafi liderliğindeki rejim yanlıları hem de protestoları başlatmış olan muhalif kesim, ilk seçenek olarak sert güce yönelmiştir. Bunun sonucunda can kayıpları artmaya başlamış ve savaştan en çok etkilenen kesim siviller olmuştur (Human Rights Watch, 2012). Demokrasi arayışları ile başlayan ayaklanma Libya’da iç savaşa dönüşmüştür. Kabile ilişkilerinin siyasi amaçlarla kullanılmasının olumsuz etkilerini yıllarca yaşamış olan Libya, Arap Baharı’ndan en olumsuz etkilenen ülke olmuştur. Perthes’e göre sonuç ne olursa olsun Libya’nın geleceği ile ilgili kararlar NATO ya da Avrupa tarafından değil bizzat Libyalılar tarafından verilmelidir (Perthes, 2011: 73). Günümüzde görülmektedir ki; ülkede gerçek anlamda istikrar sağlanamamıştır ve 2011 yılında yaşanan iç savaşın etkileri, kırılğan iç dinamiklere sahip Libya’da hala sürmektedir.

3. BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN LİBYA KRİZINE YÖNELİK ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp hızla tüm Arap ülkelerini etkileyen Arap Baharı sürecinde yaşananlar sadece bunu deneyimleyen bölge ülkeleri için değil, bir o kadar da komşuları ve hatta komşuluk bağı olmayan ama birtakım sebeplerden dolayı bu bölge ile organik bağları olan tüm dünya ülkelerini derinden etkilemiştir. Protestoların başladığı andan itibaren uluslararası toplumun dikkati de bu bölgeye yönelmiştir. BM, AB, Arap Ligi, Afrika Birliği, İslam Konferansı Örgütü, NATO gibi önemli uluslararası örgütler de konuya müdahil olma gereği duymuştur.

Sonuç olarak Arap Baharı süreci Tunus, Mısır ve Libya örneklerinde var olan rejimlerin yıkılmasına sebebiyet vermiş, Suriye'de etkileri günümüzde hala devam etmekte olan bir iç savaşa dönüşmüştür. Fas, Cezayir, Suudi Arabistan, Ürdün gibi ülkeleri ise daha yumuşak bir şekilde etkileyerek birtakım toplumsal ve hukuksal reformların yolunu açmıştır (Tuygan, 2011: 162).

Daha önce değinildiği üzere Libya hem coğrafi konumu açısından hem de toplumsal ve yönetsel açıdan birtakım kendisine has özellikler barındıran bir ülke durumundadır. Libya'da başlayan Kaddafi karşıtı protestolar çok kısa süre içerisinde önce çatışmaya ardından tüm ülkeyi saran ve sarsan kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu sebeple Libya Krizi diğer birçok Arap Baharı hareketinden ayrılmıştır. Bu ülkedeki gelişmeleri dikkatle takip eden örgütlerden biri de AB'dir. AB'nin Arap Baharı sürecinden geçmekte olan diğer bölge ülkelerinden bazılarına verdiği tepkiler ile Libya olaylarına karşı sergilediği tutumlar birbirinden oldukça farklı seyretmiştir. Sadece Libya özelinde askeri bir müdahale kararı alınması da bunun bir göstergesidir. Örneğin Fransa, Mısır'da Tahrir Meydanı'nda yaşanan olaylarla ilgili sadece itidal çağrısı yapmakla yetinmiştir. Tunus'ta olayların çabuk bastırılacağını düşünerek Fransız kuvvetlerini destek kuvvet olarak göndermeyi teklif etmiştir. Ancak Fransa'nın Libya için tepkisi sert olmuş, askeri müdahale seçeneği ilk etapta ortaya atılmıştır. (Louati, 2011). İngiltere de benzer bir şekilde Arap Baharını yaşayan diğer ülkelere sert tepki vermezken, Libya konusunda yumuşak güçten yana tavır almamıştır. Üye ülkelerin farklı yaklaşımlarına bir diğer örnek Polonya'nın tutumudur. Geleneksel olarak Atlantikçi çizgide bilinen bu ülke, Libya Krizi'nde sürpriz bir tutum sergilemiş ve AB

içerisindeki tartışmalarda askeri müdahale kararını desteklememiştir. Polonya'nın bu tavrının arka planında 2011 sonbaharında devralmış olduğu AB Dönem Başkanlığı'nın da etkisi vardır (Lindström ve Zetterlund, 2012: 53). Krizin ilk günlerinde Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski Libya'daki gelişmeleri "Libya'nın içişleri" olarak nitelemiş ve Başbakan Donald Tusk, Avrupalı liderleri tutarsız davranmakla suçlamıştır (Reuters, 2011). Estonya da benzer şekilde askeri operasyonu ilk etapta desteklememiştir. Estonya Cumhurbaşkanı Toomas Hendrik Ilves "Polonya ve Estonya despotik bir rejimi yıkmanın kolay olduğunu çok iyi bilmektedir ancak asıl zor olan yeni demokratik bir toplumu inşa etmektir. Polonya Libya'da ne yapılması gerektiğini istikrarın devamı adına diktatörleri destekleyenlerden daha iyi bilmektedir" diyerek Estonya'nın askeri operasyon seçeneğine temkinli yaklaşacağını işaretini vermiştir (Louati, 2011). Sonuç olarak AB askeri operasyon fikrinde hemfikir olamamıştır. Yani Avrupa ülkeleri kendi aralarındaki birtakım fikir ayrılıklarını gideremedikleri için bu askeri müdahaleyi AB eli ile gerçekleştiremeyip NATO imkân ve kabiliyetlerine bir kez daha muhtaç olmuşlardır. Operasyon NATO'ya devrolduktan sonra yirmi yedi üye ülkeden beş tanesi hava bombardımanına katılmıştır. Bu ülkeler İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika ve Danimarka'dır. İsveç, İspanya, Hollanda ve Yunanistan'ı kapsayan dört üye ülke hava desteği sağlamakla yetinmiştir. Silah ambargosunu desteklemek için gerçekleştirilen deniz operasyonunda ise Bulgaristan ve Romanya görev almıştır. Geriye kalan AB üyeleri hiçbir surette operasyonlara katkı sağlamamıştır. Bu noktada AB üyesi olmayıp da NATO operasyonlarına katılan ülkelerden Türkiye'nin tavrı AB'de endişe yaratmıştır. Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan ilk açıklamalarında Libya'da olası bir askeri harekâtı eleştirmiş ve NATO'nun Libya'da bir operasyon yapmaması gerektiğini, ayrıca AB'nin de bölgeye petrol çıkarları açısından yaklaştığını belirtmiştir (NTV, 2011). Türkiye ilerleyen günlerde NATO müttefiki olmasından dolayı harekâta katılmıştır. Norveç de Türkiye gibi AB üyesi olmayıp NATO üyesi olan bir ülke olarak hava harekâtında rol oynamıştır. Bu ülkelerin dışında Ürdün, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri de NATO operasyonuna çeşitli aşamalarında destek vermiştir. İsveç AB üyesi olup da NATO üyesi olmayan bir ülke olarak operasyona katılmış ve havadan destek sağlamıştır (International Institute For Strategic Studies, 2011).

3.1. Kriz Öncesinde AB-Libya İlişkileri

Tarih boyunca Avrupa Kıtası, Akdeniz Bölgesi, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ile her daim etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşimin bir sonucu olarak da birbirlerinin iç ve

dış politikalarını etkilemiştir (Yıldız, 2015: 13). AB'nin demokrasi ve insan haklarının savunucusu olarak kendi değerlerine oldukça ters düşen olayların yaşandığı ancak coğrafi olarak oldukça yakınında bulunan eski kolonilerinin bulunduğu bu huzursuz bölgeye her daim ilgisi olmuştur. AB siyasi, ekonomik ve stratejik olarak her zaman önemli bir yer olan Akdeniz bölgesi için, birtakım politikalar geliştirme yoluna gitmektedir çünkü bu alan enerji, güvenlik ve son yıllarda özellikle artan göç gibi unsurlar açısından bir risk potansiyeli oluşturmaktadır. Bu coğrafyanın bir parçası olan Libya geçmiş dönemlerdeki dış politika seçimlerinden dolayı çoğunlukla AB'nin bölgeye yönelik geliştirdiği işbirliği ve gelişimi destekleyici nitelik taşıyan politikalarda kendisine yer bulamamıştır. 1969 darbesi ile otoriter bir rejim kuran Kaddafi zaman içinde Arap milliyetçiliği ve anti-emperyalist yaklaşımları ile Batı dünyası ile ilişkisini sınırlandırmıştı (El-Kihya, 2011: 252). Yıllar boyunca Kaddafi Batı dünyasının tepkisini çeken davranışlarda bulunan, terörizmi destekleyen bir yönetici imajı çizdiği için Libya, BM tarafından yaptırımlar ve ambargolar uygulanan bir ülke olmuş ve bundan dolayı AB de Libya ile derin siyasi ilişki kurmaktan kaçınmıştır. Kısacası, Libya Krizi öncesindeki dönemde AB-Libya ilişkileri çalkantılı ve zaman zaman da gergin bir seyir izlemiştir.

1973 yılında yaşanan petrol krizi⁴⁰ Libya-Avrupa ilişkilerini etkilemiş olan olaylardan biridir. Bu durum Libya'yı AET ülkeleri için daha da önemli hale getirmiştir. Tarımsal olarak da Avrupa'ya ihracatı olan bir bölgede bulunan Libya, işgücü açısından da önemli bir kaynak haline gelmiş bulunmaktaydı ve AET bu ilişkilerin bir politika altında düzenlenmesini hedefledi. Bunun için 1972 yılında bölgeye yönelik Global Akdeniz Politikası'nı (GAP) ilan etmiştir. (Yıldız, 2015: 15). Ancak 1989 yılına kadar devam eden GAP içerisinde Libya bulunmamaktadır. Libya AET tarafından bu politikaya dâhil edilmemiş tam aksine dışında tutulmuştur. Bu tutumun ardında Libya'nın o dönemde takip etmekte olduğu saldırgan dış politika yatmaktadır. Avrupa'yı direkt olarak hedef alan terör eylemleri sebebiyle bu ülke AB bölgesel politikalarının dışında tutulmuştur. Lockerbie Faciası, İngiltere'de bir polis memurunun öldürülmesi, Almanya'da disko bombalanması eylemlerinin sonucunda BM ve Avrupa Libya'ya uzun bir süre yaptırımlar uygulamıştır.

⁴⁰ 1973 yılında Arap-İsrail savaşlarının dördüncüsü olan Yom Kippur savaşı başlamıştır. Arap devletleri, İsrail'e destek veren ülkelere karşı petrolü siyasi bir araç olarak kullanarak, petrol fiyatlarını yükseltme ve üretim miktarını azaltma kararı almışlardır. Söz konusu krizden en fazla etkilenen bölgelerden biri Avrupa coğrafyasında yer alan ülkeler ve Avrupa Ekonomik Topluluğu olmuştur. Bunun temel sebebi Avrupa ülkelerinin enerji kaynakları açısından Ortadoğu'ya bağımlı olmasıdır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Yılmaz, S. ve Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.

1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında Portekiz ve İspanya'nın da üye olmasıyla birlikte AET genişlemiş ancak Birliğin yeni üyelerinin daha rekabetçi olabilmeleri, üye olan devletlerin üye olmayan devletler karşısında avantajlı hale gelmesi için yeni bir politikaya ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bölgeden kaynaklı yeni güvenlik kaygıları da belirmiştir. Buna binaen 1990 yılında AET, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP) ile yeni bir Akdeniz politikası belirlemiştir (Uzun, 2003, 8). 1992-1996 yıllarını kapsayacak şekilde düzenlenen bu oluşumda Libya yer almadığından politikanın içeriğinde bulunan ve MEDA Programları olarak adlandırılan işbirliği programlarından faydalanamamıştır. 1994 Korfı ve akabinde gerçekleşen Essen Zirvelerinde alınan kararlara müteakiben 1995 yılında AB'nin bir diğer Akdeniz Politikası olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı başlatılmıştır. Diğer bir deyişle Barselona Süreci olarak ifade edilen bu dönemde Avrupa-Akdeniz ilişkileri çerçevesinde, bölge ülkeleri ile derin siyasi diyaloglar kurulması hedeflenmiş, serbest ticaret alanı oluşturulmuştur. Böylece bölgede güçlü ticari bağlar yaratılarak barış ve istikrar alanı oluşturulması amaçlanmıştır (Küçükkeleş, 2013, 5). Ancak bu politika için yapılan ortaklık anlaşmalarına da Libya dâhil olmamıştır. Libya'ya 1999 yılında gözlemci üye statüsü verilmiştir (Wouters ve Duquet, 2013: 234).

Yeni milenyumun başladığı tarihe kadar AB ile Libya ilişkileri düşük seviyede seyretmekteydi. Libya genelde AB için riskler taşıyan bir bölge ülkesi olarak kalmıştır. Daha önceden bahsi geçtiği üzere, Libya'nın başlattığı nükleer programı 2003 yılı itibarı ile sonlandırılması ile BM uygulanan ambargoyu kaldırmış ve böylece ikili ilişkiler hız kazanmaya başlamıştır (Akgül, 2011: 55). Bu döneme denk gelen Avrupa Komşuluk Politikası Libya'yı içine alan bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. 2004 yılında ilan edilen bu politika⁴¹ daha çok ikili ilişkiler ve anlaşmaları kapsamına alsa da bölgesel çaplı programları da destekler bir nitelik göstermiştir. Politikanın temel amaçları refah seviyesinin yükselmesi, güvenlik ortamının tesis edilmesi ve bölgede istikrarın sağlanması olarak özetlenebilir. Politikanın önemli bir özelliği, tüm komşu ülkelerin üye olma şartı aranmaksızın AB iç pazarında yer alabilmesine olanak sağlayan düzenlemeleri öneriyor olmasıdır. Yani bireyler, hizmetler, sermaye ve malların serbest bir şekilde dolaşımının teşvik edilmesidir. Arap Baharı sürecine girilmesi ile değişen bölge dinamiklerinden dolayı Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) 2011 yılında gözden geçirilmiştir. Libya AB'ye coğrafi

⁴¹ Avrupa Komşuluk Politikası hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: European External Action Service (2019, February). European Neighbourhood Policy (ENP). 14.04.2019, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp_en

olarak yakın bir noktada bulunduğundan dolayı ekonomik çıkarlar açısından daha değerli hale gelmiştir (Wouters ve Duquet, 2013: 237). Libya'nın AKP çerçevesinde yer alması da bu açıdan anlamlıdır.

Paris'te 2008 yılında AB tarafından Fransa'nın öncülüğünde ilan edilen Akdeniz için Birlik Politikası (Union for the Mediterraanean, UfM) aslında Libya açısından önem taşıyan bir politikadır. Ancak Libya bu oluşuma katılmayı reddetmiştir. Sebep olarak bu üyeliğin Libya'nın hem Arap Ligi ile hem de Afrika Birliği ile olan ilişkilerini zedeleyecek olmasını göstermiştir⁴² (Zoubir, 2009: 406). Libya'da yaşanan olaylar dolayısı ile gerçekleştirilmesi öngörülen bu çalışmalar sekteye uğramış ve Libya açısından bu politika başlamadan bitmiştir. Görüldüğü üzere bahsi geçen sorunların hemen hemen hepsi Arap Baharı sürecinde ve sonrasında Libya için geçerli olan problemlerdir. Hatta birçoğunun hala çözülememiş olması ülkede istikrarın sağlanamamış olduğunun göstergesidir.

3.2. AB ve Libya Krizine Yönelik Tutumu

AB, Libya'daki olayların ilk başladığı andan itibaren durumu dikkatle takip etmeye başlamıştır. Arap Baharı ve özellikle çalışmanın odak noktası olan Libya Krizi, AB'nin Lizbon Anlaşması sonrası karşı karşıya kaldığı ilk önemli krizdi. Howorth'e göre "AB hedeflerine ulaşma yolunda siyasi enstrümanların yanına sert gücü de katmalıdır. AB insan hakları, insan güvenliği, uluslararası kuruluşların verimli işleyişi ve uluslararası hukukun öne çıkması için normlara dayalı çok yönlü siyasi çabalarına devam ederken bir yandan da bu hedeflerin gerçekleşmesi için önemli derecede sert güce ihtiyaç duymaktadır" (Howorth, 2010: 465). Tam da bu görüşlerin öne sürüldüğü bir zamanda patlak veren Arap Baharı, AB için bahsi geçen sert gücün kullanımını açısından önemli bir sınav olabilirdi.

Bu anlamda Libya olayları, 2009'da yürürlüğe girmiş ve ODGP adına beklentileri yükseltmiş olan Lizbon Antlaşması'nın gerçekte bu beklentilere cevap verip veremeyeceğini de gösterecek bir nitelik kazanmıştı (Menon, 2011: 86). Birlik adına ilk tepki 20 Şubat 2011 tarihinde yani Libya'daki gösterilerin şiddetlenmeye başladığı ilk günlerde verilmiştir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton tarafından yapılan açıklama ile AB'nin gelişmelerden duyduğu endişe dile getirilerek Libya'da yaşananların

⁴² Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: Union for the Mediterranean, European External Action Service (2019, April). 14.4.2019, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/union-mediterranean-ufm/329/union-mediterranean-ufm_en

AB için önemli olduğunun altı çizilmiştir⁴³. Akabinde 23 Şubat tarihli bir diğer beyanatta AB-Libya Çerçeve Antlaşması görüşmelerinin askıya alındığı yine Ashton tarafından ilan edilmiştir⁴⁴. Ayrıca İtalya'nın resmi talebi üzerine FRONTEX (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı) tarafından Birleşik Sınır Operasyonu Hermes düzenlenmiştir. Söz konusu operasyon ile Kuzey Afrika kaynaklı göçmen hareketlerinin yönetimine yardımcı olunması, hava ve deniz yolu aracılığıyla sınır yönetiminin sağlanması, aynı zamanda da uluslararası korumaya ihtiyaç duyan sığınmacıların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

28 Şubat 2011 tarihinde AB Konseyi Libya için BM tarafından alınan 1970 sayılı yaptırım kararını destekler nitelikte bir karar almış ve BM tarafından uygulanacak yaptırımların AB tarafından da titizlikle uygulanmasına karar vermiştir (Koenig, 2011: 14). Bu kararların alınmasında İngiliz ve Fransız delegasyonlarının payı büyük olmuştur. Ardından 11 Mart 2011'de olağanüstü toplanan AB Konseyi'nde Libya'daki gelişmeler görüşülmüştür. İngiliz ve Fransız liderlerin talebi olan AB çerçeveli askeri operasyon kararı bu toplantıdan görüş ayrılıkları dolayısı ile çıkmamıştır (Lindström ve Zetterlund, 2012: 13). Askeri operasyon kararı çıkmayınca hızlı bir şekilde hareket ederek 23 Mart'ta bir deklarasyon daha yayınlayan AB, BM kararlarının ötesinde daha geniş bir yaptırım belgesi ortaya çıkarmıştır. (Adler-Nissen ve Pouliot, 2014: 898).

31 Mart 2011 tarihi AB'nin Libya Krizi çerçevesinde bilhassa önem taşımaktadır. Bu tarihte AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma politikası kapsamında yaptığı tüm planlama ve askeri müdahale hazırlıklarına rağmen Libya operasyonunu NATO'ya devretmiştir. (NATO, 2011). Bu tarihten itibaren AB daha sivil nitelikli çalışmalarla kriz yönetimi icra etmeye çalışmış ve askeri açıdan bir varlık gösterememiştir.

1 Nisan 2011 tarihinde, AB Konseyi, Libya'ya yönelik yürütülmekte olan insani yardım operasyonlarına destek olmak üzere, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından talep edilmesi halinde, OGSP kapsamında askeri operasyon yapma kararı almıştır. Daha açık bir ifadeyle, EUFOR Libya adını alan bu operasyon ancak

⁴³ Ashton'un açıklamaları için bkz. Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on the Behalf of the European Union on Libya, 6795/1/11 REV1, Presse 33. (2011, February).12.04.2019, http://www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119397.pdf.

⁴⁴ 23.2.2011 tarihli deklarasyon için bkz.: Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on the Behalf of the European Union on Libya, 6966/1/11 REV1, Presse 36. (2011, February).04.04.2019, http://www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119453.pdf.

BM'nin yetkili organı tarafından talep edilirse gerçekleşecekti⁴⁵. Amaçlar olarak ülkeden çıkmak zorunda kalan insanların güvenli bir şekilde tahliyesinin sağlanması, insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerine destek olunması belirlenmiştir. İtalyan bir komutan önderliğinde, merkez olarak Roma belirlenmiş, yaklaşık 7.9 milyon Euro bir bütçe öngörülmüştü. Ancak ilerleyen günlerde BM'den böyle bir talep gelmemiş ve dolayısı ile operasyon gerçekleşmemiştir. Kimi kesimlerce bu durum eleştirilerek "bir nisan şakası" olarak nitelendirilmiştir (Gomes, 2011). 20 Nisan günü BM İnsani İşler ve Acil Yardım Koordinatörü Valerie Amos'a BM'nin AB askeri gücüne ihtiyaç duyup duymadığı sorulduğunda cevabı, insani operasyonlar ile askeri operasyonların karışmaması gerektiği, ayrıca bu konu ile ilgili endişelerinin olduğu şeklinde olmuştur. Amos, EUFOR Libya'nın son tahlilde düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Açıklamanın ardından Kaddafi operasyon yapılırsa şiddet ile karşılık vereceği tehdidinde bulunmuştur (the Guardian, Mart 2011).

22 Mayıs 2011'de Yüksek Temsilci Catherine Ashton, Güney Akdeniz'de Demokrasi ve Paylaşılan Refah için İşbirliği stratejisi kapsamında, AB'nin bölgede daha koordineli çalışmalar yürütebilmesi amacı ile Bingazi'de bir AB Koordinasyon Ofisi açmıştır. Ofisin kuruluş amaçları sınır kontrollerinin işlevsel olarak yapılabilmesi, güvenlik reformlarının hayata geçirilmesi konusunda yerinden takip, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesinin sağlanması için çalışmalar yapılması olarak ifade edilmiştir (Yıldız, 2015: 194). Ayrıca AB takip eden dönemde kapsamlı bir mali yardım paketi oluşturarak Libya'ya verdiği önemi göstermiştir. Çabalar bu kadarla kalmamış, önce Mayıs ayında Ashton ve sonrasında 13 Haziran 2011 tarihinde AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, resmi muhatap kabul ettikleri UGK Başkanı Mustafa Abdül Celil ile görüşmeler yapmışlardır (Louati, 2011: 28). Görüşmelerde AB'nin, Libya'da özgür ve adil seçimlerin gerçekleştirilebilmesi için zemin hazırlanması ve gözetimi konusu başta olmak üzere; sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, bağımsız medya kuruluşlarının önünün açılması, güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılması gibi konularda koşulsuz destek vermeye hazır olduğunu ifade etmişlerdir (Akgül, 2011: 58).

AB'nin ODGP çerçevesinde gerçekleştirmek için girişimde bulunduğu ancak kendi içerisindeki görüş ayrılıklarından dolayı hayata geçiremediği askeri müdahale 31 Mart 2011

⁴⁵ Bu konu ile ilgili AB Konseyi kararı için bkz: Council of the European Union, Decision 2011/210/CFSP. EUFOR Libya. 04.04.2019, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:089:0017:0020:EN:PDF>

tarihinde NATO'ya devredilmiştir (Menon, 2011: 88). Hava harekâtları NATO müttefiki ülkelerin katkıları ile 31 Ekim 2011 tarihine kadar devam etmiş, 20 Ekim'de Kaddafi doğum yeri olan Sirte kenti sınırları içerisinde ele geçirilerek muhaliflerce öldürülünce hava harekâtının son bulduğu ilan edilmiştir.

3.2.1. AB Üyesi Ülkelerin Libya Krizine Yönelik Tutumları

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarih olan 2009'dan iki yıl sonra ortaya çıkan Arap Baharı ve nispeten çok daha zorlayıcı özellikler taşıyan Libya Krizi, AB'nin askeri kapasite ve kabiliyetlerinin bir anlamda test edilmesiydi (Koenig, 2014: 259). AB, Libya Krizi'nin patlak verdiği tarihte yirmi yedi üyeden oluşan bir birlikti. Bu kadar çok üye sayısı her biri egemen olan bu kadar üyenin kendine özgü bakış açısı ve olayları ele alış biçimi anlamına gelmektedir (Koenig, 2011: 13). Bu düşünsel ve algısal çeşitlilik ilk bakışta oldukça olumlu bir imaj çizse de, bu durum ortak hareket edilmesi gereken bir uluslararası krizde özellikle de güvenlik alanında alınması gereken ortak kararlar söz konusu olduğunda fikir karmaşasına sebep olmaktan öteye gitmemiştir (Howorth, 2012: 3). Birbirinden oldukça farklı düşünce yapılarına sahip üyelerin ortak bir tutumla hareket etmesi görüldüğünden çok daha zor bir durumdur. Daha önceki olumsuz deneyimlerinden⁴⁶ ders çıkartan AB, Libya Krizi'nde bu kez aynı hatayı tekrarlamayıp, çabuk tepki vererek bir an önce harekete geçmek istemiştir (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2016: 15). Ancak üye ülkelerin fikir birliğine varmaları mümkün olmamıştır.

İkinci bir husus da ülkelerin sahip olduğu farklı ulusal çıkarlardır. Kriz sürecinde AB'nin tavırlarının gidişatını belirleyen önemli faktörlerden biri de hiç kuşkusuz ki ulusal çıkarlardır. Libya'nın hidrokarbon zenginliklerinden faydalanmakta olan kimi Avrupalı ülkeler için karar aşaması daha da zorlu geçmekteydi (Marchi, 2017: 6). Libya topraklarında geniş çaplı yatırımları olan Avrupalı ülkeler için askeri müdahaleye dâhil olmak ya da olmamak ilerleyen günlerdeki ticari ilişkiler için bilinmezlerle dolu bir denklem anlamına geliyordu. Libya'daki gösterilerin şiddetlenmeye başlamasıyla birlikte BM, Arap Ligi,

⁴⁶ Burada özellikle İngiltere Başbakanı David Cameron'un konuşmalarından hareketle Srebrenitsa ve Ruanda soykırımları kastedilmektedir. Kamuoyunda AB bu olaylar sırasında sessiz kalmakla ve ölümlerin önlenmesi konusunda harekete geçmemekle eleştirilmektedir. Cameron'un İngiliz yayın organı The Guardian'a verdiği demeçlerde bu eleştiriye haklı bulunduğunu ve bu kez hata yapılmaması gerektiğini düşündüğünü belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Wintour, P. ve Watt, N. (2011, Ekim). David Cameron's Libyan War: Why the PM Felt Gaddafi Had to Be Stopped. *The Guardian*. 15.11.2018, <https://www.theguardian.com/politics/2011/oct/02/david-cameron-libyan-war-analysis>

Afrika Birliği gibi diğer bazı uluslararası örgütlerle birlikte AB de tartışmalara ve müzakerelere dâhil olmuştur.

3.2.1.1. İngiltere'nin Libya Krizi'ne Yönelik Tutumu

İngiltere'nin Libya olaylarını ele alış biçimini incelemeyden önce bu iki ülkenin geçmişlerinde nasıl bir ilişkileri olduğuna değinmek gerekmektedir. 1984 yılında İngiltere'deki Libya büyükelçiliği binası önündeki Kaddafi karşıtı gösterilerde görev yapmakta olan Yvonne Fletcher adlı yirmi beş yaşındaki polis memuru elçilikten açılan ateşle hayatını kaybetmişti. Ancak bunu kimin yaptığı yıllar geçmesine rağmen bulunamadı. Bu olaydan sonra iki ülke ilişkileri kopma noktasına gelmişti. Bu olayın dört yıl sonrasında Lockerbie faciası adıyla hatırlanan uçak bombalama olayının da sorumlularının Libyalı olduğu düşünülüyordu. 21 Aralık 1988 günü, Londra-New York seferini yapmakta olan Pan Am Havayolları'na ait uçak bombalanarak düşürülmüştü. Uçaktaki 258 kişi ve kasabada yaşayan 17 kişi ile birlikte toplam 275 kişinin öldüğu bu olay da zaten gergin olan ilişkileri iyice kötüleştirmişti. Bu olayların yanı sıra Kaddafi IRA örgütünü açıktan desteklediğini belirten ifadeler de kullanıyordu. Semtex adlı plastik patlayıcı kullanan IRA'ya bu maddeyi Kaddafi'nin sağladığı iddia ediliyordu. Libya-İngiltere ilişkileri bu olayların gölgesinde oldukça inişli çıkışlı bir seyir halindeydi.

Kaddafi'nin 1999 yılında Lockerbie şüphelilerini teslim etmesi ve ardından 2003 yılında kitle imha silahlarını kullanmayacağını duyurması neticesinde 2004 yılında bir araya gelen Kaddafi ve dönemin Başbakanı Tony Blair yeni bir dönemin başladığını bildiren açıklamalarda bulunmuşlardı. Bu tarihten sonra ticari ilişkilerde canlanma olmuş, siyasi ilişkiler de normalleşme yoluna girmişti (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2016: 5). Libya Krizi ortaya çıktığında iki ülke arasındaki ilişkiler bu anlatılan çerçeve dâhilinde seyretmekteydi.

İngiltere, Libya Krizi'nin ilk aşamasından itibaren oldukça etkili bir aktör olmuş hatta Fransa ile beraber liderlik pozisyonu almaya çalışmıştır. Krizin başladığı günlerde Başbakan David Cameron tarafından İngiliz kamuoyuna Kaddafi'nin uyguladığı şiddeti kınayan açıklamalar yapılmış ve gelişmelerin dikkatle takip edildiği duyurulmuştur. 28 şubat 2011 günü Cameron, Libya'nın uçuşa yasak bölge olarak ilan edilmesi teklifini sunmuştur (Lindström ve Zetterlund, 2012: 31). İngiltere daha önce bahsi geçmiş olan terör olayları dolayısı ile Libya konusunda hassas bir durumda olduğundan bu teklif ile beraber

Cameron'un öne sürdüğü İngiltere'nin bir askeri operasyonun mimarı ve parçası olması önerisi hemen kabul görmüştür. En yakın rakibi olan muhalefetteki İşçi Partisi'nin lideri Ed Miliband'ın da desteğini alan Cameron'un teklifi parlamento tarafından 557'ye 13 gibi ezici bir çoğunlukla onaylanmıştır (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2016: 6). Ancak bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır: Muhalefet Cameron'a destek verirken uyarıyı da ihmal etmemiştir. Askeri operasyonun sınırlarının net çizilmesi gerektiğini belirterek sadece sivilleri koruma adına yapılabileceğini “ne daha az ne de daha çok” ifadelerini kullanarak ifade etmiştir. Ayrıca askeri operasyon seçeneği henüz yeni konuşulmaya başlamışken bunun maliyetinin ne olacağı ve karşılıp karşılanamayacağı konusunda endişelerin olduğu da muhalefet tarafından dile getirilmiştir (Ralph, 2014: 15).

Yeni kurulmuş olan İngiliz Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (İUGK) de katkıları ile yürütülen çalışmalar sonucunda Cameron, Libya'da ilerlemekte olan hareketleri izlemek için bir çalışma grubu oluşturmuştur. Andrew Mitchell'i Libya'da istikrarın sağlanabilmesi için, Irak'tan çıkarılan dersler ışığında bir plan hazırlamakla görevlendirmiş, bu konuda birinci elden bilgi almak amacıyla ülkeyi yakından tanıyan uzmanlar ve Kaddafi tarafından ülkeden çıkartılan sürgün Libyalılar ile özel görüşmelere girişmiştir. Ardından İUGK tarafından normal şartlarda haftalık olarak düzenlenen güvenlik toplantıları her gün Cameron tarafından bizzat yapılmaya başlanmış ve gelişmeler bölgedeki ilgili büyükelçilerle video konferans yöntemi kullanılarak tartışılmıştır⁴⁷. İUGK'nın tavsiyeleri göz önünde bulundurularak hareket edilmesi planlanmıştır. Bu toplantıların sayısı 25 Şubat ile 2 Kasım arasında 182 olarak gerçekleştirilmiştir (Lindström ve Zetterlund, 2012: 34).

İngiltere, Libya'daki sivillerin korunması amacıyla askeri operasyon yapılmasının gerekli olduğunu savunurken bir yandan da bunu gerçekleştirebilecek olan gücün ABD olduğunun da farkındadır. Kriz süresince Fransa ile ters düşülen nadir noktalardan biri bu olmuştur. Fransa, başından beri askeri operasyonun “Fransız liderliğinde” oluşturulacak olan Avrupa gücü ile gerçekleştirilmesini savunurken İngiltere'yi de olası ortağı olarak işaret etmiştir. Ancak Atlantik bağları oldukça güçlü olan İngiltere ise operasyonun Avrupa tarafından gerçekleştirilemeyeceği kesinleşince yönünü geleneksel olarak Atlantik'in diğer yanına çevirmiştir. ABD liderliğinde bir operasyonun Avrupa için daha kolay olacağı gerçeği İngiltere için geçerliydi. ABD operasyonun liderliğini devretmek istediğini

⁴⁷ Dışişleri Bakanı William Hague' in deyişiyle uygulanan “Anakonda Stratejisi” ile altı ay içerisinde Kaddafi güçlerinin Trablus'tan temizlenmesi planlanıyordu. Yetkililer her gün “Cobra” odası olarak adlandırılan bir odada buluşup görüşmeler yapıyorlardı. Kullanılan bu benzetmeler bile İngiltere'nin krizdeki atak rolünün birer göstergesidir.

belirtince İngiltere ilk olarak NATO seçeneğini tercih etmiştir. NATO'nun daha önceki yıllarda yürüttüğü çok uluslu operasyonlar dolayısı ile oldukça tecrübeli olması da İngiltere'nin bu tercihinde öne çıkan sebeplerden biridir. Diğer bir sebebi de, İngiltere Savunma Bakanı Liam Fox'un hâlihazırda sıkı bir NATO hayranı ve destekçisi olmasıdır. 2010 yılında yaptığı bir konuşmada NATO için "İngiltere'nin her daim bir numaralı küresel stratejik ortağı" ifadelerini kullanmıştır. Bu süreçte İngiliz yönetimi, Fransa'yı NATO komutasında yapılacak operasyona ikna etmek için NATO'yu ve işleyişini çok iyi bilen Genel Kurmay Başkanı Ed Llewellyn gibi isimleri kullanmıştır (Ralph, 2014: 16).

31 Mart tarihinde askeri operasyon resmi olarak NATO'ya devredildikten sonra İngiltere bir NATO müttefiki olarak hava harekâtına destek vermiştir. Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne (RAF) bağlı uçaklar hava harekâtında son ana kadar önemli bir rol oynamışlardır. 27 Temmuz 2011'de İngiltere Libya'daki UGK'yı resmen tanıdığını ilan etmiştir. Aslında UGK kurulduğundan beri destek verilmiş ancak resmi açıklama bu tarihe kadar yapılmamıştır. Ayrıca bu tarihten hemen sonra Londra'da kalmış olan Kaddafi döneminde görevlendirilmiş diplomatlar da sınır dışı edilmiştir (RUSI, 2012: 8).

3.2.1.2. Fransa'nın Libya Krizi'ne Yönelik Tutumu

1989 yılında yaşanan Fransız UTA 772 yolcu uçağının Çad üzerinde seyrederken bombalanması eylemi Fransa ile Libya arasında büyük bir gerginliğe sebep olmuştur. Eylemde yüz yetmiş kişi hayatını kaybetmiştir. Bombalamanın ardında Libya ve Kaddafi olduğu düşünülmekteydi. Bu eylemin 1987 yılında Libya'yı Çad'dan çıkarmak için destek veren Fransa'dan öç almak için yapıldığına inanılıyordu (Riding, 1991). 2003'te Kaddafi'nin kitle imha silahlarını kullanmama kararını açıklamasından sonra ilişkiler düzelmeye ve canlanma yoluna girmiştir. Fransa-Libya ilişkileri kriz öncesinde daha çok ticari anlamda ilerlemekteydi. Kriz öncesi dönemde Fransa petrol ihtiyacının önemli bir kısmını Libya'dan karşılamaktaydı⁴⁸. Ayrıca 2007 yılında Sarkozy'nin Kaddafi ile Trablus'ta görüşmesi sonucunda yapılan on milyar dolarlık silah satışı anlaşması da bu ticari ilişkilerin bir parçasıydı (Behr, 2008: 93). Kaddafi, (otuz yıl sonra ilk kez) Paris'e iadeyi ziyarete giderek Elize Sarayı'nın karşısına meşhur Bedevi çadırını kuracak ve beş gün boyunca orada konaklayacaktı. Sarkozy'nin daveti ve ardından bu hareket Fransa'da kamuoyu ve

⁴⁸ 2011 krizi öncesinde Fransa'nın Libya'dan ithal ettiği petrol miktarı oldukça fazlaydı. Kriz öncesi dönem örneklenerek olursa 1991 yılında günlük alınan 776000 varil ham petrol, Fransa'yı Libya'nın dördüncü büyük ihracat ortağı yapmaktaydı. 1991 yılında Libya'dan çıkan ham petrolün yaklaşık %9'u Fransa tarafından satın alınıyordu (OPEC Annual Statistics Bulletin, 1993).

muhalefetten şiddetli eleştiriler alacak hatta hükümet üyelerinden bile rahatsızlıklarını dile getirenler olacaktı (Sciolino, 2007).

Kriz ortaya çıktıktan sonra da Libya ile bağlar koparılmadı. Şubat 2011’de Trablus’taki Fransız Büyükelçiliği kapandıktan sonra, Fransız diplomat Antoine Sivan Fransa Özel Temsilcisi olarak Bingazi’ye gönderildi. Ağustos 2011’de Fransız Büyükelçiliği tekrar açıldı. Krizin ilk günlerinde, yani şubat ayının sonlarında Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy uçuşa yasak bölge ilanı isteyen ilk Avrupalı lider oldu. Ayrıca 10 Mart 2011 tarihinde Libya’da yeni kurulmuş olan UGK’yı Libya’nın resmi siyasi temsilcisi olarak ilk tanıyan devlet yine Fransa’ydı. Sarkozy’nin bu kararı Avrupa Konseyi’nin 11 Mart tarihli olağanüstü toplantısından bir gün önce açıklamış olması dikkat çekicidir. Bazı AB üyesi ülkelerin açıkça eleştirdiği bu hareketin zamanlaması en yakın işbirlikçisi olan İngiltere’yi de şaşırtmıştır⁴⁹. AB üyeleri arasından gelen eleştirilere örnek olarak İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt verilebilir. 11 Mart tarihinde toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde Fransa’nın hareketini biraz “belirsiz” olmakla nitelendiren Bildt “İsveç rejimleri değil devletleri tanır” diyerek Fransa’yı eleştirmiştir (Bloomberg, 2011).

Gelişmeleri değerlendirmek üzere Sarkozy 18 Mart 2011’de İngiltere Başbakanı Cameron ve ABD Dışişleri Bakanı Clinton ile Paris’te bir araya gelmiştir. Sarkozy bu krizde liderlik eden devletin Fransa olması için elinden geleni yapıyordu. 19 Mart 2011’de başlatılan hava harekâtında ilk uçuşları gerçekleştirenler Fransız Hava Kuvvetlerine (Armée de l’Air) bağlı Rafale savaş uçaklarıydı. Aynı gün Paris’te, Libya’daki son durumu görüşmek üzere birçok devlet ve hükümet başkanının, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’un, Arap Ligi Genel Sekreteri Amr Musa’nın ve AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton’un katıldıkları önemli bir toplantı düzenlenmekteydi.

Sarkozy, bu günlerde ABD’nin tek başına liderliğini sürdürmek istemediği askeri operasyona komuta etmek için İngiltere’yi ikna etmeye çalışıyordu. Fransa’ya göre liderlik Anglo-Fransız ortaklığı altında yürütülmeliydi. Çünkü AB bu krizle başa çıkabilecek

⁴⁹ Konu ile ilgili demecin tamamı için bkz.: Bloomberg, (2011, Mart) ,AB Liderleri Libya Krizi İçin Toplandı. 30.03.2018, <http://www.bloomberght.com/güncel-siyaset/haber/866879-ab-liderleri-libya-krizi-icin-toplandi> Bu konu ile ilgili farklı yorumlar için bkz.: IISS Strategic Comments, (2011). War in Libya: Europe’s Confused Response, 17(18), ve Ward, J. (2011, Mart). Sarkozy’s Libya Move ‘Shows Testosterone Level, Not Logic, *Spiegel Online International*. 05.04.2019, <https://www.spiegel.de/international/europe/the-world-from-berlin-sarkozy-s-libya-move-shows-testosterone-level-not-logic-a-750344.html>

kapasiteye sahipti. Maliyet açısından oldukça yüklü bir sorumluluğun altına girilecek olması bile Fransa'yı ürkütmemişti. Fransa'nın NATO'ya geleneksel bakışı dolayısı ile operasyonun liderliğini AB'nin yapmasını istediği açıktır (Akgül, 2011: 57). Dahası, 21 Mart günü Dışişleri Bakanı Juppe, Arap Ligi'nin de operasyonun kontrolünde NATO'yu görmek istemediğini açıklayan bir konuşma yaptı (Erlanger, 2011). Arap Ligi'nin de desteğini alarak İngiltere'yi ikna etme çabaları bu günlerde devam etmekteydi. Ancak sonuçta onay vermek zorunda kaldı.

22 Mart'ta Fransa Dışişleri Bakanı Juppe, bir Libya Temas Grubu kurulması önerisini getirdi. 29 Mart tarihinde Londra'da toplanan Dışişleri Bakanları toplantısında Libya Temas Grubu resmen kuruldu. Kuruluş amaçları kriz sürecinde uluslararası çabaların koordinasyonun sağlanması ve sonrasında geçiş sürecine destek verilmesi olarak belirlenmiştir (Lindström ve Zetterlund, 2012: 18). Bundan sonraki hafta boyunca Fransız yetkililer operasyonun AB tarafından özellikle de İngiliz-Fransız ortaklığında yürütülmesi konusunda bastıracaklar ancak görüş ayrılıkları aşılamayınca 31 Mart 2011'de askeri operasyon NATO'ya devredilmiştir. Bundan sonra, Fransız Hava Kuvvetleri üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirerek operasyonların sonladığı tarihe kadar destek vermeyi sürdürmüşlerdir.

Askeri operasyonun NATO tarafından yürütülmeye başlanmasından sonra Fransa hala aktif bir şekilde Libya Krizi sürecine katılmış, askeri desteklerinin dışında sivil çaplı girişimlerde de bulunmuştur. 29 Haziran 2011'de Fransız askeri yetkilileri Nafusa dağlık bölgesinde konuşlanmış olan muhaliflere destek amacı ile havadan silah indirdiğini doğrulayan bir açıklamada bulundular (RUSI, 2011). Ayrıca 1 Eylül'de altmış üç ülkenin katılımı ile Paris Zirvesi düzenlenerek, Libya ekonomisinin tekrar canlanabilmesi için, Libya limanları ve şirketlerine uygulanan yaptırımların bir bölümünün kaldırılması konusunda fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Zirve'nin düzenlenmesi ve ev sahipliğini Fransız lider Sarkozy İngiliz Başbakanı Cameron ile birlikte yapmıştır (The Guardian, 2011).

3.2.1.3. Almanya'nın Libya Krizi'ne Yönelik Tutumu

Kriz öncesi Almanya-Libya ilişkilerini anlamak ikili ilişkilerde sancılı geçen bir dönemi gözden kaçırmamak önemlidir. 5 Nisan 1986 tarihinde Libya'nın desteklediği bir terörist eylemde Berlin'de genelde ABD askerlerinin gittiği bir diskoda bomba patlatılmıştı.

Sonuçta iki yüz yirmi dokuz kişi yaralanmış, ikisi ABD askeri, biri Türk asıllı üç kişi hayatını kaybetmişti. Bu olaydan sonra yakalanan dört şüpheliden biri Alman, diğer üçü ise Libya asıllıydı (Erlanger, 2001). Bu olayın ardından kopma noktasına gelen ilişkiler zamanla beraber ticari yönde gelişmeye döndü. Kaddafi rejimi ile siyasi ilişkiler ne çok dostane ne de çok gergindi. Almanya-Libya ilişkileri kriz öncesi dönemde genel olarak ticari ağırlıklı gidiyordu. 2011 Krizi'nden önce Almanya, Libya petrolünü alan ülkeler arasında İtalya'nın ardından ikinci sıradaydı. Libya ise Almanya'nın dördüncü sıradaki petrol sağlayıcısı ülke durumundaydı (Bölme vd.,2011: 36).

Libya Krizi sürecine Almanya'nın verdiği ilk tepkilerden biri 26 Şubat 2011 günü Alman Hava Kuvvetlerine balı bir uçağın Libya'ya giderek Wintershall AG adlı firmada çalışan yirmi ikisi Alman vatandaşı toplam yüz otuz dört çalışanı bölgeden güvenli bir şekilde tahliye etmesi olmuştur. Alman Hava Kuvvetleri hızlı bir şekilde organize olarak kısa sürede etkili bir kurtarma operasyonu gerçekleştirmiştir. Almanya'nın Libya Krizi sürecinde izlediği politikalar İngiltere ve Fransa ile birçok noktada ters düşmüştür. Almanya bunun ilk işaretlerini BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamada uçuşa yasak alan oluşturma konusunda kullandığı çekimser oyla göstermiştir (Brockmeier, 2013: 63). İngiltere ve Fransa'nın aksine askeri operasyon kararı konusunda istekli olmayan bir Almanya bulunmaktaydı. Bu hareket, AB içerisinde ODGP adına bir fikir birliği olmadığını bir işaretidir. Almanya, 12 Nisan'da alınan petrol ve gaz ambargosu kararına sıkı sıkıya uymuştur.

16 Mart günü İngiltere, Fransa, Lübnan ve Arap Ligi'nin çabaları sonucu uçuşa yasak bölge çağrısı konusunda taslak metin hazırды. ABD'nin de buna destek vereceğinin sinyallerini alan Almanya yönetimi gece geç saatlerde bir araya gelip durumu inceledi. Şansölye Merkel, Dışişleri Bakanı Westerwelle ve Savunma Bakanı Maiziere ile istişare ederek yapılacak olan oylama için Almanya'nın duruşunu tespit etti. İç politikada net bir birlik yoktu, farklı partilerden zıt görüşler geliyordu; hatta aynı partiden bile farklı görüşler ifade ediliyordu (Miskimmon, 2012: 398). Almanya'daki bu durum oylamada çekimser bir tutuma dönüşmüştür.

Libya Krizi sürecinde Almanya içerisinde iki grup düşünce hâkimdi. Birinci gruptaki siyasi elitler sadık bir NATO müttefiki olarak askeri operasyonun bir parçası olunması gerektiğini iddia ederken daha geniş katılımcısı olan ikinci grup, Almanya'nın her türlü şiddet dışı harekete destek verip kesinlikle askeri boyutta bir operasyonda yer almaması

gerektiğine inanıyordu (Overbeck, 2014: 588). Örneğin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle bu gruba dâhildi ve uçuşa yasak alan oylamasında verilen çekimser oy kararının ardında büyük ölçüde bu siyasinin rolü olduğu söylenmekteydi. Westerwelle'nin başı çektiği bir grup Alman politikacıya göre askeri operasyon seçeneğinde karşılaşılabilecek olan potansiyel riskler kazanımlardan daha fazla görünüyordu (Koenig, 2014: 263). 19 Mart günü ABD, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu koalisyon güçlerinin başlattığı hava harekâtında Alman Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçaklarının yer almayışı da bu görüşü ispatlar niteliktedir (Brockmeier, 2013: 76). Krizin hızla ilerlediği günlerde, 23 Mart 2011'de Alman Parlamentosu'nda Afganistan'da NATO tarafından yürütülen gözetleme uçuşlarında Almanya'nın rolünün artırılması konusu oylanmış ve sonuçta bu rol artırımı kabul edilmişti (Adler-Niessen ve Pouliot, 2014: 903). Böylece Almanya, oylamadan hemen sonra Akdeniz'den çektiği AWACS sistemine sahip uçakları Afganistan'a kaydırmış ve NATO içinde bağlılıkla hareket ettiği görüntüsü vermiştir. Ancak bu yeterli olamamış, Avrupa'nın en güçlü üç devletinden biri olan Almanya bu krizde AB içerisinde uyumsuz hareket eden bir imaj çizmiştir.

Kriz süresince Almanya'nın attığı politik adımlar ülke içerisinde birtakım eleştirilere yol açmıştır. Fransa ve İngiltere'de görülen kamuoyu desteği Almanya'da görülmemektedir. Yapılan anketlerde askeri operasyon seçeneğinin doğru yaklaşım olmadığını destekler nitelikte sonuçlar çıkmaktaydı (Miskimmon, 2012: 399). Ayrıca iç politikada özellikle Merkel ve Westerwelle, Almanya'nın Güvenlik Konseyi'nde almayı beklediği daimi üyeliği "yıllar ile ifade edilebilecek kadar" geciktirmekle suçlandılar. Yine aynı kitle Merkel ve Westerwelle'yi Almanya'nın Avrupa'daki ortakları olan İngiltere ve Fransa tarafından dışlanmasına izin vermekle itham ettiler. Ayrıca Almanya'nın NATO ve ABD gözünde de değer kaybetmesine sebep olmakla suçlayan ifadeler kullandılar (Roussou, 2011). Bir diğer içsel eleştiri konusu da olası operasyonun mali külfeti konusundaydı. Savunma Bütçesi'nde hâlihazırda ciddi bir kesintiye gitme kararı alındığı bir dönemde⁵⁰ Libya Operasyonu Almanya bütçesini sarsabilirdi. Bu bilinçle hareket eden iç muhalefet, Merkel ve ekibine operasyon konusunda mali açıdan dikkatli düşünüp karar verilmesi yönünde baskı yapmıştır (Lindström ve Zetterlund, 2012: 29).

⁵⁰ Libya Krizi'nin patlak verdiği Şubat 2011'de Almanya savunma bütçesini 2014 yılı itibarı ile 30 milyar Euro'dan 24 milyar Euro'ya düşürmeyi planlıyordu. Ayrıca askeri personel sayısında da %25'lik bir azaltmaya gidilmesi için çalışmalar yapılıyordu. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: Keller, P. (2012). Germany in NATO: The Status Quo Ally. *Survival*, 54(3), 95-110.

3.2.1.4. İtalya'nın Libya Krizi'ne Yönelik Tutumu

İtalya ile Libya arasındaki ilişki diğer AB üyesi ülkelerinkinden çok farklı bir yapıya sahiptir. Bu farklılığın daha açık ortaya konulabilmesi için kriz öncesi döneme detayları ile değinmek gerekmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde de bahsi geçtiği üzere İtalya 1911 yılında bölgeyi işgal ederek sömürge toprağı haline getirmiştir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki direnişe askeri yönden destek vermeye çalıştıysa da sonuçta Uşi Anlaşması çerçevesinde Osmanlı bu bölgeyi kaybetmiştir. İlerleyen yıllarda bu durum İtalya'nın burada nüfuzunu ve etkisini gittikçe artırmasına sebep olmuştur.

Libya Krizi'nden önceki yıllarda iki ülke arasında sağlam temelli ticari bağlar kurulmuştu. Libya'ya uygulanan yaptırımların kaldırılması ile iki ülkenin ticaret bağları daha da kuvvetlenmiştir. Bankacılık alanında faaliyet gösteren Unicredit, enerji alanında yatırımları olan ENI, imalat alanında çalışan FIAT gibi büyük firmalar Libya pazarına giriş yapmış ve ilişkilerin hacmi oldukça genişlemiştir (Miranda, 2011: 10). İtalya, hemen hemen her dönemde geçerli olmak üzere Libya'dan en fazla miktarda petrol ve doğalgaz satın alan ülke konumundadır. Kriz öncesi döneme bakıldığında, 2008 yılı itibarı ile % 38 ile birinci sırada gelen ihracat ortağı olarak İtalya görülmektedir. İki ülke arasında gerçekleşen petrol, doğal gaz, demir-çelik ticareti önem taşımaktadır. Aynı dönem için Libya'nın ithalat yaptığı ülkeler arasında %22,2 ile yine İtalya başı çekmekteydi (CIA World Factbook, 2009).

Dönemin İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi ile Kaddafi arasında 30 Ağustos 2008'de Bingazi kentinde imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşması ile birlikte iki ülke ilişkileri daha da ilerlemiştir. Bu anlaşmaya istinaden İtalya, Libya'da yaklaşık iki bin kilometre karayolu inşa etmiştir. Birçok şirket, özellikle İtalya'nın büyük petrol şirketleri, bu bölgede yatırımlar yapmıştır. Kriz öncesinde İtalyan şirket ENI on bir milyar dolarlık yatırımları ile birinci sırada gelmekteydi (Miranda, 2011: 11). Adı geçen anlaşma uyarınca Başbakan Silvio Berlusconi, İtalyan hükümeti adına sömürge döneminde yapılan hatalar için Libya'ya beş milyar dolar tazminat ödemeyi kabul etmiştir. 2000 ile 2007 yılları arasını kapsayan dönemde İtalya'ya yasadışı yollarla gitmeye çalışan göçmenlerin geçiş rotası olan Libya ile İtalyan donanması arasında kaçak göçmen trafiğinin azaltılması konusunda işbirliği yapılması da kararlaştırılmıştır (Cnntürk, 2010).

Diğer Avrupalı liderler ile arası iyi olmayan Kaddafi'nin Silvio Berlusconi ile sıkı ve dostane ilişkiler geliştirdiği görülmekteydi. Karşılıklı ziyaretlerde birbirlerine övgüler düzen

iki lideri Libya Krizi karşı karşıya getirmiştir. Olayların kızışmaya başladığı Şubat 2011’de İtalya Başbakanı Berlusconi kendisine Kaddafi ile görüşüp görüşmediğini soran gazetecilere henüz durumun netlik kazanmadığını düşündüğü için Kaddafi’yi “rahatsız etmek istemediğini” belirten bir cevap vermiştir. Bunu takip eden günlerde ülke çapında ciddi boyutta eleştirilere hedef olan Berlusconi, ilişkilerinin samimiyetini kullanıp Kaddafi’yi arayarak şiddet kullanımına son vermesi konusunda ikna etme çabasına girmek yerine, biraz geri planda kalıp ortam dinamiklerini gözlemlemeyi tercih etmiştir. İtalya’nın artan gösterilere karşı ilk tepkisi bu olmuştur (Koenig, 2011: 9).

Krizin tırmanma noktasında olduğu 26 Şubat’ta Dışişleri Bakanı Frattini yukarıda bahse konu olan 2008 Dostluk, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın “de facto” olarak askıya alındığını belirten bir açıklamada bulunmuştur. Bu açıklama ile beraber İtalya’nın ilk günlerdeki pasif tavrı değişmeye başlamıştır (Miranda, 2001: 14). AB’nin de desteklediği BM ekonomik yaptırım kararına ilk başta karşı çıkan İtalya, Fransa ve İngiltere’nin yoğun baskısına maruz kalınca tavır değişikliğine gitmiş ve karara uyacağını bildirmiştir. Ardından ABD yaptığı açıklamalarda koalisyon güçlerince başlatılan hava operasyonunun liderliğini devretmek istediğini belirtmiştir. İtalya, bu noktada operasyonun özellikle NATO’ya devredilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Olası bir İngiliz-Fransız komutasını değil NATO’yu tercih ettiğini açıkça belirtmiştir. Berlusconi hükümeti uzlaşma sağlandıktan sonra, 25 Nisan’da İtalyan Hava Kuvvetleri’nin operasyona dâhil olması için onay vermiştir.

İtalya NATO harekâtına yirmi dört hafta boyunca dört yüz seksen üç sorti yaparak ciddi derecede katkıda bulunmuş olsa bile ilk günlerdeki sessiz ve isteksiz tavrı nedeniyle, uluslararası arenada eleştirilere maruz kalmıştır. (Coticchia, 2011: 61). ABD Başkanı Obama’nın operasyonlar bittikten sonra yaptığı değerlendirme toplantısında diğer ülkelerin başarılarını sayarken, İtalyan uçaklarının NATO operasyonuna verdiği destekten hiç bahis açmaması bunun bir göstergesi sayılır (Alegi, 2015: 212).

3.3. Askeri Müdahalenin AB Tarafından Gerçekleştirilememesinin Olası Nedenleri

AB liderliğinde gerçekleştirilmesi tasarlanan askeri müdahale 31 Mart 2011 tarihinde NATO’ya devredilmiştir. Bu aşamaya gelinene kadar yaşanan gelişmelerin ışığında AB üyesi ülkelere İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya’nın kriz sürecini oldukça farklı biçimlerde ele aldığı görülmüştür. Bu farklı yaklaşımlar, AB içerisinde ODGP alanında üye

lkeler arasında bir uyumun olmadığının göstergesidir. Avrupa güvenliğini yakından ilgilendiren ve AB çıkarları için önem taşıyan bu kriz, AB açısından askeri anlamda bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır (zgen, 2016: 169). Bu başarısızlığı hazırlayan olası sebepler bulunmaktadır. İncelenen rnek ülke tutumları göstermiştir ki bu etmenler birden fazladır.

İngiltere nceki yıllarda Libya kaynaklı terör olaylarından olumsuz etkilenmişti. Bunun da etkisi ile en başından itibaren askeri operasyon yanlısı bir tutum izlemiştir. Krizde liderlik pozisyonunu ele almak için Fransa ile birlikte çabalamıştır. Fransa için durum biraz farklıdır; Libya krizine bakışını etkileyen birçok etmenden en çok dikkati çeken o dönemde yaklaşmakta olan 2012 seimleriydi. Sarkozy'nin bir nevi seçim yatırımı olarak gördüğü kriz süreci iyi yönetilirse sonuçta Hem Sarkozy'ye hem de her daim petrol ihtiyacı olan Fransa'ya kâr sağlayabilirdi (Louati, 2011). Avrupa'nın üç büyüklerinden bir diğeri olan Almanya ise İkinci Dünya Savaşı sonundan itibaren geliştirmeye çalıştığı barışsever, demokratik ve insan haklarına saygılı ülke imajı çerçevesinden dışarı çıkmak istememiştir. Bu yanıyla İngiltere ve Fransa'dan çok ayrı bir tutum sergileyerek operasyon karşıtı duruşunu kriz süreci boyunca korumuştur. İtalya için Libya Krizi oldukça kişiseldir. Eski sömürge toprağı Libya ile tarihi ve çok sıkı ticari bağları olan bu ülke, bölgedeki eski nüfuzunu yeniden güçlendirmek ve Libya petrolleri pastasından her zamanki gibi en fazla faydalanan ülke olmaya devam etmek için hareket etmiştir.

Askeri müdahale kararı alınamayışının ilk sebebi, AB kimliği ve çıkarlarının ye ülke perspektiflerinde ikinci planda kalmış olmasıdır. Daha nceki uluslararası krizlerde de benzer yaklaşımlar sergileyen AB yesi ülkeler bu defa da aynı tavrı sergilemekten kaçınmamıştır (zgen,2016: 169). İncelenen her dört ülkede de ulusal çıkarları ön planda tutarak davranma eğilimi görülmüştür. Örneğin İngiltere ilk etapta askeri müdahalenin AB tarafından yapılmasına çok istekli gibi görünse de, bu ihtimalin Almanya'nın tavrı dolayısı ile gerçekleşemeyeceğini anlayınca gelenekselleşmiş güçlü Atlantik bağları yüzünden askeri müdahalenin NATO tarafından yapılmasını tercih etmiştir (Akgül, 2011: 57). İngiltere, Almanya'yı ikna etmek adına yeterli çabayı gösterememiştir. İtalya da ilk etapta ulusal çıkarlarının peşine gitmeyi tercih etmiştir. Ticari bağları oldukça sağlam olduğundan, eski sömürgesi Libya'yı hemen karşısına almak istememiştir. Hala üzerinde nüfuzu olan bu ülkede çok ciddi yatırımları olan İtalya için askeri operasyon kararı almak, krl ticari ilişkilerin bozulması ihtimali anlamına geliyordu. İtalya'nın ilk günlerdeki sessiz ve etkisiz duruşunun altında yatan sebep ulusal çıkarı olmuştur.

Detaylıca irdelenen örnek ülke tutumlarından yola çıkıldığında askeri müdahale kararını engelleyen ikinci bir sebep olarak oybirliği ilkesinin geçerli olması⁵¹ göze çarpmaktadır (Maastricht Treaty, 1992). Bu durum, ODGP açısından karar alma süreçlerine olumsuz etki eden bir pürüze dönüşmektedir. Libya örneğinde AB üyeleri arasından sadece bir tanesi bile onay vermediğinde karar alma süreci kilitlenmektedir. Nitekim bu kez de öyle olmuştur. Önce İngiliz-Fransız ortaklığı, ardından ikna olan İtalya askeri müdahaleye olumlu bakarken Almanya, Polonya, Estonya askeri müdahalenin karşısında tavır almışlardır. Biraz da Almanya'nın içsel dinamiklerinden dolayı şekillenen askeri müdahale karşıtı tutumu, tüm AB'yi etkilemiş ve bir anlamda olası operasyonun kaderini tayin etmiştir (Overbeck, 2014: 589). 2007 yılında Lizbon Antlaşması imzalandığında AB'nin ODGP alanındaki etkinliğinin artacağı ve daha otonom bir yapıya kavuşacağı umut ediliyordu. Ancak, oybirliği ilkesi güvenlik ve savunma ile ilgili kararlarda geçerliliğini korumuştur. Bu durum yirmi sekiz üyeli bir topluluğun ortak paydada buluşmasını engelleyen bir hale dönüşmüştür.

Avrupa'da yaşanan mali krizler de alınan kararlara etki etmektedir. AGSP geniş ölçüde parlamenter meşruiyet gerektiren bir politikadır⁵² (Brok ve Gresch, 2005: 181). AB Konseyi'nde herhangi bir askeri operasyon kararı alındığında, üye ülkelerin ulusal parlamentolarında görüşülüp onaylanması gerekmektedir. Operasyona asker gönderip göndermeme, silah ve gerekli teçhizatın askeri kuvvetlere sağlanması, operasyon bütçesini karşılama gibi kararlar, üye devletlerin ulusal parlamentolarının yetki alanı dâhilindedir. Operasyonların mali boyutlarının ele alınması da bu karar alma aşamalarını etkileyebilmektedir. Libya operasyonu, 2008 krizinden sonra üye ülkeler gibi mali anlamda sıkıntıda olan AB üzerine de oldukça büyük bir yük bindirecekti. Prosedür gereği operasyonların bir kısmı AB tarafından finanse edilebilmektedir. Geriye kalan maliyetler

⁵¹ Maastricht Antlaşması 31. Maddesi gereğince Avrupa Birliği Zirvesi ve Konseyi, ODGP kapsamındaki tüm kararları oybirliği esası ile almak durumundadır. 31. Madde'nin 4. Fıkrası bunu açıkça ifade etmektedir. Bu fıkrada "askeri etkileri veya savunma alanında etkileri olan kararlar nitelikli çoğunluk esası ile alınamaz" şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011).Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma. 4.4.2019, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

⁵² Maastricht Antlaşması 41. Maddesi 2. Fıkrası'na göre "Harcamaların Birlik bütçesinden karşılanmadığı durumlarda, Konsey oybirliğiyle aksini kararlaştırmadıkça, bu harcamalar gayri safi milli hasıllarının büyüklüğüne göre üye devletlerin bütçelerinden karşılanır". Daha detaylı açıklama için bkz. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011).Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma. 4.4.2019, . <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

üyelere pay edildiğinden (Maastricht Treaty, 1992) Almanya ve İngiltere gibi üyeler operasyonun daha geniş imkânlarla sahip olan NATO'ya devredilmesi taraftarı olmuştur. İncelenen dört ülkeden gayri safi milli hasılası en yüksek olan Almanya, iç politikada bu hesabı yapmış ve Alman kamuoyuna açıkça olası risklerin maliyeti karşılamama ihtimalinin yüksek olduğu sonucuna vardıklarını ilan etmiştir (Lindström ve Zetterlund, 2012: 30). Aynı şekilde, İngiliz muhalefeti de Cameron'a bu yönde dikkatli davranma çağrısı yapmıştır (Lindström ve Zetterlund, 2012: 38).

Hâlihazırda büyük çapta uluslararası operasyon tecrübesi bulunan ve her türlü askeri kapasite açısından AB'den üstün durumda olan NATO'nun hazır bulunuşunun da AB üyesi ülkeleri karar aşamasında etkilediği söylenebilir. Köklü bir askeri geçmişi olan NATO ittifakını oluşturan ülkelerin çoğu AB üyesi durumundadır. NATO askeri operasyon konusunda ilk seçenek olarak öne çıkmaktadır. Çünkü uzmanlık alanı güvenlik ve savunma olan NATO, askeri operasyon konusunda hızlı ve etkili bir biçimde harekete geçebilecek olan bir örgüttür. Askeri tecrübeleri büyük ölçüde barış koruma, insani yardım görevleri, polis gücü operasyonları gibi küçük çaplı uygulamalarla sınırlı olan AB ise henüz etkin bir güvenlik aktörü kimliği taşımamaktadır (Howorth, 2012: 4).

4. BÖLÜM

TARTIŞMA ve SONUÇ

AB'nin en güçlü üyelerinden olan İngiltere'nin Libya Krizi süresince verdiği tepkilere bakıldığında ilk baştan itibaren atak bir pozisyon aldığı fark edilmektedir. İngiliz hükümeti olası bir askeri operasyonun başrolünde yer almak amacı ile yola çıkmıştır. Bu kararın oluşmasına farklı etmenler rol oynamıştır. Öncelikle, daha önceden Libya kaynaklı terör olaylarının yaşanmış olması siyasi gruplar arasında bir birlik duygusu yaratmıştır. Hafızalardan henüz silinmemiş olan bu geçmiş olaylar Libya konusunda İngiliz muhalefeti ile iktidarının ortak tutum belirlemesine aracılık etmiştir. Ayrıca 2011 yılı itibarı ile yönetim kademesinde olan ve orta yaşlarını süren birçok İngiliz politikacı, geçmiş dönemdeki Bosna'da yaşanmış olan Srebrenitsa katliamını hatırlamaktadır. AB'nin bu olaylardaki sessizliği ve etkisizliği İngiliz politikacılarınca bizzat deneyimlenmişti. Bu duygusal etki ile Libya Krizi'nde çabuk hareket edilerek sivil can kayıplarının engellenmesi amacına hizmet etmek üzere askeri operasyon kararı alınmaya çalışılmıştır.

İngiltere'nin askeri operasyon yapılması konusunda ısrarcı olmasının sebeplerinden bir diğeri de Cameron Hükümeti döneminde yeni oluşturulmuş olan İUGK'nin fonksiyonelliğinin Libya krizi çerçevesinde bir nevi test edilecek olmasıydı. Konsey'in kuruluş tarihi olan 12 Mayıs 2010'dan dokuz ay sonra Libya Krizi ile karşı karşıya kalmış olması Cameron ve ekibi için bir itici güç olmuştur. Güvenlik ve dış politika konularında yapılan çalışmalara destek olmak amacı ile oluşturulan Konsey'in ilk ciddi uygulamaları bu krizde görülecekti. İngiliz kamuoyuna ve muhalefete konseyin verimli ve etkin bir biçimde çalıştığının ispatlanması için Libya Krizi bir fırsat aracı haline gelmiştir.

Libya'daki olayların tırmanması ile beraber boşlukların bölgede var olan terörist gruplarca doldurulabileceği endişesi AB askeri operasyonu girişiminde önemli bir etmendir. Durumdan faydalanabilecek yeni terör gruplarının türemesi ihtimali de İngiliz yönetimi için bir endişeydi. İngiltere'nin bir diğer korkusu da Kaddafi'nin tekrar güç kazanıp 1980'li yıllardaki gibi terörü destekleyici hareketlerde bulunabileceğiydi. Kaddafi'nin bu tip hareketlerinden en fazla etkilenen ülkelerden biri İngiltere'ydı. 1984 yılındaki polis memuru cinayeti ve 1988'de gerçekleşen uçak düşürme olayları hafızalardan henüz silinmemişken bunlara yenilerinin eklenmesi ihtimali Cameron yönetimini ürkütmüştür.

Başbakan Cameron, krizin henüz ilk günlerinde Libyalı muhaliflerle ve İngiltere’de bulunan ve Kaddafi döneminde sürgün edilmiş önemli isimlerle görüşmüştü. Muhaliflerden onlara destek sağlayacak ülkelerin petrol şirketleri ile kârlı anlaşmalar yapılabileceği vaadini de alan Cameron için bir motivasyon kaynağı da bu olası kârlı durum olmuştur. Bu noktada İngiltere’nin krizde yürüteceği aktif politikaların gelecekte karlı petrol anlaşmaları olarak geri döneceği ihtimali İngiliz hükümetini harekete geçiren itici kuvvetlerden birisi haline gelmiştir. Kaddafi’nin bertaraf edilmesinden sonra gelecek olan yeni Libya yönetimi ile masaya oturulabilir ve İngiltere-Libya ticari ilişkileri eskisinden çok daha iyi boyutlara taşınabilirdi. Bu yeni yönetim ilk etapta Kaddafi karşıtlarından oluşan UGK olacak gibi görünmekteydi. Yıllardır gerginlikle ve terör olaylarının gölgesinde süregelen iki ülke ilişkileri dolayısı ile İngiltere, Libya ile bazı diğer Avrupa ülkeleri kadar ticari anlaşma yapamamıştı. Kriz sonrası dönem bunun için bir fırsat olabilirdi.

Cameron açısından bir diğer önemli değerlendirme boyutu da kamuoyu görüşüdür. Halkın askeri operasyona İngiltere katılımı konusunda Cameron’a desteği geniş çapta olmuştur. Aslında 2015 yılına kadar yeni bir seçim planlamayan İngiltere’de halkın verdiği bu destek Cameron’un siyasi duruşunu kuvvetlendirecek bir etki yapabilirdi. Cameron, bu krizdeki tavrının sonuçlarını gelecek seçimlerde oy olarak geri alabileceğini hesaba katarak hareket etmiştir. Ayrıca Cameron, muhalefetin verdiği şartlı desteği de arkasına alınca daha rahat bir tutumla askeri operasyon talebini dile getirmiştir.

Diğer bir AB üyesi Fransa’nın Libya Krizi sürecindeki tutumunu birden fazla etmen belirlemiştir. Libya Krizi’nde ivedi hareket etme arzusu Srebrenitsa Katliamı’ndaki geç kalışın ve sessizliğin bir vicdani yansımasıdır. Bu defa aynı insanlık dramı yaşanmadan bölgeye müdahale etmek amacı ile Fransa atak davranmayı tercih etmiştir. 2008’den beri Fransız girişimi Akdeniz İçin Birlik Politikası’nın ortakları olan Mısır ve Tunus Fransa için önemli iki ülkedir. O tarihten bu yana Mübarek ve Bin Ali ile dostane ilişkileri olan Sarkozy, belki de bu sebepten dolayı Arap Baharı’nın ilk günlerinde Tunus ve Mısır olaylarında suskun kalmış, hatta yılbaşı tatilinde bölgeye giden eski dışişleri bakanı Michèle Alliot-Marie isterlerse Tunus’a isyanları bastırmaları için destek kuvvet gönderebileceklerini teklif etmiştir. Bunun duyulması ile görevinden olan bakanın yerine Alain Juppe atanmıştır. Sonuçta Fransa’nın Libya ile böylesine sıkı ve dostça ilişkileri yoktu. Yani Fransa’nın kaybedeceklerinden çok daha fazla kazancı olabilirdi.

Muhalefet ve Fransız halkı tarafından pasif kalmakla suçlanan Sarkozy, yaklaşan seçimlerin de etkisiyle olaylar Libya'ya sığar sığmaz itibarını düzeltmek adına harekete geçme isteği duymuştur. Bu noktada şunu belirtmek fayda vardır: Libya Krizi ortaya çıktığı dönemde Sarkozy'nin ülke içerisinde yapılan kamuoyu yoklamalarında seçilme ihtimali düşük çıkmaktaydı. Kararlı ve etkili bir başkomutan görünümüyle tekrar seçilmeyi garantilemek istemiş olması ihtimali de vardır. Ayrıca kimi siyasilerin yanı sıra önemli addedilen Fransız entelektüellerden (Bernard-Henry Lévy gibi) gelen destek de yadsınamaz bir etki yapmıştır.

Fransa'nın General de Gaulle zamanından gelen "Avrupa gücü" hayali ve bunun tek lideri olma arzusu, AB dâhilinde bir askeri operasyon yanlısı tavrın itici gücü olmuştur. Daha önce detayları ile değinildiği üzere De Gaulle, imparatorluk mirasçısı Fransa'nın "grandeur" (büyüklük) özelliği taşıdığına yürekten inanıyordu. Bu sebeptendir ki tam bağımsızlığı elde etmek için NATO gibi oluşumlardan uzak durulması gerektiğini ve askeri yönden mümkün olduğunca güçlü hale gelmesi gerektiğini düşünüyordu. Onun bu görüşleri günümüzdeki Fransız politikacılarını hala etkilemektedir. Fransa'nın ilk etapta olası askeri müdahalenin AB liderliğinde ve yalnızca AB kapasiteleri kullanılarak yapılması fikrinde ısrarcı olmasının altında yatan sebep budur.

NATO'ya bakış konusunda gelgitler yaşayan Fransa, 1966'da terk ettiği NATO askeri kanadına yıllar sonra dönüş yapmış ve Libya Krizi bu dönüşün ilk operasyonel safhası olmuştur. Yani bir anlamda Fransa'nın NATO askeri kuvvetine vereceği destek gerçekten samimi bir katılımcı olup olamayacağını da gösterecekti. İlk başta operasyonun NATO tarafından değil de AB askeri gücü tarafından yönetilmesi taraftarı olan Fransa, bunun gerçekleşmeyeceğini anlayınca operasyonun NATO tarafından idaresine zoraki de olsa onay vermiştir. Ancak gözlemlenen odur ki 31 Mart tarihinden itibaren Fransa pasif duruma geçmemiş, aksine aktif ve katılımcı bir NATO müttefiki olduğunu bir anlamda yıllar sonra ispatlama yolunu seçmiştir. Bu noktada Fransa bu aktif tavrı ile Avrupalı güçlü bir müttefik imajı çizerek uluslararası platformda prestijini yükseltmek istemiştir.

Önemli bir test alanı da 2010'da imzalanmış olan İngiliz-Fransız İşbirliği Anlaşması'dır. Özellikle güvenlik ve savunma alanlarında yapılacak işbirliğine vurgu yapan anlaşmanın ilk ciddi sınavı Arap Baharı ve özellikle Libya Krizi sürecidir. Tarafların ortak paydalarla hareket etmesi bu anlaşmanın ne kadar yolunda gittiğinin de bir göstergesi olacaktır. Bazı konularda yaşanan ufak çaplı anlaşmazlıklar dışında genel olarak iki tarafın

uyumlu hareket ettikleri söylenebilir. Örneğin Fransa, UGK'yı resmen tanıdığını belirttiği gün diğer üye ülkelerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Bunların arasında İngiliz siyasetçileri de bulunmaktaydı. Sarkozy'nin bu kararı Avrupa Konseyi'nin 11 Mart tarihli olağanüstü toplantısından bir gün önce açıklamış olması dikkat çekicidir.

Askeri operasyon kararı konusunda Sarkozy'nin ısrarcı tavrının altında yatan bir diğer etmen de Kuzey Afrika bölgesinde daha etkili rol oynayan bir Fransa görmek istemesidir. 1800'lerin sonunda başlayan ve 1900'lü yıllarda devam eden dönemde Fransa Kuzey Afrika'da en sözü geçen, güçlü aktörlerden bir tanesiydi. Libya taşıdığı jeopolitik özelliklerle, sahip olduğu zengin yeraltı kaynaklarıyla kriz sonrası süreçte birçok ülkenin ilgi alanına girecek bir ülkeydi. Bunların arasından sıyrılıp bu önemli bölgede en güçlü aktör olma isteği Fransa'yı krizde rol almaya sevk etmiştir. Sonuçta Fransa petrol ithal etmek zorunda olan bir ülke olduğundan süreç sona erdiğinde ekonomik olarak kârlı bir duruma gelmeyi planlamıştır. Muhaliflerce yapılan açıklamalara göre gücü ele geçirebilirlerse onları destekleyecek ülkelerin şirketlerine kriz sonrası süreçte öncelik verilecek ve karlı yatırım imkânları sunulacaktı. Bu vaatler de Fransız ekonomisine nefes aldırarak bir imkâna dönüşebilirdi. Bu teklifler de Fransız yönetimine çekici gelmiş ve hidrokarbon pastasından daha büyük bir pay alma ihtimali için harekete geçilmiştir.

Fransızların bir diğer öngörüsü de kriz süreci sonrası tepe noktasına ulaşabilecek olan mülteci sorunudur. İngiltere coğrafi olarak Fransa ya da İtalya kadar etkilenmeyeceğinden bu konuda daha rahat davranabilmiştir. Ancak durum Fransa için böyle değildir. Yasadışı göç konusunda cazip bir rota konumundaki Fransa olası bir mülteci krizine karşı da hazırlıklı olmak için Libya olaylarına müdahil olmayı tercih etmiştir. Daha çatışmaların ilk günlerinde bile binlerce insan Akdeniz'i aşmış ve karşı kıyıya ve Avrupa'ya ulaşmak için çabalıyordu. Bunu gören Fransa sorun daha fazla büyüyüp Fransa'yı sancılı bir döneme sokmadan Libya sınırları dâhilinde halletmek istemiştir.

Avrupa'nın bir diğer önemli gücü Almanya'nın Libya Krizi sürecinde askeri olmayan çözümlere onay veren ancak sert güç kullanımına karşı duran tavrı İngiltere ve Fransa ile tezat oluşturmaktaydı. Dahası, bu Almanya'nın ilk askeri operasyon karşısı tavrı aldığı durum değildi. 2003 Irak Krizi'nde de koalisyon güçlerinin müdahalesine karşı duran yine Almanya idi. Libya Krizi başlangıcında yapılan BM oylamasında çekimser oy kullandığında, veto hakkı olmadan kullanılan çekimser oyun aslında hayır anlamına geldiğinin bilinci ile hareket eden Alman Şansölyesi Merkel, askeri operasyonun kaderini

değiştiren bir karar aldığını biliyor olmalıdır. Dışişleri Bakanı Westerwelle'nin de bu kararda etkili olduğu düşünülmektedir çünkü en başından beri Westerwelle askeri güç kullanımına karşı çıkmaktaydı. Almanya Anayasası açıkça “dışarı asker gücü göndermeyi” yasaklıyordu, Westerwelle'nin operasyon karşıtı tavrını da bu da etkilemiştir. Aslında burada Almanya'nın biraz belirsiz ve değişken bir politika uyguladığı iddia edilebilir çünkü aynı Almanya Afganistan, Somali ve Lübnan gibi bazı uluslararası misyonlarda görev almıştı. Ayrıca Gerhard Shroeder döneminde Sırlara yönelik NATO operasyonuna yine Almanya tarafından katılım sağlanmış ancak konu Irak olunca zıt yönde tutum belirlenmiştir.

Burada Almanya'nın askeri güç kullanmaktan kaçınması hala İkinci Dünya Savaşı sonrası psikolojisi ile hareket ettiği şeklinde de yorumlanabilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, yumuşak güce daha fazla önem veren bir ülke imajı çizmekteydi. Siyasi ve ticari ilişkilerin güçlendirilmesi yolu ile etkili bir aktör olma çabasında olan Almanya için Libya Krizi hem AB içerisindeki rolünün hem de NATO'ya olan sadakatinin test edildiği bir süreç haline gelmişti. Adı “çekimser” ama anlamı “hayır” olan oyla beraber AB ile ters düşen Almanya, hem içerde hem dışarda eleştirilere maruz kalacaktı. NATO için de bu oyun anlamı büyüktü: Almanya artık daha az güvenilebilir bir ortak haline geliyordu. Gelecekteki olası operasyonlarda Almanya'ya ne kadar güvenilebilirdi, bu artık NATO için bir soru işareti demektir. Bunu fark eden Almanya ilerleyen günlerde inatçı tavrından bir adım geri giderek AWACS sistemli uçaklarını NATO operasyonlarında kullanılmak üzere Afganistan'a gönderecekti. Bu bir nevi oylamadaki uzlaşmaz tavrı telafi etme isteği olarak değerlendirilebilir.

Almanya'nın askeri operasyon karşıtı tutumunun altında mali kısıtlar da yatmaktadır. Savunma bütçesinde 2014'e kadar yapılması planlanan ciddi bir kesinti olduğundan bu durum Libya'ya yapılması muhtemel operasyonlarda Almanya'ya düşen yüklerle beraber mali anlamda bir sıkıntı yaratabilecekti. AB operasyonlarında maliyetlerin sadece yüzde onu AB bütçesinden karşılanıp geriye kalan miktar ülkelerin Gayrisafi Milli Hâsıla (GDP) gücüne göre belirlenerek paylaştırıldığından Almanya'nın ödeyeceği miktar oldukça yüklü olacaktır. Askeri operasyona karşı çıkan yaklaşımda bu da etkili olmuştur. Ayrıca NATO kumandasında bir operasyona karşı çıkmayışından da bu sonuca varılabilir çünkü o takdirde maliyetin en ağır kısmını NATO karşılayacaktı. Nitekim Almanya'nın buna bir itirazı olmamıştır.

Almanya'nın sert güç uygulamama isteğinin ardında ticari kaygılar da aranabilir. Almanya gibi büyük bir ekonomiye sahip bir ülkenin ihtiyaçları arasında önemli bir kalemi oluşturan petrolün önemli bir kısmı Libya'dan temin ediliyordu. Almanya tarafında kriz sürecini yumuşak güç enstrümanları ile atlattıktan sonra ticari bağların kuvvetlendirilmesi ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması isteği öne çıkmıştır. Almanya yönetimi askeri operasyonun ticari bağları zedeleme ihtimalini de hesaba katarak adım atmıştır.

Almanya-Fransa ilişkilerinin Libya Krizi dolayısı ile zedelendiği görülmektedir. Fransız Dışişleri Bakanı Juppe, kriz dönemi boyunca Almanya'yı ciddi şekilde eleştiren beyanatlarda bulunarak pasiflikle suçlamıştı. Ayrıca Almanya'nın Libya Krizi'nde takındığı tutum iç dinamiklerden oldukça etkilenmiş bir durumdaydı çünkü Fransa ile benzer şekilde seçim kaygıları güdüliyordu. 17 Mart 2011'de BM'de yapılan olan uçuşa yasak bölge oylamasından on gün sonra gerçekleşen yerel seçimler de siyasi elitin kararlarına etki etmiştir. Anketlerden gelen sonuçlara göre Alman vatandaşı, maliyeti yüksek ve sonu belli olmayan bir askeri operasyonu istemiyordu. Merkel ve ekibi siyasi kariyerlerinin devamı açısından bunu görmezden gelemezdi.

İtalya'nın krize bakış açısı diğer Avrupalı ülkelerden farklı olmuştur çünkü en sıkı yaptırımların geçerli olduğu dönemde bile İtalya ile Libya'nın ticari ilişkileri vardı. Koloni geçmişinden gelen bölgeye hassasiyetin de etkisiyle ilk etapta Berlusconi "eski arkadaşı" Kaddafi'nin ülkesindeki gelişmeleri biraz geriden gözlemlemeyi tercih etmiştir. İtalya'nın İngiltere veya Fransa gibi hemen askeri operasyon talebinde bulunmamıştır. Aksine göç ve mülteci akını tehlikesini öngören devlet adamı, Frontex operasyonunu öncelikle İtalyan sınır güvenliğini sağlamak ve göç dalgası olasılığına karşı hazırlıklı olmak için talep etmiştir. Görüldüğü üzere İtalya'nın önceliğinde AB çerçevesinde bir güvenlik değil ulusal çıkarlar düzeyinde bir güvenlik sağlama çabası vardır.

Tüm Avrupalı liderler şiddet kullanımı dolayısı ile Kaddafi'yi daha ilk günlerden sırayla kınarken Berlusconi'nin gazetecilere "rahatsız etmek istemedim" şeklindeki açıklaması oldukça manidardır. Bu ülkenin krize yaklaşımında en kuvvetli etmenin ikili ilişkiler olduğu gayet açıktır. İtalya örneğinde öne çıkanlar mülteci akını ihtimalinin yarattığı endişe ile atılan adımlar ve ikili ilişkilerin boyutundan dolayı bir süre devam eden geri duruştur.

İncelenen bu dört ülkenin krizdeki söylemleri ve tutumları AB içerisinde yıllardır kronik halde devam eden bir sıkıntıyı tekrar ortaya koymuştur. Her dört ülke de aynı refleksi göstermiş, AB kimliği ve çıkarları ikinci plana itilmiştir. Libya Krizi'nde daha önceki yıllarda yaşanan uluslararası krizlerde tecrübe edildiği gibi öncelik sahibi olan kavram yine "ulusal çıkarlar" olmuştur. Detaylarına daha önceki bölümde değinilen bu tutumların birbirinden çok farklı şekilde ve derecede olmasının en önemli sebebi AB kimliğinin önüne geçen ulusal çıkarların gözetilmesidir. Krizi ele alış süreçlerinde ülke liderleri öncelikle ulusal menfaatlerini tartmış ve buna uygun olacak şekilde tavır takınma yoluna gitmiştir. Ele alınan ülkelerin tutumlarının ilk belirleyicisi eğer AB değerleri, normları ve çıkarları olsa idi uzlaşma ve dolayısı ile oybirliği sağlanabilirdi. Önceki dönemlerde karşılaşılan başka uluslararası krizlerde de aynı refleksi görmek mümkündür. Lizbon Antlaşması sonrasında bu durumun aşılabileceği ümit ediliyordu, ancak Libya örneğinde AB çıkarlarının ön planda olduğu bir yaklaşım karşımıza çıkmamaktadır. Avrupa Birliği kimliğinin üye ülkelere daha fazla sahiplenilmesi ve buna uygun nitelikte tutumlar belirlenmesi gerekmektedir. İnkâr edilemez ehemmiyeti olan ikili ilişkiler siyasi, ekonomik ve askeri boyutları ile Libya Krizi sürecine etki etmiştir. Libya meselesinde ikili ilişkilerdeki hassas dengeleri korumak ve var olan kazançlı ticari ilişkileri sürdürmek adına bazı ülkelere AB kimliği ve çıkarları ile ters düşen tutumlar sürdürülmüştür. Bu anlamda dış politika yapımı konusunda AB için öncelikli çıkarlar ikili ilişkilere dayalı değil AB kimliğine dayalı olarak belirlenmeli ve bu düstura uygun hareket edilmelidir. Bunun gerçekleşebilmesi için bir siyasi kültür birikimi oluşturulmalıdır. Belki de bu konuda etkili olabilecek birtakım yaptırım mekanizmaları geliştirilmelidir. Özellikle de dış politika yapımı, güvenlik meseleleri ve savunma gibi alanlarda ortak hareket etmeyi kolaylaştırmak adına örgüt içerisinde yapısal reformlara gidilmelidir.

Lizbon Antlaşması sonrası dönemde AB'nin ODGP açısından kapasitesinin arttığını gösterecek tarihi bir fırsat olarak nitelendirilen Libya Krizi, AB'nin tutumu açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. Libya Krizi'nin yaşandığı 2011 yılı itibarı ile yirmi yedi üyesi olan AB yapısı gereği ODGP kapsamındaki kararları, özellikle güvenlik alanı olmak üzere, oybirliği ilkesi dâhilinde alabilmekteydi. Yani tüm üye ülkeler aynı fikirde birleşmek zorundadır. Bu kadar çok ulusal çıkarın gözetildiği ve farklı boyutlarda yaşanan endişelerin olduğu bir ortamda oybirliğine ulaşmak neredeyse imkânsıza yakındır. Bu prensip dolayısı ile tek bir ülkenin hemfikir olmaması çok büyük ters etkiye sahip olabilmektedir. İncelenen Libya Krizi bu duruma tam oturan bir örnek teşkil etmektedir. ODGP ve AGSP'nın önemli bir

özelliği olan hükümetlerarası işbirliği karakteri ve oybirliği prensibi Lizbon Antlaşması'nın 27. Maddesi'nde herhangi bir değişime uğramadan devam etmiştir. Ancak, ODGP konusunda oybirliği kuralının geçerliliğini koruyor olması, AB'nin her bir üyesinin güvenlik ve dış politika konusunda ortak karar verme beklentisini düşürmekte ve tek bir üyenin veto etmesi ortak kararın çıkmasını önlemektedir ya da geciktirmektedir. Libya krizinde de bunun bir örneği yaşanmıştır. Ani gelişen krizlere askeri müdahalede bulunabilmek amacıyla ODGP karar alma mekanizmasını daha etkin biçimde değiştirmelidir. Birlik içerisinde güvenlik ve savunma alanlarını kapsayan kararlarda oybirliği prensibinden vazgeçilmeli ya da en azından esneklik sağlayıcı prosedürlerde anlaşılmalıdır çünkü Libya Krizi'nde süreci kilitleyen ve çözümsüzlüğe sebep olan bu oybirliği kuralı olmuştur. Askeri kapasitesini etkin biçimde kullanabilmek için AB bu konuda siyasi iradesini geliştirmeli oybirliği kuralını esneterek oyçokluğuna çevirerek karar almalıdır

Askeri alanda ekonomik ve siyasi alan kadar güçlü olamayan AB, Libya Krizi sürecinde NATO imkânlarına mahkûm olmuştur. Bu noktada AB askeri operasyonu yapılamamasının bir diğer sebebi NATO ve ABD etkisidir. İngiltere ve diğer Atlantikçi ülkelerin baskısıyla operasyon komutası NATO'ya geçmiştir. Birçok politikacı ve akademisyenin hemfikir olduğu “NATO Avrupa'nın bir numaralı güvenlik sağlayıcısı ve koruyucusudur” düşüncesi büyük oranda hala geçerliliğini korumaktadır. Arap Baharı'nın bir uzantısı olan Libya Krizi, kısa vadede bunun pek değişecek gibi görünmediğini gözler önüne sermiştir. Birbirini ikna edemeyen AB üyeleri, uzun yıllardır olduğu gibi, yine çareyi Atlantik ötesinde aramışlardır. NATO Libya Krizi'nde hala dünyadaki en geçerli güvenlik aktörü olduğunu bir kez daha ispatlamıştır. NATO ile inişli çıkışlı bir ilişkiye sahip olan AB, bu durumu bir düzene sokma ihtiyacı hâsıl olunca özellikle Berlin+ Düzenlemeleri ve Petersberg Görevleri ile bir nebze olsun otonomi kazanmaya çalışmıştır. Libya Krizi süreci, bu konudaki çabaların bir meyvesi olarak değerlendirilebilir. Belki de Libya Krizi sürecinin AB açısından en olumlu boyutu NATO ile gerçekleştirilen işbirliğidir. Hava operasyonları NATO'ya devredildikten sonra birçoğu zaten AB üyesi olan müttefikler hızla planlanan harekâtı gerçekleştirmişlerdir. Ancak, hızla değişen dinamikler gelecekte ne olacağını belirsiz hale getirmektedir. O yüzden NATO'ya bel bağlamayacak, bağımsız ve güçlü bir Avrupa Askeri Gücü oluşturulmalıdır.

Son yıllarda güvenlik ve savunma alanlarında harcamalar kısıtlanmaya çalışılmaktadır. Yine Almanya örneğinde görüldüğu üzere ciddi oranlarda kesintilere ve

askeri personel ile teçhizat indirimine gidilmektedir. Bu durumda Avrupa askeri gücü NATO imkân ve kapasiteleri ile kıyaslanamayacak bir hal almaktadır. AB'nin etkili ve söz sahibi bir güvenlik aktörü olmasını beklemek şu aşamada çok da olası görünmemektedir. Bütçe yetersizliklerinden dolayı genişletilemeyen askeri envanterler, yine aynı sebepten dolayı modernizasyonu gerçekleştirilemeyen askeri teçhizatlar hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinin sorunu olmaktadır. Libya Krizi gibi oldukça büyük çaptaki bir uluslararası krizde etkili olabilecek askeri kapasite AB elinde bulunmuyordu. Düşük kapasiteli bir savunma bütçesi ile hareket etmek durumunda kalan AB odak noktası genelde barış koruma, insani yardım, polis gücü görevleri gibi eylemler olan sınırlı sayıda ve sınırlı çapta operasyonlara katılım sağlayabilmiştir. Bu sebeple Libya Krizi'nde atak ve yetkin bir AB askeri gücü görülemedi. Güvenlik ve savunmanın önemini yadsınamaz olduğunu gösteren Balkan olayları, 11 Eylül ve Arap Baharı gibi süreçlerde kısıtlı mali harcamalarla ve üye ülkelere yük bindiren prosedürlerle bunların aşılamayacağı görülmüştür. Hem askeri harcamalarla ilgili uygulamalar değişmeli hem de bu kalemlerin AB bütçesindeki payı ivedi bir şekilde artırılmalıdır. Birçok üyenin hassas olduğu savunma ve askeri harcamaları konusunda AB, üye ülkeleri ve kamuoyunu çıkarları doğrultusunda ikna etmelidir. Bu amaç gerçekleştirilmeden AB askeri gücünün artması ve güçlü bir savunma aktörü haline gelmesi zor gözükmemektedir.

Avrupa Birliği kuruluşundan bu yana, hatta AB adını almazdan önceki dönemlerden bu yana, bir yandan siyasi ve ekonomik olarak bütünleşmeye çabalarken bir yandan da güvenlik ve savunma boyutlarını güçlendirmeye uğraşmaktadır. Bunun için sarf edilen çok fazla gayret bulunmaktadır. Ancak bu çabalar günümüze kadar pek de karşılık bulamamıştır. Bunda en büyük pay sahibi yine AB'nin kendisidir; AB çatısı altındaki ülkelerin tutum ve söylemleri dolayısıyla ile bu hedef günümüze kadar olan sürede gerçekleşmemiştir.

Libya krizi göstermiştir ki AB, sivil olarak aktif görüldüğü bu krizde askeri olarak etkin bir rol üstlenememiştir. Ancak yine de müdahale konusunda etkisiz kalan AB'nin girişimleri ve desteği olmasaydı Kaddafi rejiminin bertaraf edilmesi daha uzun sürebilirdi. Artık bir klişe haline gelen Eysken'in meşhur söylemi AB'nin dört önemli üye ülkesinin perspektifleri açısından farklı boyutları incelenen Libya Krizi sürecinde de geçerliliğini korumuştur. AB, 2011 yılında yaşanan Libya Krizi sürecindeki tavrı ile hala bir "ekonomik dev, siyasi cüce ve askeri solucandı". İncelenen dönemin detaylarından anlaşılacağı üzere dış politika alanında ortak hareket etmeme alışkanlığı bu krizde de kendini göstermiştir.

AB'nin en zayıf halkalarından biri olan dış politika konusunda ortak tutum belirleyememek askeri operasyonun gidişatını olumsuz bir biçimde etkilemiştir.

Her ne kadar AB, yıllardır yumuşak gücü ön plana çıkaran, siyasi ve ekonomik yanı ağır basan bir örgüt yapısına sahip olsa da askeri anlamda da bir varlık gösterir hale gelmelidir. Bu anlamda oldukça yeni bir yapılanma olarak karşımıza çıkan Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (PESCO), Avrupa Birliği'nin savunma alanında daha sıkı işbirliği ve koordinasyon amacıyla tasarladığı bir girişimdir. AB'nin küresel anlamda kalıcı ve güçlü bir güvenlik aktörü olarak kabul görmesi için atılabilecek adımlara etkili bir örnek teşkil edebilecek olan PESCO ile AB üyesi ülkeler savunma sanayileri ve teknolojileri bağlamında ilerleme kaydederek yapısal işbirliğine gidebilir. PESCO'nun uzun vadede umut verici bir adım olup olamayacağı ve günümüzde NATO'ya atfedilmekte olan küresel güvenlik aktörü sıfatını elinden alıp alamayacağı ancak zaman içerisinde belli olacaktır.

Şu da unutulmamalıdır ki Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde istikrarsız bir ortamın oluşma olasılığı her zaman yüksektir. Bundan dolayı AB bundan sonraki dönemde çok yakınındaki bu bölge için kriz anlarında sorunun kendi çıkarlarının aleyhinde cereyan etmesini önlemek adına OGDG kapsamında daha sıkı tedbirler almalıdır. Yukarıda bahsi geçen atılımları gerçekleştirmediği sürece AB'nin ciddi bir askeri güce ulaşabilmesi, küresel çapta bir güvenlik aktörü haline gelerek NATO imkân ve yeteneklerine muhtaç olmaktan kurtulması kısa vadede zor görünmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Adler-Nissen, R. ve Pouliot, V. P. (2014). Power in Practice: Negotiating the International Intervention in Libya. *European Journal of International Relations*, 20(4), 889-911.
- Ağır, B. S. (2006). Demokratikleşme Sürecinde Ortadoğu: Engeller, İnisyatifler ve ABD'nin Güvenilirlik Sorunu. *Siyasa*, 2(3-4), 1-17.
- Akgül, Ö. (2011). Libya'da İç Savaşa Dış Müdahale: Avrupa Birliği Devrimin Neresinde. *Orta Doğu Analiz Dergisi*, 3(36), 51-59.
- Akgül Açıkmeşe, S. ve Dizdaroğlu, C. (2013). *NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri*. (Ed. Mustafa Aydın). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgül Açıkmeşe, S. ve Dizdaroğlu, C. (2014). NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 131-163.
- Albright, M. K. (1987, 7 Aralık,). The Right Balance Will Secure NATO's Future. *Financial Times*.
- Alegi, G. (2015). The Italian Experience: Pivotal and Underestimated. Mueller, K. P., Alegi, G., Anrig, C. F., Chivvis, C. S., Egnell, R., Goulter, C., Grand, C., Kidwell, D. C., Mayne, R. O., Nardulli, B. R., Owen, R. C., Wehrey, F., Mahnad, ve Worman, L. S. (Editörler), *Precision and Purpose: Airpower in the Libyan Civil War* içinde (205-238). 24.04.2019, <https://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt16f8d7x.14>
- Altunışık, M. (2012, Kasım). Arap Ayaklanmalarını Anlamak 2. *ORSAM, Ortadoğu Analiz*,.5.4.2019 <https://www.orsam.org.tr/tr/arap-ayaklanmalarini-anlamak-2/>
- Anand, M. (2011). European Defence Policy from Lisbon to Libya. *Survival*, 53(3), 75-90.
- Ashton, C. (2011, Şubat). Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on the Behalf of the European Union on Libya, 6795/1/11 REVI, *Presse 33*. 04.04.2019, http://www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119397.pdf.
- Ateşoğlu, Güney N. (2006). *Bati'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*. İstanbul: Bağlam.
- Ayhan, V. (2011). Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 8-14.
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Behr, T. (2008). Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma. *European Integration*, 30 (1), 79-96.
- Bildt, C. (2005). Tanıklar ve Aktörler: Carl Bildt. Gnesotto, N. (Editör), *AB Güvenlik ve Savunma Politikası: İlk Beş Yıl* içinde (167-172). İstanbul: Tasam.

- Bilgen, O. (2010). Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf mu Yoksa Bela mı?, *Akademik Ortadoğu*, 5(1), 25-42.
- Bloomberg, (2011, Mart). AB Devlet ve Hükümet Başkanları Libya Gündemiyle Düzenlenen Olağanüstü Zirvede Muammer Kaddafi'yi Çekilmeye Zorlayacak Yöntemleri Belirlemek Üzere Toplandı. 3.3.2018, <http://www.bloomberght.com/güncel-siyaset/haber/866879-ab-liderleri-libya-krizi-icin-toplandi>
- Birdişli, F. (2014). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Seçkin.
- BM (1994, Mart). BM İnsani Kalkınma Raporu 1994. 22.04.2018, http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostat_s.pdf
- BMGK (2011). Resolution 1970. 04.04.2019, [https://www.undocs.org/S/RES/1970\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970(2011))
- BMGK (2011). Resolution 1973. 04.04.2019, [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011))
- Bölme, S.M., Ulutaş, U., Özhan, T. ve Küçükkeleş, M. (2011a) “İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, Rapor No:5, 1-59.
- Bölme, S., Ulutaş U., Küçükkeleş M., Özhan, T. ve Bektaş, E. (2011b). Batı ve Kaddafi Makasında Libya. SETA Rapor No: 3.
- Brahimi, A. (2011). Libya’s Revolution. *The Journal of North African Studies*, 16 (4), 605-624. (Erişim Tarihi 12.5.2017) <https://dx.doi.org/10.1080/13629387.2011.630880>
- Brockmeier, S. (2013). Germany and the Intervention in Libya. *Survival*, 55(6), 63-90. 10.05.2017, <http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2013.862937>
- Brok, E. ve Gresch, N. (2005). Tanıklar ve Aktörler: Elmar Brok ve Norbert Gresch, Gnesotto, N. (Editör), *AB Güvenlik ve Savunma Politikası: İlk Beş Yıl içinde* (173-182). İstanbul: Tasam.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap.
- Brzezinski, Z. (2009). An Agenda for NATO. *Foreign Affairs*, 88(5), 2-20.
- Buzan, B. (2009). *People, States & Fear*. (2. Baskı). Colchester: ECPR.
- Buzan, B. ve Wæver, O. (2003). *Regions and Powers*. New York: CUP.
- Buzan, B., Wæver, O., ve Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Lynne Reiner.
- Ceviz, N. (2011). Libya Tarihine Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*, 3(27),80-90.
- CNNTÜRK, (2010, Ağustos) Kaddafi: Mussoli'nin Libya'da Yaptıkları Şerefsizlik, *CNNTÜRK Resmi Web Ağı*, 05.04.2018,

- <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/08/31/kaddafi.mussolinin.libyada.yaptiklari.ser.efsizlik/588315.0/index.html>
- Cornish, P. (1996). European Security: The End of Architecture and the New NATO. *International Affairs*, 72(4), 751-769.
- CVCE (2015). The Tindemans Report 1975. *CVCE Ağ Sitesi*. 22.03.2019, https://www.cvce.eu/obj/the_tindemans_report-en-03f0d181-4838-4a86-a1b5-f143bb34cbd0.html
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliği*. (2. Baskı). İstanbul: Platin Yayınları.
- Çelik, Ü. (2013). Soğuk Savaş'tan Libya Operasyonu'na NATO-Avrupa Birliği İlişkileri. *History Studies*, 5(5), 63-92.
- Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on the Behalf of the European Union on Libya, 6795/1/11 REV1, Presse 33. (2011, February).12.04.2019, http://www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/119397.pdf.
- Dedeoğlu, B. (2004). Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığında Farklılıkların Birlikteliğine. *Uluslararası İlişkiler*, 1(4), 1-21.
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. (3.Baskı). İstanbul: Yeni Yüzyıl.
- Dedeoğlu, B. ve Caşın, M. (1999). Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar. *Avrasya Dosyası*, 5(4), 155-196.
- Demirkıran, Ö. (2007). Fransa'nın Güvenlik Politikası ve de Gaulle Dönemi: 1958-1969. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 79-92.
- Deutsch, Karl W. (1968). *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall
- Doğan, G. ve Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 61-90.
- Efe, H. (2007). AB'nin "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" Oluşturma Çabaları. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 1-31.
- Efegil, E. (2013). Fas ve Tunus'un Dış Politikalarının Belirleyicileri. *Ortadoğu Analiz*, 52(5), 104-113.
- El-Kihya, M. Ö. (2011). *Libya'nın Kaddafi'si*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Emeklier, B. (2011). Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 13, 99-123.
- Erdem, E. (1999). Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği. *Avrasya Dosyası*, 5(4), 197-210.
- Erlanger, S. (2011, Mart). Confusion Over Who Leads Libya Strikes, and for How Long. *The New York Times*. 14.03.2019,

- <https://www.nytimes.com/2011/03/22/world/africa/22nato.html>
- Erlanger, S. (2001, Kasım). 4 Guilty in Fatal 1986 Berlin Disco Bombing Linked to Libya. *New York Times*. 13.4.2019, <https://www.nytimes.com/2001/11/14/world/4-guilty-in-fatal-1986-berlin-disco-bombing-linked-to-libya.html>
- European Commission Press Release Database (2004, December). Budget 2005: the first EU budget adopted by and for the enlarged Union. 05.05.2009, http://www.europe.eu/rapid/press-release_IP/04/1491
- European Council (2001). Leaken European Council Presidency Conclusions. *European Council Ağ Sitesi*. 12.04.2009, <https://www.consilium.europa.eu/media/20950/68827.pdf>
- European Council (2002, Aralık). Copenhagen European Council Presidency Conclusions. *European Council Ağ Sitesi*. 04.04.2019, <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>
- European Council (2009). European Security Strategy - A secure Europe in a better World. *Avrupa Konseyi Ağ Sitesi*. 13.11.2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>
- European External Action Service (2019, 14 Şubat). European Neighbourhood Policy (ENP). 23.03.2019, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp_en
- European Parliament (1986, 11 Aralık). Single European Act. *Avrupa Parlamentosu Ağ Sitesi*. 25.03.2019, http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-thb9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF
- European Parliament (1992). The Maastricht Treaty, the Treaty on the European Union. *Official Journal of the European Union*, 191, 1–112. 23.03.2018, <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign.html>
- European Parliament (1997, November 11). Treaty of Amsterdam. *Official Journal of the European Union*, 340, 1–144. *Avrupa Parlamentosu Ağ Sitesi*. 14.12.2018, <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>
- European Parliament (2004, 17-18 Haziran). Headline Goal 2010. *Avrupa Parlamentosu Ağ Sitesi*. 05.04.2019, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705headli_negoal2010_/sede110705headlinegoal2010_en.pdf
- European Parliament (2007, Aralık). Lisbon Treaty. *Official Journal of the European Union*, C 306, 1-271.
- Fraihat, I. (2016). *Unfinished Revolutions*. New Haven: Yale University Press.

- Gençalp, E. (2004). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikalarında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) Yeri ve NATO ile İlişkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Gnessoto, N. (2005). *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Gomes, A.(2011, Temmuz). Was Eufor Libya an April fool's joke? *The EU Observer*. 06.04.2019, <https://euobserver.com/opinion/32624>
- Guardian (2011, Mart). Libya Uprising Updates. 04.11.2018, <https://www.theguardian.com/world/blog/2011/mar/07/libya-uprising-live-updates>
- Guardian (2011, Eylül). Libya: Muammar Gaddafi vows to fight on. 21.02.2019, <https://www.theguardian.com/world/middle-east-live/2011/sep/01/libya-saif-gaddafi-defiant-live-updates>
- Gözkaman, A. (2014). Avrupa Savunma Topluluğu'nun Reddi Üzerine Bir Analiz. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 6-19.
- Gürkaynak, M. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 7-27.
- Herz, J. H. (1951). *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. Chicago: UCP.
- Hobbes, T. (1998). *Leviathan*. Oxford: OUP
- Hoffman, S. (2000). Towards a Common Foreign and Security Policy? *Journal of Common Market Studies*, 38 (2), 189-198.
- House of Commons Foreign Affairs Committee. (2016). Libya: Examination of Intervention and Collapse and the UK's Future Policy Options. *Third Report of Session 2016-17*.
- Howorth, J. (2005). The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain and the ESDP. *Journal of Transatlantic Studies*, 5(1), 39-54.
- Howorth, J. (2010). The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain? *Journal of Common Market Studies*, 48(3), 455-474.
- Howorth, J. (2013). CSDP and NATO Post Libya: Towards the Rubicon. *Egmont Security Policy Brief*, 35, 1-6.
- Human Rights Watch (2012). *World Report 2012: Libya*. 21.02.2019, <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/Libya>
- Huliaras, A. (2001). Qadhafi's Comeback: Libya and Sub-Saharan Africa in the 1990s. *African Affairs*, 100(398), 5-25. 24.4.2019, <https://www.jstor.org/stable/3518370>
- Independent (2011, Şubat). *Clashes reported on Libya's 'day of rage'*. 23.01.2018, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/clashes-reported-on-libyas-day-of-rage-2217687.html>

- International Institute For Strategic Studies (2011, April). War in Libya: Europe's Confused Response. *Strategic Comments*, 17(4), 1-3. 21.04.2018, <https://deps.panteion.gr/images/Libya-Europe-confused-response.pdf>
- Karluk, S. R. (2014). *Avrupa Birliği, Kuruluğu, Geliğmesi, Geniğlemesi, Kurumları*. (11. Baskı). İstanbul: Beta.
- Keller, P. (2012). Germany in NATO: The Status Quo Ally. *Survival*, 54(3), 95-110.
- Kızıltan, A. ve Kaya, Y. Avrupa Birliği'nin Ortak Dığışleri ve Güvenlik Politikasına Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 201-225.
- Ko, Y. (2002) Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, *Jeopolitik Dergisi*, 3, 1-4.
- Koenig, N. (2011). The EU and the Libyan Crisis-In Quest of Coherence. *International Spectator*, 46(4), 11-30.
- Koenig, N. (2014). Between Conflict Management and Role Conflict: The EU in the Libyan Crisis. *European Security*, 23(3), 250-269.
- Koenig, N. (2011). The EU and the Libyan Crisis-In Quest of Coherence. *International Spectator*, 46(4), 11-30.
- Koenig, N. (2014). Between Conflict Management and Role Conflict: The EU in the Libyan Crisis. *European Security*, 23(3), 250-269.
- Kuşoğlu, B. (2013). Libya: Arap Baharı'na NATO "Katkısı". *Yasama Dergisi*, 22, 99-118.
- Kkketleş, M. (2013). AB'nin Orta Doğu Politikası ve Arap Baharı'na Bakışı. *SETA Analiz*. 63, 3-27.
- Lindstrom, G. (2005). Harekāt Alanında: AGSP Operasyonları. Nicole Gnessotto (Editör), *AGSP İlk Beş Yıl içinde* (111-128). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Lindström, M. ve Zetterlund, K. (2012). "Setting the Stage for the Military Intervention in Libya: Decisions Made and Their Implications for the EU and NATO". Stockholm: Swedish Ministry of Defence.
- London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance. (1990). 04.04.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm?selectedLocale=en
- London Report on European Political Cooperation (1981). 28.03.2019, <http://www.ena.lu>
- Louati, C. (2011, Nisan). Military Intervention in Libya: Where is ESDP. 07.07.2018, <http://www.nouvelle-europe.eu/en/military-intervention-libya-whereesdp>
- Machiavelli, N. (2016). *Prens*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Marchi, L. (2017). The EU in Libya and the Collapse of the CSDP. *LSE Research Online*. 21.03.2018, <http://eprints.lse.ac.uk/83719/>
- Meiers, F. J. (1999). Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar. *Avrasya Dosyası*, 5(4), 236-247.

- Miranda, V. V. (2011). Striking a Balance Between Norms and Interests in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya. *IAI Working Papers*, 11(11).
- Miskimmon, A. (2012). German Foreign Policy and the Libya Crisis. *German Politics*, 21(4), 392-410.
- Mor, H. (2010). Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), 499-541.
- NATO (1999). Washington Summit Communiqué. 02.02.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm?selectedLocale=en
- NATO Takes Command in Libya Air Operations. (2011, Mart). Press Release 040. 14.03.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_71867.htm?selectedLocale=en
- North Atlantic Treaty Organization. (2001). NATO Handbook. Brussels: NATO Office of Information and Press.
- North Atlantic Cooperation Council Statement on Dialogue, Partnership and Cooperation. (1991). 04.04.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23841.htm?selectedLocale=en
- NTV (2011, Şubat). NATO'nun Libya'da Ne İşi Var. 12.02.2019, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/natonun-libyada-ne-isi-var,6VO1xU5PmkGhAGJtyRD3qA>
- NTV (2011, Şubat). NATO'nun Libya'da ne işi var. 31.03.2019, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/natonun-libyada-ne-isi-var,6VO1xU5PmkGhAGJtyRD3qA>
- Overbeck, M. (2014). European Debates During the Libya Crisis of 2011: Shared Identity, Divergent Action. *European Security*, 23(4), 583-600.
- Özaslan, İ. (1996) AB'nin Akdeniz Bölgesi Politikası. *İstanbul Ticaret Odası Yayını*. No:30/AB7.
- Özdal, B. (2008). Lizbon (Reform) Andlaşması'nın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemeleri ve Türkiye. *İktisadi Kalkınma Vakfı Tebliği*. 03.04.2109. <https://www.ikv.org.tr/images/upload/file/barisozdal-teblig.pdf>
- Özdal, B. (2013). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?* Bursa: Dora.
- Özdal, B. (T.Y.) Lizbon Reform Antlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerinin Analizi. *MSU Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(5), 125-161. 07.04.2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84549>
- Özdal, B. ve Genç, M. (2005). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Özgen, C. (2016). Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nda İlk Çatlak: Libya Krizi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15, 143-176.

- Palaukas, K. (2018, Temmuz). İttifak'ın Gelişen Duruşu: Her Şeyin Teorisi'ne Doğru. *NATO Dergisi*. 07.04.2019, <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-alliances-evolving-posture-towards-a-theory-of-everything-nato/TR/index.htm>
- Perry, A. A. (1998, April). Combined Joint Task Forces as an Instrument of European Security. *Sais Journal*, 1(1). 04.04.2019, <http://www.saisjournal.org/posts/combined-joint-task-forces-as-an-instrument-of-european-security>
- Perthes, V. (2011). Europe and the Arab Spring. *Survival*, 53(6), 73-84.
- Prashad, V. (2012). *Arap Baharı, Libya Kışı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Qaddafi, M. A. (1979). *The Green Book*. 23.3.2018, <https://libyadiary.files.wordpress.com/2011/02/the-green-book.pdf>
- Ralph, J. (2014). The Liberal State in International Society: Interpreting Recent British Foreign Policy. *International Relations*, 28(1), 3-24.
- Reçber, K. (2003). Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel ve Bölgesel Barışı Korumada Üstlendiği Rol. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi - Akademik Fener*, 1(1), 285-314.
- Reuters (2011, Nisan). Polish PM chides Europe over Libya "hypocrisy". 14.02.2019, <https://www.reuters.com/article/us-poland-eu-libya/polish-pm-chides-europe-over-libya-hypocrisy-idUSTRE7381G620110409>
- Rice, C. (2003, Ağustos). Transforming the Middle East. *The Washington Post*. 21.03.2019, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad->
- Rousseau, R. (2011). Why Germany Abstained on UN Resolution 1973 on Libya. *Foreign Policy Journey*. Africa, Europe, Middle East, News & Analysis, 3. 3.2.2019, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/06/22/why-germany-abstained-on-un-resolution-1973-on-libya/>
- RUSI. (2012, Mart). Short War, Long Shadow The Political and Military Legacies of the 2011 Libya Campaign. Johnson, A. ve Mueen S. (Editörler) Whitehall Reports, 12.03.2018, <https://rusi.org/publication/whitehall-reports/short-war-long-shadow-political-and-military-legacies-2011-libya>
- Sadiki, L. (2012). Libya's Arab Spring: The Long Road from Revolution to Democracy. *International Studies*, 49(34), 285-314.
- Sander, O. (2014). *Siyasi Tarih 1918-1994* (Yirmi dördüncü baskı). Ankara: İmge.
- Schwartz, J. B. (2007). Dealing with a "Rogue State": The Libya Precedent. *The American Journal of International Law*, 101(3), 553-580.
- Sciolino, E. (2007, Aralık). Divided, France Welcomes and Condemns Qaddafi. *New York Times*, 11.4.2019, <https://www.nytimes.com/2007/12/11/world/europe/11france.html>

- Solana, J. (1996). NATO In Transition. *Perceptions*, 1(1), 146-150. 04.04.2019, <http://sam.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2012/01/9.-NATO-IN-TRANSITION.pdf>.
- Söylemiş, T. (2007). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Üç Kritik Sınav: Makedonya, Kongo ve Bosna Hersek Misyonları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3(12) 12, 41-53.
- Strausz-Hupe, R. (1948). U. S. Foreign Policy and the Balance of Power. *The Review of Politics*, 10(1), 76-83.
- Tangör, B. (2009). *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi*. Ankara: Seçkin.
- Tangör, B. (2010). *Avrupa Birliği'nin Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları: OGSP*. Ankara: Seçkin.
- Tanrıverdi Yaşar, O. N. (2013). Komplo Teorileri ve Ortadoğu'da Sokak Siyaseti. *Ortadoğu Analiz*, 57(5), 20-27.
- Teasdale, A. (2016). The Fouchet Plan: De Gaulle's Intergovernmental Design for Europe. *LEQS Paper No. 117/201*, LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series.
- The Council of the European Union (1983). Solemn Declaration on European Union. Avrupa Konseyi Ağ Sitesi. 22.03.2019, https://www.consilium.europa.eu/media/20680/1983_june_-_stuttgart__eng_.pdf
- The Council of the European Union. (1999, Haziran). Cologne European Council Presidency Conclusions. *Avrupa Konseyi Ağ Sitesi*. 12.04.2019, http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm
- The Brussels Summit Declaration (1994) 27.02.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?selectedLocale=en
- The Council of the European Union. (1999, Aralık). Helsinki European Council Presidency Conclusions. Avrupa Konseyi Ağ Sitesi. 12.04.2019, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm
- The European Commission. (2011, Ağustos). What has the EU been doing to support the Libyan People. 07.04.2019, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-565_en.htm?locale=en.
- The Tindemans Report. (1975). *CVCE Ağ Sitesi*. 22.03.2019, https://www.cvce.eu/obj/the_tindemans_report-en-03f0d181-4838-4a86-a1b5-f143bb34cbd0.html
- The World Factbook (2008-2009). Washington, DC: Central Intelligence Agency, 12.03.2018, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>
- The World Factbook* (2016-2017). Washington, DC: Central Intelligence Agency, 05.03.2018, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

- Tickner, J. A. (2004). Feminist Responses to International Security Studies, *Peace Review*, 16(1), 43-48. 27.02.2019, <https://www.tandfonline.com/loi/cper20>
- Tuygan, A. (2013). Arap Baharı ve Libya Örneği. *Mülkiye Dergisi*, 35 (272), 151-162. 03.03.2019, <http://dergipark.gov.tr/mulkiye/issue/4/56>
- Uzun, E. (2003) Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003-2004, 2-32.
- Ülger, İ. K. (2002). *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme*. İstanbul: Gündoğan.
- Vanderwalle D. J. (1986). Libya's Revolution Revisited. MERIP Middle East Report, No. 143, 30-35.
- Vanderwalle D. J. (1991). Qadhafi's "Perestroika": Economic and Political Liberalization in Libya. *Middle East Journal*, 45(2), 216-231.
- Vanderwalle, D. J. (2006). *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Volpi, F. (2004). Pseudo-Democracy in the Muslim World. *Third World Quarterly*, 25(6), 1061-1078.
- Ward, J. (2011, Mart). Sarkozy's Libya Move 'Shows Testosterone Level, Not Logic, *Spiegel Online International*. 05.04.2019, <https://www.spiegel.de/international/europe/the-world-from-berlin-sarkozy-s-libya-move-shows-testosterone-level-not-logic-a-750344.html>
- Wallerstein, I. (2011, Nisan). The Great Libyan Distraction. Immanuel Wallerstein Kişisel Web Sayfası. 3.1.2018 <https://www.iwallerstein.com/great-libyan-distraction/>
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Waltz, K. (1990). Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs*, 44 (1), 21-37.
- Weber, M. (2014). *Bürokrasi ve Otorite*, Ankara: Adres.
- Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. *Uluslararası İlişkiler*, 10 (39), 3-43.
- Western European Union Council of Ministers (1992). Petersberg Declaration. BAB Ağ Sitesi. 29.03.2019, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>
- Whitman, R. G. (1999). Amsterdam Unfinished Buisness? The Blair Governments Initiative and the Future of the Western European Union. *Paris EU Intsitute for Security Studies*, Occasional Paper 7, 1-29.
- Winn, N. (2003). CFSP, ESDP, and the Future of European Security: Whither NATO? *The Brown Journal of World Affairs*, 9(2) , 149-160.

- Whitworth, S. (2008). Feminist Perspectives. Williams, P. D. (Editör), *Security Studies, an Introduction* içinde 103-115. Londra: Routledge.
- Wintour, P. ve Watt, N. (2011, Ekim). David Cameron's Libyan War: Why the PM Felt Gaddafi Had to Be Stopped. *The Guardian*, 05.05.2019, <https://www.theguardian.com/politics/2011/oct/02/david-cameron-libyan-war-analysis>
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Concept. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- Wouters, J. ve Duquet, S. (2013). The Arab Uprisings and the European Union: In Search of a Comprehensive Strategy. *Yearbook of European Law*, 32(1), 230-265.
- Yıldız, U. B. (2015). *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Ankara: Nobel Kitap.
- Yılmaz, S. ve Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.
- Yiğittepe, L. (2017a). *Avrupa Birliği'nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları*. İstanbul: Cinius.
- Yiğittepe, L. (2017b). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 4(7), 12-27.
- Zhussipbek, G. (2009). Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 139-164.
- Zoubir, Y. H. (2009). Libya and Europe: Economic Realism at the Rescue of the Qaddafi Authoritarian Regime. *Journal of Contemporary European Studies*, 17(3), 401-415.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Özlem MADAK

Doğum Yeri ve Tarihi: Bursa / 19.10.1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Uludağ Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / İngilizce Öğretmenliği

Lisansüstü Öğrenimi: Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İngiliz Dili ve Eğitimi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (YÖKDİL 100)

Almanca (Temel Seviye)

İş Deneyimi

Okutman (200-2001) Ankara Üniversitesi TÖMER Bursa Şubesi

Okutman (2001-2003) Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Eskişehir

Okutman (2003-2012) Uludağ Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Bursa

Okutman (2013-Devam Etmekte) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Aydın

İletişim

e-posta Adresi: ozlem.madak@adu.edu.tr

Tarih 23.05.2019